

652 |
1976 | 3

652
1976
041936340
20230101033

1 9 7 6 2

ქოჩოქოხი

შინაარსი

პარტია, ხალხი, ლიტერატურა	3
პ. სოფერია — ფიქრები მოგა- ვალზე ნარკვევი	6
რ. თეზიძე — ლექსები	24
პ. ჯაფარიძე — „შავი ზღვისპირ- რას კოშკი ავაზე“ მოთხრობა	26
შ. შუბლაძე — ლექსები	33
ბ. ჯოხაძე — სიმუშრა ბაღასისა და გვიმრის ზღაპარი მოთხრობა	35
ი. მელია — ლექსები	52
ნ. ფურცხვანიძე — გოლოდინი ლექსი	56

ივანე ჯავახიშვილის დაბადების ასი წლისთავი

რ. შამელაშვილი — ივანე ჯა- ვახიშვილი და „ვეფხისტყაო- სანი“	57
--	----

წერილები

ი. გეგარელიძე — ლაზაროვის შეისახვა	65
თ. შიოშვილი — ახარაში შეპა- რებული ფოლკლორული წი- გუშები	74
ი. დავითაძე — ახარისწყლის ხეობაში შემთხვევით აღმო- ჩენილი აღმგებინჯაოს ხანის მასალები	87

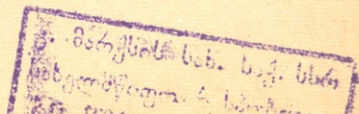
წიგნების მიმოხილვა

შ. კუპუხიძე — წიგნი წნეობ- რივი აღზრდის შესახებ	89
--	----

ლიტერატურულ-მხატვრული და
საზოგადოებრივ-პოლიტიკური
შურნალი

საქართველოს საბჭოთა
მწერლების კავშირისა და
ახარის განყოფილების
ორგანო

ბ ა თ უ შ ი — 1976
მარტი — აპრილი

13498

რედაქტორი ა. შონია

სარედაქციო კოლეგია: ხ. ახვლედიანი, მ. ვარშანიძე (პ. მგ. მდივანი),
პ. ლორია, ალ. ჩავლეიშვილი, ფრ. ხალვაში.

რედაქციის მისამართი: ბათუმი, ენგელსის ქ. № 21.

ტელეფონი — 33-71.

ზელმოწერილია დასაბეჭდად 16.4.76, საბეჭდი თაბახი 6, საგამომცემლო 5 თაბახი
შეკვეთის № 1618, ემ 00963, ქალაქის ზომა 60×90¹/₁₆. ტირაჟი 2.040.

* * *

საქართველოს სსრ მინისტრთა საბჭოს ბეჭდვითი სიტყვის სახელმწიფო
კომიტეტის მთავარბოლიგრაფმრეწვის ბათუმის სტამბა № 9
(ლუქსემბურგის, 20).

აჭარის უშურნალ-გაზეთების გამომცემლობა

პარტია, ხალხი, ლიტერატურა

არცერთ დიდ ფორუმს არა აქვს იმხელა საერთაშორისო რეზონანსი და ისეთ კეთილისმყოფელ კვალს ვერ აჩენს საზოგადოებრივი განვითარების პროცესს, როგორც საბჭოთა კომუნისტების ყრილობები. პირუთვნელი ისტორია მათ შორის უთუოდ გამოარჩევს ჩვენი პარტიის 25-ე ყრილობას, რომლის მიერ მიღებული დოკუმენტები, კომუნისტური მშენებლობის პროგრამა, მისი გრანდიოზული მასშტაბები მიმართულია იქითკენ, რომ შემდგომ ამაღლდეს მშრომელთა მატერიალური კეთილდღეობა, მაქსიმალურად დაკმაყოფილდეს სულიერი მოთხოვნები, სრულყოს საზოგადოებრივი ურთიერთობა, ახალი ადამიანის ფორმირება, ხალხის ესთეტიკური გემოვნების აღზრდა.

ყრილობის შემდეგ სულ რამდენიმე კვირა გავიდა. და ახლა კიდევ უფრო მეტი ძალით ვლინდება პარტიის ორგანიზატორული როლი, მისი უნარი, როგორც დიდი ლენინი ამბობდა, „ამრავლოს მასების ენერგია, გმირობა, ენთუზიაზმი, რევოლუციურად დაძაბული მეცადინეობა მოახმაროს უმნიშვნელოვანეს მორიგ ამოცანას“.

პარტიის დიდი მიზანდასახულობანი საბჭოთა ლიტერატურისა და ხელოვნების მუშაკებს ჰმატებს შემოქმედებით ძალას, შთააგონებს კიდევ უფრო გაამდიდრონ სოციალისტური სამშობლოს სულიერი კულტურა, მთელი ნიჭი და ოსტატობა მოახმარონ ახალი საზოგადოების მშენებლობას.

სკკპ ცენტრალური კომიტეტის გენერალურმა მდივანმა ლ. ი. ბრეჟნევმა ყრილობის ტრიბუნიდან მაღალი შეფასება მისცა შემოქმედებითი ინტელიგენციის შრომას: „განვლილ წლებში კიდევ უფრო გაააქტიურა საქმიანობა შემოქმედებითმა ინტელიგენციამ, რომელსაც სულ უფრო მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს კომუნისტური საზოგადოების მშენებლობის საერთო-პარტიულ, საერთო-სახალხო საქმეში“, და, რომ „ეს დადებითი, ცხოველმყოფელი პროცესი, ბუნებრივია, აისახა სოციალისტური რეალიზმის იმ ახალ ნაწარმოებებში, რომლებიც უკანასკნელი წლების მანძილზე შეიქმნა ჩვენს ქვეყანაში. ისინი სულ უფრო ხშირად, და, რაც მთავარია,

უფრო ღრმად ეხმაურებიან იმ ძირითადს, არსებითს, რითაც ქვეყანა ცხოვრობს, რაც საბჭოთა ადამიანების პირადი ბედის ნაწილი გახდა.

ჩვენი მწერლების საზოგადოებრივი აქტივობის შემდგომი განვითარება ხალხის ცხოვრებასთან კავშირის კიდევ უფრო განმტკიცება, პარტიის მხარდამხარ ბრძოლა კომუნისტური იდეალების გამარჯვებისათვის, აი, შემოქმედებითი აქტივობის უმნიშვნელოვანესი პირობა, შემოქმედებითი წარმატებების მოპოვების საიმედო გზა!

პარტიის ცენტრალური კომიტეტის საანგარიშო მოხსენებაში, რომელიც ლ. ი. ბრეჟნევმა წარმოადგინა ყრილობაზე, დიდი ყურადღება აქვს დათმობილი ლიტერატურისა და ხელოვნების განვითარების საკითხებს, კონკრეტულ თემებს, რომლებსაც ჩვენი ყოველდღიური ცხოვრება, სოციალისტური სინამდვილე აყენებს. ამ თემებს შორის უპირველესია საბჭოთა ადამიანის, კომუნიზმის მშენებლის გმირული შრომა.

ადამიანისათვის შრომა მარტო სარჩო-საბადებლის, საზოგადოებრივი დოვლათის შექმნის საშუალება როდია, იგი შრომაში, ყოველდღიურ, საზოგადოებრივად სასარგებლო შრომაში აყალიბებს საკუთარ პიროვნებას. ამიტომ შრომა ყოველთვის იყო, არის და იქნება სოციალისტური რეალიზმის ლიტერატურის ერთ-ერთი მთავარი თემა.

„ავიღოთ, მაგალითად, ის, რასაც წინათ მშრალად უწოდებდნენ „საწარმოო თემას,“ — ამბობს ლ. ი. ბრეჟნევი, — ახლა ამ თემამ ნამდვილად მხატვრული ფორმა შეიძინა, ლიტერატურულ თუ სცენურ გმირებთან ერთად განვიცდით, ვღელავთ მეფოლადეებისა თუ საფეიქრო ფაბრიკის დირექტორის, ინჟინრისა თუ პარტიული მუშაკის წარმატებებისათვის. და, ერთი შეხედვით, ისეთი კერძო შემთხვევაც კი, როგორიცაა მშენებელთა ბრიგადისათვის პრემიის საკითხი, ფართო საზოგადოებრივ ყურადღობას იძენს, ცხოველი დისკუსიების საგანი ხდება“.

ის, რაც აღელვებს საწარმოს კოლექტივს, მის ყოველ წევრს, ნაგობ-ნობი და განცდილი გადაეცემა მთელს საზოგადოებას. მწერლობის უშუალო ამოცანა ხდება ადამიანის სულიერი სამყაროს წარმოსახვა საწარმოს ცხოვრების შუაგულში, სადაც ინდივიდები ყალიბდებიან მაღალადამიანური თვისებებით.

მხატვრული შემოქმედების მეორე დიდმნიშვნელოვანი თემა, როგორც ლ. ი. ბრეჟნევი ამბობს, არის საბჭოთა ხალხის გმირობა დიდ სამამულო ომში. ეს თემა არ იფარგლება მოგონებით, გახსენებით. იგი ემსახურება ძლიერი ნებისყოფის ადამიანის, სულით მაღალი პიროვნების აღზრდას, და ახალგაზრდობას შთააგონებს სამშობლოსათვის თავდადებას, პატრიოტიზმს, უნერგავს ინტერნაციონალიზმის გრძნობას. ახალგაზრდა თაობა „ხელოვნების სასწაულებრივი მოქმედებით ხდება თავისი მამების ან იმ სულ ახალგაზრდა გოგონების გმირობის თანამონაწილე, რომლებისთვისაც წყნარი გარიჟრაჟი სამშობლოს თავისუფლებისათვის მათი უკვადავ

გმირობის უამრავი გახდა“. და ასე, სამამულო ომის თემა მორალის სფეროშიც გადადის, იგი არ შეიძლება გულგრილი იყოს ზნეობის საკითხების მიმართ. მაგრამ მორალის, ზნეობრივი ძიების თემას ლ. ი. ბრეჟნევიცის კაც ეხება, უფრო ფართო ასპექტით: „ჩვენი მწერლების, მსახივრების დამსახურება ის არის, რომ ისინი ცდილობენ მხარი დაუჭირონ ადამიანის საუკეთესო თვისებებს, მის პრინციპულობას, პატიოსნებას, გრძნობების სიღრმეს, და ამასთან ხელმძღვანელობენ ჩვენი კომუნისტური ზნეობის ურყევი პრინციპებით“.

და კიდევ ერთი დიდმნიშვნელოვანი თემა: „მშვიდობისათვის, ხალხთა განთავისუფლებისათვის ბრძოლა, მშრომელთა ინტერნაციონალური სოლიდარობა ამ ბრძოლაში“. ეს თემაც უაღრესად კეთილშობილურია და გამოხატავს საბჭოთა ლიტერატურის ჰუმანიზმს, ხალხურ ბუნებას, მოქალაქეობრივ პათოსს.

ლიტერატურა და ხელოვნება ჩვენი პარტიის მძლავრი იარაღია კომუნისტური საზოგადოების მშენებელი ადამიანის, ჰარმონიულად განვითარებული პიროვნების ჩამოყალიბებაში. ყრილობამ მოგვცა ამ იარაღში საღმისი სათუთი დამოკიდებულების საუკეთესო მაგალითი, ამასთან მოითხოვა უკომპრომისო ბრძოლა ყოველგვარი ლიტერატურული წუნის, დაბალმხატვრულობის, უიდეობის წინააღმდეგ.

ასეთივე პრინციპული პოზიცია დაიჭირა ამ საკითხში საქართველოს კომპარტიის 25-ე ყრილობამ. თვალსაჩინო მიღწევებთან ერთად ყრილობამ აღნიშნა ნაკლოვანებებიც: „ლიტერატურისა და ხელოვნების საუკეთესო ნაწარმოებებთან ერთად, რომლებიც განსაზღვრავს ქართული კულტურის საერთო დონესა და მისი განვითარების მთავარ მიმართულებას, ჯერ კიდევ გამოდის ბევრი უფერული საშუალო ნამუშევარი, რომლებიც არ შეესაბამება თანამედროვე მხატვრული შემოქმედების იდეურ-ესთეტიკურ კრიტერიუმებს, მშრომელთა გაზრდილ მოთხოვნილებებს, ვერ ასახავს დღევანდელ ცხოვრებას“.

ჩვენი ლიტერატურული კრიტიკა ნაკლებ მომთხოვნია, ხშირად გვერდს უვლის მხატვრულ წუნს, ჯერ კიდევ ვერ იქცა ლიტერატურის მაღალიდევრობისა და მაღალმხატვრულობისათვის მებრძოლად.

ახლა, სკკპ 25-ე ყრილობის შემდეგ, როცა პარტიამ, მთელმა ჩვენმა ხალხმა მეათე ხუთწლედი გამოაცხადა ხარისხის ხუთწლედად, მწვავედ დგას ლიტერატურული წუნის წინააღმდეგ ბრძოლის საკითხი: ვინც ხალხის სულიერ სიმდიდრეს ქმნის, მას პირველ რიგში მოეთხოვება მაღალი ხარისხი. ჭეშმარიტად მხატვრულმა ნაწარმოებმა უნდა გვაგრძნობინოს კომუნისტური იდეალების ცხოველყოფელი ძალა და სილამაზე.

ჯეიმალ სოფიკია

ფიქრები მომავალზე

დიალოგი ყრილობის დელეგატთან

საშუალო ტანის, მკვრივად ნაგები, სულდათქმული ახალგაზრდა კაცია, მშვიდი, აუჩქარებელი ლაპარაკი იცის, ერთი შეხედვით სიტყვაძუნწიც კი მოგეჩვენება კაცს; თმა შეჭალარავებია, მისი თაფლისფერი თვალებიდან სითბო და სიკეთე იღვრება.

ასეთია მისი ნაჩქარევი, ერთი შეხედვითი პორტრეტი. მასზე ბევრი რამ შეიძლება ითქვას. ყოველ ადამიანს აქვს თავისი, საკუთარი, ზოგჯერ უბრალო, ზოგჯერ კი მდიდარი და მისაბადი ბიოგრაფია. ყოველი ბიოგრაფიის მიღმა სივრცეა, დროა—გასული თუ წარსული დრო, რომელიც თვალის ერთი გადავლებით არც შეფასდება და არც აიწონება. საქმე მან შენმან წარმოგაჩინოსო, ნათქვამია და სწორედ ეს საქმე—წინანდელი, ახლანდელი თუ ის, რომელიც მომავალში გაქვს ჩაფიქრებული, წარმოქმნის სწორედ იმას, რასაც კაცის ბიოგრაფია ჰქვია.

როცა თენგიზ დოლიძეს შევხვდი, ცოდვა გამხელილი ჯობია, გავივლე გულში კიდევ: ამ ახალგაზრდა კაცს ისეთი რა წარსული, რა შრომითი ბიოგრაფია უნდა ჰქონდეს, რომ მასზე დავწერო-მეთქი. თურმე რა მწარედ ვცდებოდი და რა კარგია ასეთი შეცდომა.

და, აი ვზივართ და ვსაუბრობთ. ვსაუბრობთ და, რატომღაც ჩემდაუნებურად მახსენდება დიდი ინგლისელი პოეტის ჯორჯ ბაირინის ცნო-

ბილი ლექსის ერთი ადგილი: — „იმდენი რამე გადავიტანე, რომ ხნიერი ვარ საკუთარ თავზე...“

არა, შემთხვევით არ გამხსენებია ეს. სწორედ თენგიზ დოლიძეს ზედგამოჭრილი: ამ ახალგაზრდა კაცს იმაზე დიდი, გაცილებით უფრო დიდი შინაარსიანი ბიოგრაფია აქვს, ვიდრე მის ასაკს შეეფერება. მდიდარი, ბევრის მომცველი ბიოგრაფია, ისეთი, კაცს უკან მოხედვისა რომ არ გეშინია, გული არ გწყდება, არ გრცხვენია, როცა ტკბილად, ოდნავ ნალვლიანი ღიმილით, ამაყად, თავდაუხრელად იგონებ შენს განვლილ გზას, რომელიც თასმასავით მოქნეული თუ მიხვეულ-მოხვეული სოფლის ბილიკებიდან დაიწყო.

როგორც ნაკადული ერთვის მდინარეს, როგორც ბილიკი უერთდება გზას, ისე დაიწყო მისი ნამდვილი ცხოვრება, მისი შრომითი სიცოცხლე.. და სწორედ ბილიკიდან დაიწყო..

სწორედ ამის თაობაზე ვეკითხები.

— წარსული?

— დიახ!

— წარსული! — იმეორებს ისევ, ნაჯაფ ხელებს მაგიდაზე აწყობს, შესცქერის ერთ ამოჩემებულ წერტილს და სანამ პასუხს გამცემდეს, კარგახანს ფიქრობს.

რა თქმა უნდა, გასახსენებელი, მოსაგონარი ბევრი აქვს თენგიზ დოლიძეს. და რადგანაც ბევრი აქვს, ამდენად, გაგვიჩრდება ხოლმე კაცს დაწყება. ფიქრობ და ყოყმანობ, თუ რა გაიხსენო, რა მოიგონო, რაზე გაამახვილო უფრო მეტად ყურადღება.

— ჩემს ბავშვობაზე დიდხანს არ შევჩერდები და თავს არ მოგაწყენთ, — ამბობს იგი, — დავიბადე ჩოხატაურის რაიონში, სოფელ სამებაში, 1946 წელს მომიკვდა მამა — პირველი მსოფლიო ომის მონაწილე. რა დასამალია და, თუ არ უჭირდა, არც მაინცდამაინც დალხინებული ცხოვრება ჰქონდა უკაცოდ დარჩენილ ოჯახს. მერე, რაც მახსოვს, ყველაფერი დედაჩემი იყო ჩვენთვის — მამაც, დედაც, ერთადერთი მზრუნველი. დღე-ღამე შეუსვენებლად შრომობდა, რათა ჩვენ, მის შვილებს უმამობა არ გვეგრძნო, არაფერი დაგვკლებოდა.. — წამით სდუმს, თითქოს რაიმეს იხსენებსო და მერე ისევ განაგრძობს დინჯად, აუჩქარებლად: — თუ რამ კარგია ჩემში, თუ რაიმეს ცხოვრებაში მივალწიე, ამას დედას ვუმაღლი და ამ მხრივ მე დედის ამაგს ვერასოდეს ვერ გადავიხდი... საბრალო! ახლა ისიც აღარ არის, სამი წლის წინათ მოულოდნელად გარდაიცვალა..

— რა გაეწყობა! — ამ სიტყვებით მინდა გამოვხატო ჩემი თანაგრძნობა.

— დიახ, — მაწყვეტინებს იგი, — ეს ბუნების კანონია: მშობლები მიდიან, შვილები რჩებიან, მაგრამ იცი რა არის მთავარი? მთავარი მაინც ერთია — ისე უნდა იცხოვრო, არასოდეს დაივიწყო მშობლის ამაგი, არა-

სოდეს ისეთი რამ არ გააკეთო, რომ შენი ცუდი საქციელის გამო
მშობელი ცუდად მოიხსენიონ.

—რა თქმა უნდა! —ვეთანხმები.

შემდეგ ორივენი ვლუმვართ. ბოლოს კი ისევ მე ვარღვევ მყუდ-
როებას და ვეკითხები: —შემდეგ? შემდეგ რა იყო თენგიზ?

—შემდეგ? შემდეგ ... ჰო, 1951 წელს დავამთავრე საშუალო სკოლა.
ჩემს სოფელში... გადაწყვეტილი მქონდა სოფელში დავრჩენილიყავი, შე-
მუშავა, დედაჩემისათვის მდგომარეობა შემემსუბუქებინა... მაგრამ ზო-
გჯერ უბრალო შემთხვევაც კი შეცვლის ხოლმე შენს ბედს. ერთ დღეს
ბათუმიდან ჩამოვიდა ბიძაჩემი — ვარლამ ჟღენტი, რომელიც ნავთობგა-
დასამუშავებელ ქარხანაში მუშაობდა. მან მირჩია, თან წავყოლოდი და მა-
სთან, ქარხანაში მემუშავა. შევყოყმანდი სულ ცოდეილო, წასვლა შინ-
დოდა, მაგრამ დედაჩემის მერიდებოდა, დედაჩემი ყოყმანობდა, ვერ გა-
დაეწყვიტა. ბევრი რომ არ გავაგრძელო, ბიძაჩემმა ბოლოს მაინც თავისი
გაიტანა...

ასე შეალო თენგიზმა პირველად ნავთობგადასამუშავებელი ქარხნის
ჭიშკარი და ბიძის რჩევით ზეინკლის პროფესიის შესწავლას შეუდგა.

—გაგიჭირდა? —ვეკითხები მე.

—რა? —ვერ გაიგო ჩემი შეკითხვა.

—პროფესიის შესწავლა.

—რა თქმა უნდა, აქ დასამალი არაფერია: სკოლის მერხიდან წარ-
მოებაში მოსულ ახალბედს ყოველთვის უჭირს, რაღაცნაირ შიშს განი-
ცდის ახალი გარემოს მიმართ. ასეა ყველა, ასე ვიყავი მეც. მითუძე-
ტეს მე, რომელსაც აქამდე ჩარხი თვალითაც არ მენახა. პირველად რომ
შევხედე, სიმართლე გითხრათ, შემეშინდა და გავივლე კიდეც გულში:
ამაზე როგორ უნდა ვიმუშაო-მეთქი! მაგრამ მერე, თანდათანობით ყვე-
ლაფერს დავეუფლე,

სხვანაირად არც შეიძლებოდა ყოფილიყო. მისი პირველი მასწავლე-
ბლები და ოსტატები ხომ ალალი ბიძა ვარლამ ჟღენტი და გიორგი იაკო-
ვლევი იყვნენ. თენგიზი ახლაც კეთილი სიტყვებით იხსენიებს გიორგი
იაკოვლეს.

—დედაჩემის შემდეგ ჩემს აღზრდაში, ჩემს კადრის მუშად და ნამ-
დვილ მოქალაქედ ჩამოყალიბებაში უდიდესი ღვაწლი მიუძღვის ბიძაჩემს,
მან ყველაფერი გააკეთა ჩემთვის და არ შემოძლია ერთი წუთითაც კი მისი
ამაგისა და ღვაწლის დავიწყება. იგი იყო ჩემი მამის მაგიერი. ახლაც კი,
ამდენი წლის შემდეგ, მას ვუსმენ.

რადგანაც ვარლამ ჟღენტზე ჩამოვარდა საუბარი, ალბათ ძალზე გუ-
ლდასაწყვეტი იქნებოდა რომ ორიოდ სიტყვით მაინც არ მოგვეხსენებინა
ის ამაგი და ღვაწლი, რომელიც მან თავის მშობლიურ საწარმოს, თავის
ნავთობგადასამუშავებელ ქარხანას დასდო. ორმოცდაექვსი წლის წინათ

დაიწყო მან ქარხანაში მუშაობა, ვის მოსთვლის რამდენი კაღის მუშა
აღზარდ მან ამ დროის განმავლობაში, ვინ მოსთვლის რამდენი ახალ-
გაზრდას ჩაუნერგა შრომის, პროფესიის სიყვარული. მართალია, მისთვის
პენსიონერია, მაგრამ მაინც შრომობს, მაინც ვერ დაუსვენია. მუშაობის
სებური კანონზომიერებაა, ამაში ცხოვრებისეული ფაქტია. მას სჭირდე-
ბა ქარხანა, ქარხანას სჭირდება იგი და ასე ჯაჭვურად, ასე ერთმანეთის
მხარდამხარ დგანან დღესაც ორი ვეტერანი — ვარლამი და ქარხანა.
ქარხანას კი ნამდვილად სჭირდება მისი მადლიანი ხელი, მისი ცოდნა
და გამოცდილება. უმაღლესი თანრიგის ზეინკალი უბადლო ოსტატია ნავ-
თსაქაჩი დანადგარების დარგში. მის ფსიქიკაზე, მის პროფესიაზე ასაკი
ვერავითარ გავლენას ვერ ახდენს — ჩვეული ენერგიით მსახურობს დღე-
საც, ისე, როგორც, ვთქვათ ოცი თუ ოცდახუთი წლის წინათ, პირიქით,
დროთა განმავლობაში უფრო ოსტატდება, უფრო სპეციალისტდება თავის
საქმეში. ხშირად, როცა საჭიროებას მოუთხოვია არ დაზარებია და ღამით,
შუალამზე ამდგარა და წასულა იმ დარღვევის აღსაკვეთად, რაც ქარხა-
ნას დრო და გარკვეული თანხა დაუჯდება. დაუფასდა კიდევაც ამაგი,
ახლა ვარლამი ძალიან ამაყობს იმით, რომ ჩვენი სამშობლოს ყველაზე
დიდი ჯილდოს, დიდი ლენინის ორდენის კავალერია.

კიდევ რამდენი ადამიანი ჰყავს გასახსენებელი, მოსაგონარი და და-
სასახელებელი თენგიზს, რამდენი კეთილი, გამრჯე და შრომისმოყვარე,
კაცური კაცი შეხვედრია ცხოვრებაში, რამდენის მადლობელია და კმაყო-
ფილი, რამდენი ვინმე მიაჩნია თავის მასწავლებლად.

ისინი კი მართლაც ბევრი იყვნენ, — სხვადასხვა ასაკის, სხვადასხვა
პროფესიის, სხვადასხვა ეროვნების ადამიანები, ერთ საქმეს, ერთ მიზანს
კეთილსინდისიერად ემსახურებოდნენ, შრომობდნენ, იღვწოდნენ და
ცდილობდნენ თავიანთი წვლილი შეეტანათ საერთო საქმეში. ისე ეშრო-
მათ, არ გაწითლებულიყვნენ არც საკუთარი სინდისის წინაშე და არც
სხვების თვალში.

—უპირველეს ყოვლისა მათ მე მუშური სინდისი და პატიოსნება ჩამი-
ნერგეს, — იხსენებს თენგიზი. — მაინც რა არის მუშური სინდისი და რა არის
ამ სიტყვის მიახლოებითი განსაზღვრება? — ამაზე პასუხის გაცემა ერთი
სულის მოთქმით ძნელია. ეს სიტყვა ბევრი რამის დამტევია, ბევრი რა-
მის აღმნიშვნელი... როცა მუშურ სინდისზე, ნამუსზე და პატიოსნებაზე
ვლაპარაკობთ, არ ვიცი კი რატომ და მაინც ყოველთვის ის ხალხი, ის
მუშები დამიდგება თვალწინ, რომელთა შესახებ ერთ დროს ისტორიის
სახელმძღვანელოში, სხვა წიგნებში, გაზეთებში ვკითხულობდი. ვინ იყ-
ვნენ ისინი? უბრალო, ხელებდაკოყრილი მუშები, რომლებიც რევოლუ-
ციურ პეტროგრადსა თუ მოსკოვში, პენზასა თუ ვლადიმირში ახალ
ცხოვრებას სწედდნენ... შიოდათ და დაზგასთან იდგნენ, სციოდათ და
პროდუქციას ჰქმნიდნენ, უპირადათ მაგრამ კბილს კბილზე აჭერდნენ,

უძლებდნენ და ბოლომდე იდგნენ, მუშაობდნენ და იცოდნენ, იმისათვის კი არ მუშაობდნენ, რომ ფული აეღოთ და მერე იმ ფულით ძროხამდე ექამათ, არა! ეს უფრო დიდი რამ იყო, უფრო რთული ~~უფრო რთული~~ ~~უფრო რთული~~ ძნელად გასაშიფრი, მათ მხოლოდ ერთი რამ იცოდნენ — სამშენებლო ხოვდა, პარტია ითხოვდა, ახალი წყობილება, პროლეტარიატის დიქტატურა ითხოვდა ამას, რისი სინდისი და ნამუსი თავად იყვნენ.. სწორედ მათმა დაკოჟრილმა, ზეთითა და მაზუთით გათითხნილმა გამრჯე ხელებმა ჩაუყარეს ბალავარი ჩვენს ახალ ცხოვრებას, ჩვენს დღევანდელობასა და ხვალინდელ ნათელ მერმისს...

არა, მიუხედავად ყველაფრისა, ჩვენ — მე, ჩემი თაობის ახალგაზრდებმა, ყველამ და ყველამ, ათეულ და ასეულ ათასებმა, ვინაც კი დღეს დაზგასთან თუ მანქანა-დანადგარებთან შრომობენ, უნდა იფიქრონ ამაზე, მუშურ სინდისზე უნდა იფიქრონ, მუშურ პატიოსნებაზე, უახგარობაზე უნდა იფიქრონ.

...უნდა იფიქრონ, აუცილებლად უნდა იფიქრონ! სხვანაირად ხომ წარმოუდგენელია? სავსებით ვეთანხმები თენგიზს... აქ არ შეიძლება არ გავიხსენო ერთი ამბავი, რომლის მონაწილეც მე ვიყავი ამ რამდენიმე წლის წინათ და რომელმაც ღრმა კვალი დასტოვა ჩემს მეხსიერებაში. ჰო, ქარხანაში ჩემი მისვლის მიზანი მხოლოდ ის იყო, რომ ერთ-ერთი გაზეთისათვის ნარკვევი დამეწერა ქარხნის მოწინავე კომკავშირელებზე. ერთ-ერთ საამქროში შევედი. ჩვეულებრივი, თანამედროვე საამქრო იყო, ვეებერთელა დაზგა-დანადგარებით, დამახასიათებელი რიტმული ხმაურით. უმეტესობა ახალგაზრდობა იყო, კომკავშირელები, ზეთით დალაქავებული ლურჯი კომბინეზონები ეცვათ.

საამქროს უფროსს — შუახნობას მიტანებულ, ჭაღარა, სიმპათიური გარეგნობის კაცს ვთხოვე დაესახელებინა მოწინავენი. მან სულ რაძდენიმე კაცი დამისახელა: თვითეულ მათგანს ქარხანაში მუშაობის სულ რაღაც ხუთი-ექვსი წლის სტაჟი ჰქონდა.

— ისე, ახალგაზრდობა ბლომად გყოლიათ! — ვუთხარი სხვათაშორის, როცა ყველაფერი ჩავიწერე.

მოხრილი საჩვენებელი თითით მოიფხანა შუბლი, ირონიულად ჩაიცინა და მომიგო:

— კი, მოგვცა სიკეთე, გვყავს, მაგრამ... — სათქმელი აღარ დამათვრა, ამარდა თვალი და საღდაც გაიხედა, მივხვდი, მის ჩაცინებაში დადუმთავრებელ „მაგრამში“ რაღაც დაფარული აზრი იმალებოდა, და ჩავეძიე:

— რა მაგრამ, ახალგაზრდები არ გიყვარს?

— მიყვარს?! — გაკვირვებული მზერა მომაპყრო, — მიყვარს, რა სათქმელია? ძალიან მიყვარს, მაგრამ...

— კიდევ მაგრამ ..

მან თითი გაიშვირა და თქვა: —უმეტესობა აქ დროებითაა.

—დროებით? —ვერ გავიგე მე.

— ჰო, დროებით!

მხრები ავიჩიჩე, რაც ვერ გავიგე ვერ გავიგე და მომკალდა გულმა.

—ფრენიებია ესენი! —ბოლოს როგორც იქნა, დამიზუსტა მან.

—არ იქნებიან კადრის მუშები, თვალი გაქცევაზე უჭირავთ, სტაჟისათვის მუშაობენ, წაიმუშავებენ ერთ-ორ წელიწადს, იჯახირებენ, იჩალოჩებენ და მერე, როცა პროფესიას შევასწავლით, დაკრავენ ფებს და გარბიან —ზოგი ინსტიტუტში, ზოგი სხვა, უფრო იოლ, სარფიან სამუშაოზე! ჩვენ კი ეს ძვირი გვიჯდება.

— მერე და რატომ დებულობთ სამუშაოზე, თუ ეს ასეა? — ვკითხე მე.

—რა ვქნათ, როცა გვიჭირს?

—ჰოო!

იმ საამქროს უფროსის გულისტკივილი გასაგები გახდა ჩემთვის. თავად მას, იმ საამქროს უფროსს კიბი ქარხანაზე ჰქონდა მიჭირილი და ბარე ხუთ პროფესიას ფლობდა.

—როგორ მიგაჩნიათ თქვენ ეს? —ვეკითხები თენგიზს.

—სწორედ მაგაშია მუშური სინდისის ერთ-ერთი თვისება, —მეუბნება მცირე ჩაფიქრების შემდეგ, მეუბნება ოდნავ ცხარედ, ალღევებით, —ეს ფრენიები და დროებითი ხალხი მართლაც რომ უბედურებაა, მაგრამ საბედნიეროდ ასეთები მცირე განონაკლისს შეადგენს. ახალგაზრდების უმეტესობა ხომ შრომისმოყვარეა. ახალბედას კადრის მუშად, პროფესიონალად გადაქცევაში დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, ვინც ქარხანაში პირველად მოსულ ახალგაზრდას ხვდება. — ესე იგი, იმ ოსტატს, რომელიც მას ასწავლის. მას შეუძლია დააინტერესოს, შეაყვაროს ის საქმე, რასაც თავად აკეთებს და რაც მომავალში მისმა შეგირდმა უნდა გაავეთოს... მე ახლა არ შემიძლია ვთქვა, თუ როგორი ვიქნებოდი, თუ არა ის პირველი ოსტატები, ჩემი პირველი მასწავლებლები. მეც მინდა ვიყო ისეთი.

— რას ასწავლით თქვენ მათ, თქვენს მოსწავლეებს? — ვეკითხები მე.

— ვასწავლი იმას, რაც აუცილებელია, მაგრამ...

თითქოს რაიმეს იხსენებსო, პაუზას აკეთებს, სანამ რაიმეს იტყოდეს. სდუმს, მერე დინჯად განაგრძობს..

— მგონი, გადავუხვიე... ჩვენ ხომ ჯერ თქვენს პირველ ნაბიჯებზე უნდა გვესაუბრა.

— ჰო, პირველ ნაბიჯებზე! რა შემიძლია ვთქვა ჩემს პირველ ნაბიჯებზე? როგორც გითხარი, მიჭირდა პირველად, მაგრამ მერე თანდათან დავეუფლე საქმეს, ზეინკლის პროფესიას. 1955 წლამდე ზეინკლად ვიძუ-

შვე მეშვიდე საამქროში. უკვე მეხუთე თანრიგის ზეინკალი ვიყავი და, ასე ვთქვათ, სხვის შეუკითხავად შემიძლო ამა თუ იმ რთული საქმის გადაწყვეტა, მაგრამ მაინც ვეკითხებოდი უფროსებს და ისევ ვეკითხებოდი. არა, ერთი წუთითაც არ იფიქროთ, რომ ჩემი თავისა არ მჯეროდა! მჯეროდა, როგორ არ მჯეროდა, მაგრამ უფრო ჩემი მასწავლებლებისა მჯეროდა და ისიც ვიცოდი, შეკითხვა საქმეს არ წაახდენდა.

თენგიზისთანა ახალბედები კიდევ ბევრი იყვნენ მაშინ ქარხანაში. არ შეიძლება ერთი წუთით მაინც თვალი არ გადაავლოთ ისტორიას, იმ ქარხნის ისტორიას, სადაც თენგიზი და მისი თანამოსამეგები შრომობენ. ნავთობგადამამუშავებელი ქარხანა — პირველი ხუთწლედის პირმო, სრულიად ახალი რამ ჩვენი ქალაქისათვის, აჭარისათვის, მთელი საქართველოსათვის!

დაიწყეს კი არაფრისაგან... შრომატევადი, გრანდიოზული სამუშაოები იყო ჩასატარებელი. ტექნიკა კი... თოხი, ბარი, წერაქვი, ნიჩაბი და ჟრო! აი, ეს იყო მთელი ტექნიკა, ყველაზე მარტივი, მაგრამ ამავე დროს ყველაზე ცნობილი და ახლობელი ყოველი გლეხისათვის.

სწორედ ისინი, თენგიზისთანა სოფლიდან ჩამოსული გლეხის ბიჭები აშენებდნენ ქარხანას, ისინი უყრიდნენ საფუძველს ახალ ცხოვრებას. უჭირდათ და უძლებდნენ, ხელის ზურგით იწრეტდნენ შუბლზე გადახვი თქილ ოფლს. თანდათანობით ოსტატდებოდნენ ყოველდღიურ შრომაში.

როცა თენგიზ დოლიძემ პირველად შეაღო ქარხნის ჭიშკარი, სწორედ ისინი, გუშინდელი გლეხის ბიჭები უკვე კადრის მუშები იყვნენ — გამოცდილი, ბევრის მნახველი მუშები. ისინი იყვნენ თენგიზის პირველი მასწავლებლები, დაძრიგებლები და მაგალითის მიმცემნი.

— არა, ისინი ნამდვილი მშრომელი ადამიანები იყვნენ, — რაღაცაბირი სინახის გამომატეველი ღიმილით ამბობს თენგიზი, — მათგან ბევრს ისწავლიდა კაცი, მე, პირადად დიდად ვარ დავალებული...

— სად არიან ახლა ისინი? — ვეკითხები თენგიზს.

— ისინი? ისინი ყველგან არიან! — მპასუხობს იგი, — ზოგი კარგახანია პენსიონერია და ისვენებს, ჯანმრთელობა არ აძლევს მუშაობის საშუალებას, ზოგი ისევ მუშაობს, ვერ ელევა საქმეს... სხვანაირად არც შეიძლება იყოს, დიახ, არც შეიძლება...

იმ დროისათვის, როცა თენგიზი მენავთობე გახდა, ქარხანას კიდევ ერთი, შეიძლება ითქვას, ყველაზე დიდი განსაცდელი ჰქონდა გამოვლილი. ომი მოულოდნელად შეიჭრა ქარხნის ცხოვრებაში და ააფორიაქა. ბევრმა კადრის მუშამ დროებით დასთმო საყვარელი საქმე, იარაღი აისხა. უძეტესობა კომუნისტები იყვნენ — ნამდვილი, მტკიცე კომუნისტები! ხოლო ისინი, რომლებიც ქარხანაში დარჩნენ, ორმაგი მონდომებითა და ენთუზიზმით იღვწოდნენ. მათ ომში წასული ამხანაგებიც შეცვალეს. სამშობლო ითხოვდა, ქვეყანა განსაცდელში იყო, პარტიას სჭირდებოდა...

რა თქმა უნდა, მოწინავეთა პირველ რიგებში, შრომით ავანგარდში აქაც კომუნისტები იყვნენ. ისინი ახდენდნენ შრომითს სასწაულებს. ერთ მძლავრ რაზმად, ერთ მონოლითურ კოლექტივად შეკრულნი, ცდილობდნენ თავიანთი წვლილი შეეტანათ საერთო საქმეში — მტრის განადგურების საქმეში. უჭირდათ და იტანდნენ, სციოდათ, შიოდათ, მაგრამ მაინც მტკიცედ იდგნენ შრომის ვახტზე.

ვარლამ ჟღენტან — სადაც თენგიზი ცხოვრობდა, ხშირად იყრიდნენ თავს ქარხნის ცნობილი ვეტერანი კომუნისტები — აკაკი ხარებავა, ვალიკო პატარაია, კარლო დარჩია და სხვები.

— მათი საუბრისათვის ყურისგდება ძალიან მიყვარდა, — იხსენებს თენგიზი. — მათი ყოველდღიური საუბრიდან ბევრი რამ გავიგე, ბევრ რამეს ჩავწვდი, ბევრი რამ შევითვისე და შევისისხლხორცე. ისინი ისე მსჯელობდნენ, ისე ცხარობდნენ, ისე კამათობდნენ და ისე დაობდნენ, ისე ხმისად ასხენებდნენ: „ჩვენი ქარხანა“, „ჩვენი საამქრო“, რომ მაშინ, სიმაღლე გითხრათ, ვერ ჩავწვდი იმ დაფარულ აზრს, რაც იმ საუბრებში იმალებოდა, ისინი კი... — ისინი ისე კამათობდნენ, თითქოს და ქარხანა მათი საკუთრება ყოფილიყო. მერე, მხოლოდ შემდეგში დავრწმუნდი, რომ ეს ასე იყო. დიახ. ასეა ეს! ეს ჩვენია, ჩვენი ქარხანა, იმისია, ვინაც შრომობს, ვინაც იღვწის, ვისაც თავისი წვლილი შეაქვს საერთო საქმეში. დიახ, ქარხანა ჩვენია, მუშებისაა იგი. ჩვენ ხომ მისი მართვა სამშობლომ მოგვანდო, პარტიამ მოგვანდო და დაგვაგალა.

ვეტერანები ეძიებდნენ იმ გზებსა და საშუალებებს, რომლითაც უკეთ შეიძლებოდა შრომა, უფრო მეტის მიღწევა. და თენგიზი თანდათანობით რწმუნდებოდა, რომ მან ცხოვრების სწორი გზა აირჩია. თენგიზმა კარგად იცოდა, რომ სწორედ მათ — ვეტერანებმა ჩაუყარეს საფუძველი ჩვენს ინდუსტრიას, ჩვენს ახალ ცხოვრებას... და ისინი, ის ახალგაზრდები, რომლებიც ახლა წარმატებით შრომობენ გრანდიოზულ მშენებლობებზე, სწორედ მათი, ვეტერანთა დაწყებული საქმის ბრწყინვალე გამგრძელებლები და დამაგვირგვინებელნი არიან.

— მე ერთხელ კიდევ უნდა გავიმეორო უკვე ნათქვამი, — ჩვეული სიღინჯით განაგრძობს თენგიზი, — მართალი არ არის ის საამქროს უფროსი, მისი აზრი ჩვენი ახალგაზრდობის შესახებ მცდარია! იცით, არიან ზოგიერთები, რომლებიც რატომღაც ალმაცერად უცქერიან ახალგაზრდებს, მათი არ სჯერათ, არა სწამთ მათი, ასე ჰგონიათ, რომ ახალგაზრდებს, მათი არ სჯერათ, არა სწამთ მათი, ასე ჰგონიათ, რომ ახალგაზრდები იმის ნახევარსაც ვერ გააქვთ, რაც ერთ დროს მათ გააქეთეს. არა, ასე არ უნდა ვიფიქროთ, პირიქით უნდა ვიფიქროთ და მაშინ იქნება სწორი. ჩვენ ნამდვილად მოწინავე, გამრჯე, მშრომელი ახალგაზრდობა გვყავს. მათზე, იმ ახალგაზრდებზე, რომლებმაც თავდადებით იშრომეს უდიდეს მშენებლობებზე — ანგარაზე, ბრატსკზე, კამზე და ბამზე, კეთილი სიტყვების მეტი რა გვეთქმის... მაგრამ ჩვენ ისევ გადაუხვნიეთ სათ-

ქმელს. პო, ვეტერანებზე ვსაუბრობდით, ახალგაზრდობაზე კი შეეჩვიოდათ. თუმცა, ამაშიაც თავისებური კანონზომიერებაა. მაგრამ, მაინც სკოლა და-
ლაგებულად ვთქვით სათქმელი.

სწორედ მათი, ვეტერანთა მიზაძვით შევიდა თენგიზი პარტიის რიგე-
ბში, ის დრო მისთვის ძალზე ღირსშესანიშნავი და მოლოდინით აღსავსე
იყო. ეს იყო 1961 წელი. ის დღე არასოდეს დაავიწყდება თენგიზს. პარ-
ტიაში მას რეკომენდაცია ისეთმა ადამიანებმა მისცეს, როგორებიც ვა-
ლიკო პატარაია და კარლო დარჩია არიან.

— მათი ნდობა დიდი პატივი იყო ჩემთვის და ვიცოდი, ეს საქმით,
შრომით და კარგი ქცევით უნდა დამემსახურებინა. რამდენად გავაკეთე ეს,
არ ვიცი, მაგრამ ის კი ვიცი დანამდვილებით, რომ ისინი — ჩემი რეკო-
მენდატორები და საერთოდ, ჩემი ვეტერანი მასწავლებლები, ჩემით არ
არიან უკმაყოფილონი.

რამდენი წელია რაც თენგიზი ქარხანაში მუშაობს? — 1951 წლიდან.
საუკუნის მეოთხედი გავიდა. ეს ძალზე დიდი დროა და ამავე დროს ძა-
ლზე პატარაც. როცა თვალს გადაავლებ წარსულს, ალბათ, რაღაცხაირი
სინანული გიპყრობს ადამიანს — ესაა სინანული უკმარობის გრძნობისა,
იმ გრძნობისა, როცა ფიქრობ, რომ შეგეძლო უფრო უკეთ, უფრო ძიხა-
არსიანად, უფრო მომჭირნედ და ეკონომიურად გამოგეყენებინა განვლილი
დრო. უფრო მეტი გაგეკეთებინა შენი თავისათვის, საერთო საქმისათვის,
იმ საქმისათვის, რომელსაც შენ ემსახურები, სინდისიერად ემსახურები.
ეს უკმარობის გრძნობა თენგიზსაც აწუხებს.

— როგორ? — ვეკითხები, — შეგეძლო უფრო უკეთ გემუშავა? უფ-
რო მეტი გაგეკეთებინა და უფრო მეტისათვის მიგედო?

სანამ პასუხს გამცემდეს, ფიქრობს და მერე მტკიცედ და დაბეჯითე-
ბით ამბობს: — დიახ, შემეძლო!

— მერე?

— მერე რა, წარსულს ხომ ვერაფრით დაიბრუნებ, ვერასდობებით
ვერ გამოიხმობ უკან...

— აბა?

— აბა, ისღა დამრჩენია რომ აწი, მომავალში ავანაზლაურო ეს.

— თქვენ!...

— ავანაზლაურებ, აუცილებლად ავანაზლაურებ.

არ შეიძლება არ დაუჯეროთ.

ზუსტი წელი იმუშავა თენგიზ დოლიძემ ზეინკლად მეშვიდე სააქრო-
ში, შემდეგ კი ოპერატორად დაიწყო მუშაობა.

მუშაობდა აქ, დაიწყო იქ, მორჩა და გათავდა. ზოგიერთი საქმეში
ჩაუხედავი კაცი ასე ზერელედ შეხედავს ამას, მაგრამ ეს ასე რო-
დია. ყოველ საქმეს თავისი ამოსავალი წერტილი და საკუთარი არსი აქვს
და ხშირად, ძალზე ხშირად ერთი პროფილის ზედმიწევნით მცოდნე, მე-

ორე, თუნდაც არსებითად მომიჯნავე საქმეს ვერაფრით ვერ გააქეფებს. ასე იყო თენგიზთანაც და ზეინკლიდან ოპერატორობამდე განვლილი გზა შრომით, ძიებით, მონდომებით, დაბრკოლებების გადალახვის სურვილით აღვსილი გზა იყო. მოინდომა, შეეცადა, დაეხმარნენ, დაუჭერდნენ — ვლადიმერ კიდეც.

მაინც რამ განაპირობა პროფესიის შეცვლა?

— ეს თითქმის არაა პროფესიის შეცვლა! — მიხსნის თენგიზი.

— აბა?

— საქმე იმაშია, რომ ყოველმა ოპერატორმა კარგად უნდა იცოდეს ზეინკლობა, სხვანაირად წარმოუდგენელია ჩვენთან, და საერთოდ ყველგან; ნავთობგადასამუშავებელ ქარხანაში ოპერატორად არასდიდებით არ დანიშნავენ ისეთ ადამიანს, რომელსაც მესამე თანრიგის ზეინკლის პროფესია არ გააჩნია.

— ნუთუ ეს ასე აუცილებელია?

— რა თქმა უნდა, — მიმტკიცებს იგი, — ეს აუცილებელია!

მაინც ვინ ურჩია თენგიზს დაუფლებოდა ოპერატორის პროფესიას?

— ისევ და ისევ ვეტერანებმა და უპირველეს ყოვლისა, მისმა ბიძამ, ვარლამ ჟღენტმა.

— მაინც რატომ?

— იმიტომ, რომ ოპერატორობა უფრო რთულია! — მპასუხობს იგი.

— მხოლოდ იმიტომ რომ რთულია?

— დიახ, იმიტომ და იმიტომ, რომ უფრო პერსპექტიულია, უფრო მეტის ცოდნას გავალებს და გაიძულებს საკუთარ თავზე იმუშაო.

თითქმის ყოველ ქარხანაში, ყოველ ფაბრიკაში არიან თავიანთი საქმის პროფესიონალები. არა, სიტყვა პროფესიონალი ბოლომდე და საგნებით ვერ განმარტავს ამას და ასეთ დროს მათ უბრალოდ „ასებს“ ეძახიან. ასეთები, რა თქმა უნდა, ნავთობგადასამუშავებელ ქარხანაშიც არიან. როცა საუბარი ჩამოვარდა იმაზე, თუ ვინ იყვნენ ისინი, რომლებიც გვერდში ედგნენ თენგიზ დოლიძეს ქარხანაში მისი ხანგრძლივი მუშაობისას, იგი უპირველეს ყოვლისა ივანე კოლესნიჩენკოს დაგისახელებთ. ივანე ხომ თავისი საქმის ბრწყინვალე მცოდნე და შემსრულებელია. თითქმის ბავშვი მოვიდა ქარხანაში. ჯერ კიდევ სახელოსნო სასწავლებელში სწავლობდა, როცა ნავთობბაზაში მოხვდა: დაიწყო დიდი სამამულო ომი, საჭირო იყო მუშახელი, რომელსაც ფრონტზე წასული მენავთობეები უნდა შეეცვალა... მერე ფრონტზე წასვლა ითხოვა ივანემ, მისი თხოვნა დააკმაყოფილეს და ახალგაზრდა, ახალბედა მენავთობე სამშობლოს დამცველთა რიგებში ჩადგა. გადაიწვიმეს ომის მძიმე წლებმა, ივანე მშობლიურ ქარხანას დაუბრუნდა და ჩვეული მონდომებით მოეკიდა საქმეს. ახლა ივანეს მთელი ოჯახი — მეუღლე და შვილები ქარხანაში მუშა-

ობენ, ქარხნის სხვადასხვა უბნებზე იღვწიან და კეთილსინდისიერად შრომით თავიანთი წვლილი შეაქვთ ქარხნის წარმატებაში.

— რაკი საუბარი მოწინავეებზე, გამოცდილ მუშებზე გახდეს, გთხოვთ დაასახელოთ ისინი.

— ჩვენთან ყველა მოწინავეა!

— მაინც?

— ჰო, შემძლია დავასახელო ზოგიერთი მათგანი, მოწინავენი მოწინავეთა შორის: ეთერ ჩორგოლაშვილი, არიანა ჩხიკვაძე, დავით ფხაკაძე, ალექსანდრე ანდლულაძე და სხვები და სხვები... ისე კი, კიდევ ერთხელ მინდა დავსძინო, რომ ჩვენთან ყველა მოწინავეა.

იცოდე მარტო შენ, ეს როდია საკმარისი. არა, შენც უნდა იცოდე და ამავე დროს, საჭიროა შენი ცოდნა, შენი გამოცდილება უნაგაროდ გადასცე სხვებს, ასწავლო, აუხსნა, დაარწმუნო და დააჯერო. ეს კუშიარითება კარგად იცის თენგიზმა. თავადაც სწავლობს და სხვებსაც ასწავლის. ბევრი მოსწავლე აღუზრდია თენგიზს, ბევრისათვის ჩაუთენგავს შრომის სიყვარული. აი, ერთ-ერთი მათგანი: ანზორ ჭინჭარაძე, მახინჯაურელი მფრინავის შვილი. საშუალო სკოლის დამთავრების შემდეგ იგი ნავთობგადასამუშავებელ ქარხანაში მოვიდა. საჭირო იყო კადრი სასაქონლო განყოფილებაში. პირველად მასაც ისევე უჭირდა, როგორც ყველა ახალბედს უჭირს ხოლმე. მაგრამ გვერდით ისეთი გამოცდილი, ენერგიული და გულისხმიერი მოსწავლეებელი ედგა, როგორიც თენგიზ დოლიძეა და მალე დაძლია სიძნელე, დაეუფლა პროფესიას. ახლა იგი ერთ-ერთ მოწინავე ოპერატორად ითვლება ქარხანაში.

— იგი ჩვენი შემცვლელია! — ამბობენ მასზე თენგიზი და ივანე. და თუ კაცი კარგად ჩაუკვირდება, ეს სწორიცაა. ხშირად ნახავთ ახლა ერთად ორი თაობის კომუნისტებს, ორი თაობის მენავთობეებს, ყოფილ მასწავლებელსა და ყოფილ მოსწავლეს — თენგიზ დოლიძესა და ანზორ ჭინჭარაძეს. მსჯელობენ ქარხნის ავკარზე, მომავალზე, სახავენ ახალ პერსპექტიულ გეგმებს, იღვწიან საერთო საქმისათვის. თენგიზს მოსწონს თავისი ნამოწაფარის აქტიურობა, პირდაპირობა, საქმისადმი ნამდვილი, კომუნისტური, მუშური მიდგომა, მოწონებით უთათუნებს ხელს მხარზე, გადაწყვეტილებას უწონებს და ეუბნება: — ასე, ასე ჩემო ანზორ! ჩვენ ყველაფერს გავაკეთებთ, ჩვენ ყველაფერს მივაღწევთ...

— მგონი რაღაც გინდოდათ გეკითხათ, — მეუბნება თენგიზი.

— სჯობს, რიგრიგობით მივყვეთ საქმეს... წედან თქვენს ყოფილ მოსწავლეზე ვისაუბრეთ...

— ახლა კი გინდათ გაიგოთ მყავს თუ არა მოსწავლეები?

— დიახ, სწორედ ეს მინდოდა გამეგო.

— მყავს, მყავს და სიმართლე გითხრათ, კმაყოფილი ვარ მათი. ისინი სამნი არიან... მაგრამ სჯობს რიგრიგობით დავასახელო და ორიოდ სიტყ-

ვით გაგაცნოთ ისინი. ამირან კვაჭაძე საამქროს კომპაგზირის ორგანიზაციის მდივნის მოადგილეა; ნუგზარ ასლანიშვილი ერთმანეთს ჩინებულად უთავსებს შრომასა და სწავლას, იგი მუშა ახალგაზრდობის სკოლაში სწავლობს; ელენე თათეოსიანიც ასევე ბეჭითი ახალგაზრდობის ისინი ერთმანეთს ეჯიბრებიან შრომასა და სწავლაში და წარმატებებსაც აღწევენ.

თენგიზიც ყოველდღიურად სწავლობს, იმაღლებს ცოდნას, თავისუფალ დროს სულ წიგნებს ჩაჰკირკიტებს, გამოწერილი აქვს ტექნიკური ლიტერატურა, ხშირად ნახავთ ბიბლიოთეკაში... დიახ! კითხულობს, ადგენს, აკონსპექტებს, იბეჭდავს გონებაში და მერე წაკითხულს პრაქტიკულად ანხორციელებს. მას ეშინია, ძალიან ეშინია დროს არ ჩამორჩეს, სხვა ნავთობგადამამუშავებელი ქარხნების მოწინავე ოპერატორებს არ ჩამორჩეს. რომ გააკეთო, საფუძვლიანად უნდა დაეუფლო, რომ დაეუფლო კი — უნდა ისწავლო! — ესაა მისი დევიზი და თენგიზ დოლიძეს ჯერ არასოდეს არ უღალატია ამ დევიზისათვის.

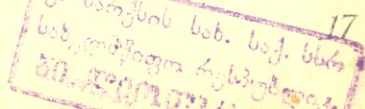
მაინც რა შეადგენს თენგიზის, ესე იგი უფროსი ოპერატორის მოვალეობას ნავთობგადამამუშავებელ ქარხანაში? როგორია ეს მოვალეობა — ადვილი თუ ძნელი?

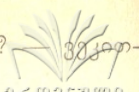
ჯერ, სანამ ამ კითხვაზე საფუძვლიან, დამაჯერებელ პასუხს გავცემდეთ, ერთი რამ უნდა აღვნიშნოთ წინასწარ: აქ თითოეულ უბანში, თითოეულ მონაკვეთზე მუშაობა ძნელი და პასუხსაგებია, რთული და შრომატევადია და ყოველი მუშისა თუ ოსტატისაგან დიდ დაკვირვებასა და გამოცდილებას მოითხოვს.

მაგრამ ის სამუშაო, რასაც თენგიზი ასრულებს, განსაკუთრებით ძნელია — აქ არ შეიძლება შეცდე! დიახ, შეცდომა აქ წარმოუდგეხელია! ოპერატორის შეცდომა იმას ნიშნავს, რომ დაღუპო ქარხნის სახელი, პრესტიჟი და წყალში გადაყარდ ათასობით სახალხო ფული, ეს კი არავის არ ეპატიება.

სასაქონლო განყოფილების ოპერატორი! მეორენაირად ამ საამქროს ნედლეულისა და მზა პროდუქციის საამქრო ჰქვია. ნედლეული და მზა პროდუქცია!.. რამდენი მენავთობის შრომა იგულისხმება ამ ორ სიტყვაში, რა შრომატევადი საქმეა ამ ორ სიტყვას შორის მოქცეული და შეხ, ოპერატორს შეგიძლია ერთი ხელის მოსმით დაღუპო ხარისხიცა და ეს შრომაც.

ოპერატორმა უნდა მიიღოს ნედლეული, უნდა აიღოს სინჯი, უნდა შეამოწმოს მისხალ-მისხალ, ასევე უნდა შეამოწმოს მზა პროდუქციის ხარისხი, რაოდენობა, უნდა ამოწეროს პასპორტი და მისცეს ვიზა. ვიზა კი... სად არ მიდის ჩვენი ნავთობგადამამუშავებელი ქარხნის ნაწარმი, რომელ ქვეყანაში არ იგზავნება იგი. ჯერჯერობით კი არ ყოფილა შემთხვევა, რომ ოდესმე რეკლამაცია მიეღოს ქარხანას. ეს კი თენგიზის დამსახურებაა.

— გქონდათ თუ არა რაციონალიზატორული წინადადება? ვეკიო-
ხები თენგიზს.

— დიახ, მქონდა!

— დაინერგა წარმოებაში?

— დაინერგა.

— რა იყო ეს?

— იცით, როცა სინჯს ვიღებდით, ტყუილუბრალოდ იღვრებოდა ნედლეული, ეს კი დროთა განმავლობაში ტონობით დანაკარგს იძლეოდა. ჩემი წინადადებით იმ ადგილას, სადაც სინჯს ვიღებთ, დაიდგა რეზერვუარი, რომელშიაც ნავთობი ჩაედინება. ამით დანაკარგი მინიმუმამდე დავიდა.

ასეთია თვალის ერთი გადავლებით ის მოვალეობა, რომელიც ქარხანაში ოპერატორს აკისრია, მაგრამ იგი გაცილებით უფრო რთული, 'მრომატევადი და პასუხსაგებია, ვიდრე ეს სიტყვებით შეიძლება გამოიხატოს.

— მე ძალიან ძვირად მიღირს ის ნდობა, რომელიც ჩემმა თანამოსაქმეებმა — მენავთობეებმა გამომიცხადეს და მე ყველაფერს გავაკეთებ იმისათვის, რათა გავამართლო ეს ნდობა, არ შევრცხვე მათ წინაშე, საკუთარი თავის წინაშე! — მეუბნება თენგიზი.

საზოგადოებრივი დატვირთვაცა აქვს თენგიზს. იგი უკვე ექვსი თვეა, რაც ქარხნის საბინაო და საყოფაცხოვრებო საკითხების შემსწავლელი კომისიის თავმჯდომარეა. ამ ხნის განმავლობაში კომისიამ ბევრი კარგი საქმე გააკეთა, ბევრ მუშა-მოსამსახურეს გაუუმჯობესა საბინაო და საყოფაცხოვრებო პირობები.

— რადგანაც საბინაო პირობებზეა ლაპარაკი, ალბათ, ჯერ კიდევ გადაუჭრელი პრობლემები გექნებათ, არა? — ვეკითხები თენგიზს.

— როგორ არა, პრობლემები არის! ეს საერთოდ ისეთი საკითხია, არის და იქნება, მაგრამ შეძლებისდაგვარად ყველაფერი მოგვარდება დროთა განმავლობაში.

— ერთბაშად ყველას დაკმაყოფილება არ მოხერხდება...

— დიახ, რა თქმა უნდა, არა! — მეთანხმება იგი.

— რა საქმიან წინადადებას აყენებს თქვენი კომისია?

— ჩვენთან, მუშას, რომელსაც ქარხანაში მუშაობის ხუთი წლის სტაჟი აქვს, თუ ის უბინაოა, ცხოვრობს ნაქირავებში, ანდა მრავალსულიანია და საცხოვრებელი ფართი არ ყოფნის, შეუძლია კომისიის სახელზე 'შემოიტანოს განცხადება, ჩვენ ავიყვანო მას აღრიცხვაზე და...

— და შეძლებისდაგვარად დააკმაყოფილებთ, არა?

— დიახ, შეძლებისდაგვარად...

— და მაინც რა კეთდება ამ მხრივ მდგომარეობის გამოსასწორებლად?

— მაგალითად, ამის შესახებ ყრილობის დღეებში მქონდა საუბარი ჩვენს მინისტრთან.

— თქვენს მინისტრთან?

— ჰო, სსრ კავშირის ნავთობგადამამუშავებელი და ქიმიური მრეწველობის მინისტრთან ამხ. ფიოდოროვთან. მან მომისმინა და შეგვპირდა, რომ დაგვეხმარებოდა მენავთობეთა საცხოვრებელი სახლის მშენებლობაში.

და აი, ჩვენ ოცდამეხუთე ყრილობის შესახებ ვსაუბრობთ.

აღამიანის ენა უძლურია გადმოსცეს ის შთაბეჭდილებანი, რითაც თენგიზი დაბრუნდა დიდი ფორუმიდან.

— გთხოვთ დაწვრილებით მოგვიყვით თქვენი შთაბეჭდილებანი.

— მაგისი დაწვრილებით მოყოლა თითქმის შეუძლებელია, — ძბასუხობს იგი, — მაგრამ შევეცდები ზოგადად მაინც ვთქვა, ის მთავარი რისი უთქმელობაც არ შემოიძლია პირადად... დელეგატები აჭარიდან ჯერ თბილისში ჩავედით და მოვთავსდით სასტუმრო „ივერიაში“. დღეს თორმეტ საათზე გამოცეხადით საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურ კომიტეტში. საღამოთი უამრავმა გამცილებელმა მოიყარა თავი თბილისის ვაგზალში. პიონერებმა მოგვართვეს ცოცხალი ყვავილების თაიგულები, საზეიმოდ ჟღერდა ორკესტრი. გამცილებელთა შეძახილებსა და ტაშის გრილში დაიძრა მატარებელი ჩვენი სამშობლოს დედაქალაქ მოსკოვისაკენ. ჩემთან ერთად მგზავრობდა ქუთაისის საავტომობილო ქარხნის ამწყობი ზეინკალი, სოციალისტური შრომის გმირი, სსრ კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატი ბორის ვაშაკიძე. გზაში მე და ბორისი დავმეგობრდით. იგი თავის საქმიანობაზე მომიყვია, მე კი ჩვენი ქარხნის ოპერატორის მოვალეობაზე ვუამბე...

მოსკოვში 21 თებერვალს ჩავედით. კურსკის სადგური საზეიმოდ იყო მორთული. სადგურის მთელ ფასადს ამშვენებდა ალისფერი ტრანსპარანტი: „სალამი სკკპ 25-ე ყრილობის დელეგატებს!“

შემდეგ სპეციალური ავტომანქანებით სასტუმრო „როსიაში“ მივედით, დაგვაბინავეს მის ჩრდილო კორპუსში, სადაც აზერბაიჯანელ, უკრაინელ, ლატვიელ და ესტონელ დელეგატებთან ერთად ვცხოვრობდით. სასტუმროში ცოტა დავისვენეთ და შემდეგ მთელი დელეგაცია კრემლში გაემურა.

თითქოს სათქმელი შემოაქლდაო, თენგიზი სდუმს, ალბათ რაიმეს იხსენებს-მეთქი, ვფიქრობ და არ ვუშლი ხელს.

— ასე მოვხვდი პირველად კრემლში, — განაგრძობს თენგიზი, — ძალიან გამაოცა მისმა სილამაზემ და გრანდიოზულობამ. დიდებულ გიორგის დარბაზში გავიარეთ რეგისტრაცია. ყრილობის დაწყებამდე თავისუფალი დღეები გვქონდა და ისინი მოსკოვის გაცნობას მოვანდომეთ.

სასტუმრო „როსიიდან“ წითელ მოედნამდე სულ რაღაც ხუთიოდე

წუთის სავალია, მაგრამ მე, ცხადია მოსკოვში ჩასვლის პირველსავე დღეს მაინც იქეთვე გავეშურებოდი, თუნდაც ამისათვის ამ უზარმაზარს ლაქის გადაკვეთაც რომ დამჭირებოდა.

ვიდექი წითელ მოედანზე და რალაცნაირი, ჯერგანუცდელი ვრძნობა მეუფლებოდა. აქ ხომ მთელი არსებით, მთელი სიცხადით, მთელი ძალით განიციდი, რომ დიადი საბჭოთა ქვეყნის, უდიდესი რევოლუციური, საბრძოლო და შრომითი ტრადიციების ქვეყნის შვილი ხარ. გრძნობ ამას, ხვდები ამას და გინდა უსაზღვრო მადლიერება გამოხატო პარტიული ამხანაგებისადმი ასეთი დიდი ნდობის გამოცხადებისათვის. ამ მოედანზეა ყოველი საბჭოთა ადამიანისათვის, ყოველი პატიოსანი მშრომლისათვის ძვირფასი ლენინის მავზოლეუმი, რომლისაკენაც მუდამ, ყოველთვის მიგიწევს გული...

ღიხად, დალაგებით ყვება თენგიზი. ვუსმენ. მერე ისევ დუშილი და იძულებული ვხდები შევახსენო:

— მერე? მერე რა იყო, თენგიზ?

— მერე? მეორე დღეს, ესე იგი 22 თებერვალს მიგვიწვია სსრ კავშირის მინისტრთა საბჭოს სტანდარტების სახელმწიფო კომიტეტის თავმჯდომარე ამხ. ვ. ბოიცოვმა. სხვათაშორის, იგი საბჭოთა კავშირის უმაღლესი საბჭოს დეპუტატია აჭარიდან, ალბათ ამანაც განაპირობა ის, რომ ვ. ბოიცოვმა განსაკუთრებული გულთბილობით მიგვიღო აჭარის წარგზავნილები.

მოუთმენლად ველოდი ყრილობის დაწყებას და აი ისიც დაიწყო. ყრილობის მუშაობის დღეები უაღრესად ინტენსიური და შთამბეჭდავი იყო. ყოველი ორი საათის შემდეგ შესვენება გვქონდა. სხდომებს შორის შესვენების დროს კრემლის ყრილობათა სასახლის ფოიეში დიდი გამოცოცხლება იყო. დელეგატები ეცნობოდნენ ერთმანეთს, საუბრობდნენ, ერთმანეთს უზიარებდნენ თავიანთ შთაბეჭდილებებს.

— გქონდათ თუ არა თქვენაც შეხვედრა რომელიმე ნაცნობთან? — ვეკითხები მე.

— დიახ, მეც მელოდა რამდენიმე საინტერესო შეხვედრა. პირველ რიგში მინდა დავასახელო ბაქოს ნავთობგადამამუშავებელი ქარხნის უფროსი ოპერატორი ნოვრუს რაიზანოვი, რომელთანაც უკვე რამდენიმე წელია საქმიანი მიმოწერა მქონდა, მაგრამ ერთმანეთი პირველად აქ, ყრილობაზე გავიცანით.

ორ მარტს, სალამოს, გულთბილი მიღება მოგვიწვეს სსრ კავშირის ქიმიური მრეწველობის სამინისტროში, სადაც გაგვაცნეს სამინისტროს სისტემის საწარმოთა მიღწევები და მუშაობის ნაკლოვანებები, პროდუქციის ხარისხის გაუმჯობესებისათვის განსახორციელებელი ღონისძიებები. შემდეგ კი სიტყვა ყრილობის დელეგატებს მისცეს.

— თქვენ თუ გამოდით სიტყვით?

— გამოვედი, პირველად იაროსლავის საბურავების ქარხნის მთავარი ინჟინერი გამოვიდა, მერე კი მე.

— რა თქმა უნდა, ილაპარაკებდით თქვენს ქარხანაზე, თქვენს მოსაქმეებზე, იმაზე, თუ რა წარმატებები გააჩნია ქარხანას, არა?

— დიახ, მაგაზე, სხვა რამეზედაც, განსაკუთრებით კი იმ პრობლემებზე, რომელთა გადაწყვეტა ჩვენს შესაძლებლობებს აღემატება.

— რა არის ეს პრობლემები?

— პრობლემები ბევრია, უპირველეს ყოვლისა და მთავარი პრობლემა მაინც ისაა, რომ აუცილებელია ქარხნის რეკონსტრუქცია, რათა პირნათლად და გადაჭარბებით გავანაღდოთ ის გეგმები და ვალდებულებები, რაც მეათე ხუთწლედში გვაქვს დასახული.

— და საუფუძლიანი რეკონსტრუქციის შემდეგ ამას მიაღწევთ, არა?

— მივალწევთ, აუცილებლად მივალწევთ ამას! მე მთელი ჩვენი კოლექტივის დავალებას ვასრულებდი, როცა ამის შესახებ ვესაუბრებოდი მინისტრს. მინისტრმა გულისყურით მომისმინა და შეგვპირდა, რომ დახმარებას გაგვიწევდა.

— მაინც რას ითვალისწინებს ეს რეკონსტრუქცია? — ისევ ვაწყვეტინებ შე.

— უნდა გაიზარდოს მიწების წარმადობა, გამოიცვალოს ზოგიერთი მოძველებული დანადგარი, გადიდეს ტუმბოების სიმძლავრე, საცავი რეზერვუარების მოცულობა, გამტარუნარიანობა და სხვა.. ამასთან ჩვენი ქარხანა საკურორტო ზონაშია და დამსვენებლები ხშირად სამართლიანად გვსაყვედურობენ, რომ გამწმენდი სათავსოების უწყსრიგობისა და უვარგისობის გამო ნარჩენები ზღვას აჭუჭყიანებს.

— ესე იგი, საწმენდი სათავსოების რეკონსტრუქციაა საჭირო, არა?

— აუცილებლად! — მიდასტურებს იგი, — თუ ეს ასე არ მოხდა, სისუფთავის დაცვაზე ლაპარაკიც კი ზედმეტია.

...დეღეგატი ყრილობიდან დაბრუნდა!

— ჩამოვედი და დიდზე დიდი ვალი ჩამოვიტანე! — ამბობს იგი.

— ვალი?

— დიახ! ვალი ჩემი ხალხის, ჩემი პარტიის, ჩემი კოლექტივის წინაშე! მე ხომ დავალებული ვარ, ძალიან დავალებული, მე ხომ ახლა გუშინდელზე უკეთ ვიცი, თუ რა უნდა გავაკეთო, როგორ უნდა ვიმუშაო, რაზე გავამახვილო ყურადღება. მე ახლა ვიცი, რომ რასაც წინათ ვაკეთებდი, უკვე აღარ არის საკმარისი. არა, ახლა მეტია საჭირო, გაცილებით მეტი, უფრო შრომატევადი, უფრო შინაარსიანი..

— ხუთწლელი ხუთწლედს არა ჰგავს, და...

— სწორია! — ისევ მასწრებს თენგიზი, სათქმელს, ასე ვთქვათ, მკაცრად რიდან მტაცებს. — ყოველი ხუთწლელი, გასული და მომავალი მკაცრად მისიისაგან იმით განსხვავდება რომ, მომდევნო ხუთწლედში უფრო გრანდიოზული ამოცანები ისახება, უფრო მეტი კეთდება, უფრო მეტი "შეხდება". მეცხრე ხუთწლელი უკვე ისტორიის კუთვნილება გახდა. რაოდენ სასიამოვნოა, რომ თითოეული საბჭოთა მოქალაქე თავდადებათ შრომობდა და აღწევდა კიდევ წარმატებებს. ჩვენ სახელოვნად გავისტუმრეთ მეცხრე და ხელმძღვანელები შევხვდით მიმდინარე — მეათე ხუთწლედს. ეს ხუთწლელი კი ხარისხის ხუთწლედით არის გამოცხადებული.

იქ, ყრილობაზე მთელი გულისყურით მოისმინა თენგიზმა ჩვენი პარტიის ცენტრალური კომიტეტის გენერალური მდივნის ლეონიდ ილიას ძე ბრეჟნევის მოხსენება. მას ღრმად სწამს, სჯერა ჩვენი კომუნისტური მომავლის სიდიადე, მისი საყვარელი საწარმოო კოლექტივის შემოქმედებითი ძალა და შემართება.

არსად ისე არ იციან მოზოვებული წარმატებებისა და შრომითი სახელის დაფასება, როგორც ჩვენში, ჩვენს ქვეყანაში, ამის დასტურად "შეიძლება ჩაითვალოს ზეიმი, რომელიც ამასწინათ მენავთობეთა შესახებ მან კულტურის სასახლეში გაიმართა. აქ ქარხნის კოლექტივს გადაეცა საქართველოს კომპარტიის აჭარის საოლქო კომიტეტის, აჭარის ასსრ მინისტრთა საბჭოს, აჭარის პროფსაბჭოსა და საქართველოს ალკა აჭარის საოლქო კომიტეტის გარდამავალი წითელი დროშა. ამ ზეიმს მენავთობეთაგან მხოლოდ თენგიზ დოლიძე არ ესწრებოდა — იგი მაშინ ყრილობაზე იმყოფებოდა.

და აი, ზეიმი თითქოსდა გაგრძელდა, ისევ იქ, კულტურის სასახლეში მოუწყვეს შეხვედრა მენავთობეებმა მოსკოვიდან დაბრუნებულ თენგიზ დოლიძეს.

— ჩემს თანამოსაქმეებს ყველაფერი აინტერესებდათ ყრილობის გარშემო და მეც შეძლებისდაგვარად დავაკმაყოფილე მათი ცნობისმოყვარეობა, გავაცანი ჩემი შთაბეჭდილებები, ვუამბე იმ გრანდიოზულ ამოცანებზე, რომლებიც საბჭოთა ხალხს ოცდამეხუთე ყრილობამ დაუსახა... ბირადად მე ვალდებულება ავიღე ახალი შრომითი წარმატებებით აღვნიშნო სკკპ ოცდამეხუთე ყრილობის წელი.

მეტი რაღა დავგრჩენია, რომ წარმატებები ვუსურვოთ თენგიზს.

ბედნიერი კაცია იგი. ბედნიერი, თბილი ოჯახი აქვს, ჰყავს შესანიშნავი, გამრჩე, მოყვარული მეუღლე და სამი შვილი. უფროსი გოგონა ვე-

რა ოცდამეორე საშუალო სკოლის მეექვსე კლასშია, წარჩინებული მის-
წავლელა, მისი მომღევნო. ნონა კი მეორე კლასში უზის მერხს და ისიც
კარგი სწავლით გამოირჩევა.

— მესამე ვაჟი მყავს, ჯერჯერობით მხოლოდ სამი წლისაა, — ამბობს თენგიზი და ილიმება. ალბათ 'მეი-
ლებს თუ ულიმის ფიქრით.

ქარხანა და ოჯახი! ესაა მისი მთავარი საზრუნავი, მთავარი მიზანი.
სახლში მიდის და ქარხანაზე ფიქრობს, ქარხანაში მიდის და ოჯახი უდგას
თვალწინ.

ხ ე ო, დ ი ა დ ო!

ხეო ღიადო, აფეთქილო სიცოცხლის ფერად,
რა მომდის ნეტავ, ვერ გშორდები, ვერა და ვერა.
მოვდივარ,

ვდგავარ,

შემოგცქერი ტყეში თუ ველად,
ვერ მოგაცილე ეს სამიწე თვალეში, ვერა.
ვინა ხარ,

რა ხარ,

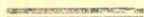
ჩემი ბედი თუ ბედისწერა?

გეკითხები და ვგრძნობ ნაწყენი მიყურებ ცერად.
ხეო ღიადო, დასტური უნდა გამეგო თავად
და უფრო ადრე: ერთმანეთის ვინ ვართ და ვართ.
ხეო ღიადო, ადრე უნდა გამეგო თავად,
დავხედოთ დაბლა, ორივე ხომ ერთ მიწაზე ვდგავართ,
ორივენი ხომ ერთი დედის უბეში ვცხოვრობთ?
ამის მიხვედრას რა უნდოდა ბოლოს და ბოლოს.
სულერთი არის, ხეო, ჩემი ძმა ხარ თუ და ხარ,
მე შემეძლია სამსოფლიოდ შევძახო ახლა:
— ეს გაუშარჯოს ერთი დედის შვილობას ჩვენსას,
ზიარ სიხარულს, უპირველეს — ჩვენს ზიარ კენესას,
და-ძმურ ფერებას, ერთმანეთის ტრფიალით შეშლას,
ეს გაუშარჯოს ერთი დედის შვილობას ჩვენსას!

თუკი დედამიწაზე
უკვდავება დადის,
მხოლოდ ჩემი მადლით,
მხოლოდ შენი მადლით,
მხოლოდ მისი მადლით.
მუნჯად დაბადებული
კლდეთა ამღერება,
ქვების აღიმილება
შესძლეს ამ ხელებმა.
ბინდი ჩაიბუდებდა
დედამიწის თვალებში,
ცას ვერ გაუცინებდა

ამ ხელების გარეშე,
გადაიბურდებოდა
ეკალით და ბარდით,
ადრე დაბერდებოდა
ბორკილებში დარდის,
დაუმსხვრევდა ხერხემაღს
ტკივილი უსაშველო,
ვერა, ვერ იბრუნებდა
ამ ცხელი მზის გარშემო,
მე რომ არ ყოფილიყავ,
შენ რომ არ ყოფილიყავ,
ის რომ არ ყოფილიყო.

ჯეგაძე ჯაყელი

„მამი ზღვისპირას კოშკი აგებ“

ეს ლამაზი კონცხი ფიცრული ღობით იყო შემოკავებული. უცნაური მაინც ის იყო, რომ ღობის გადაკვეთაზე, თხრილში, კიჩომიმტვრეული ნავი ჩაედგოთ, ღორი რომ არ გამძვრალიყო. ნავს ლორწო და ლინგი ხავსი მოსდებოდა, ფიცრულ ღობეებს — სინესტე და მარილის სუნი. კონცხის ეს „აღჭურვილობანი“ იცავდა შემოგარენს და ინახავდა თითო ნაბღისგაშლა სამწვანილეს, საქათმეს და საღორესაც კი..

სათევზაოდ მიმავალი ამ მუდამ ღრიჭე ჭიშკართან ხშირად ვხედავდი ერთ ქალიშვილს: ხან თეთრეულს კიდებდა, ხან წიგნს კითხულობდა, ხან ვინმეს გგებებოდა ან კიდევ — აცილებდა. როგორც ანკესი თევზის ლაყუჩებს, ისე მიზიდავდა და მიჭერდა ეს მუდამ ღრიჭე ჭიშკარი. ასე მეორდებოდა კვირეების განმავლობაში. მე ჩავივლიდი ხოლმე ავტობუსით და ძალაუნებურად იმ ჭიშკრისაკენ გადავიხედავდი. ზოგჯერ, ფიქრებით გატაცებულს, სულ არ მახსოვდა იქაურობა, მაგრამ უცნაური შინაგანი კარნახით მაინც გადავიხედავდი. ეს ასე ხდებოდა მაშინაც, როცა უთენია მომიწევდა ჩავლა ან გვიან — საღამოთი დაბრუნება, როცა წინასწარ ვიცოდი, რომ იქ არავინ იდგა. ენ, უბრალოდ, ჩვევად გადამექცა. ეს ჩვევა არაფერს მავალებდა, არც არაფერს მპირდებოდა. მაინც არ შემეძლო იქაურობაზე თვალი არ მომევლო, თუნდაც ის ყოფილიყო გაუცნობიერებელი და უაზრო. იმ ქალიშვილის დანახვა ან დაუნახაობა გულს არაფერს ეჭუღებოდა, მაგრამ თვალი მაინც იქითკენ გამიბრბოდა. თუკი ვინმე იტყვის, თვალს წყლის დაღვევინება სჭირდებაო, ნუ გაიკვირვებთ. მგონი სწორედ იმ ქალიშვილის დანახვა იყო ჩემი თვალების სიცოცხლე. ცოდვა გამხელილი სჯობიაო და... ანკესზე დახრილს, წყალში ლაყვარდი რომ აკამკამებულა, რამდენჯერმე იმ გოგოს ორეული მომლანდებია. თითქოს გამოსაჯავრებლადო — სწორედ იმ უცნაური ხილვის დროს ანკესზე თევ-

ზი წამოგებულა, ჭავლები შეუთამაშებია და იმ გოგოს ლანდი გაუჭრია. აფსუსი არ არის?!

იმ გოგოს მართლაც ზღვისფერი და წყლიანი თვალები ქინდა. მის ნაცნობთაგანს ვერავის შეეძაღრებ. არც კი მიფიქრია ვინმეზე. სხვებისა. ეს აზრი მხოლოდ მაშინ მომივიდა, როცა წყალში, ანკესზე დახრილს, რამდენჯერმე მომელანდა მისი ოქროსფერი თმა, ზღვისფერი თვალები, რალაცნაირი ბედნაშსურები სახე.

ყოველ შაბათ-კვირას, როცა ავტობუსით სათევზაოდ მივდიოდი, ეს გოგონა დაბარებულობით ყოველთვის თავისი ფარდალა სახლის წინ ეზოში მხედებოდა და მეც ანის მეტი არაფერი მინდოდა. შეხვედრაზე არც კი მიფიქრია. თუკი თავს ხანდახან მასზე ფიქრებში დავიკერდი, ამას მხოლოდ მისი დანახვის ჩვევადაცაქცეულ სურვილს ვაბრალებდი და თვალების საზრდოდ ვთვლიდი. თვითონ, ცხადია, ჩემი გატაცების შესახებ არაფერი იცოდა. რაც დრო გადის, უფრო და უფრო მწყდება გული, — რატომ ერთხელაც არ შევხვდი მას... ისე, კაცმა რომ თქვას, ეგოისტურიცაა, რომ მისი დანახვით სულში რალაც უსახელო სიცარიელეს ივსებდე, თვითონ კი არ იცოდეს, მას არაფერს აძლევდეს, არაფერს ეუბნებოდეს. შენი გატაცება. ამაში მაშინ უფრო დავრწმუნდი, როდესაც მოხდა ის, რაც სიზმრადაც არ მომივიდოდა...

ერთხელ, შორეული მოგზაურობის შემდეგ, სათევზაოდ რომ მივდიოდი, ჩვეულებრივ ავტობუსის ფანჯრიდან გადავიხედე და სახტად დავრჩი: არც ის გოგონა ჩანდა და, საერთოდ, იქაურობა აღგვილიყო პირისაგან მიწისა. — აღარც ფიცრული ღობე და ჭიშკარი, აღარც ეკლიანი, ზღვის სინოტივით დაქანგული მავთულები, აღარც ქოხები! ის ძველი, ლიბადაკრული ნავიცი, თხრილში რომ იყო ჩახერგილი და ბოსტანს ღორებისაგან იცავდა, ნაპირზე ამოგდებულ ზღვისაგან გამორიყულ რომელიღაც უცხო სხეულებით იდო და მზეზე ლაპლაპებდა. სამწვანილები, ფარდულები, სათავსოები, ოკრო-ბოკრო ადგილები — ერთობ აღგვილიყო პირისაგან მიწისა. რომელიღაც მძღავრ და მკაცრ მანქანას გადაესწორებია იქაურობა. შევცბი, თვალებს არ დავუჯერე და ავტობუსიდან გადმოვხტი, რომ უკანვე დავბრუნებულიყავ და იქაურობა კარგად დამეთვალეირებინა. ანკესის ჯოხების შეკვრა ილიაში ამოვიჩარე და უკანვე გამოვეშურე, რომ გამეგო — ეს სიზმარია თუ ცხადი.

რა მოხდა? — ადვილი სათქმელია.

სულ შეცვლილიყო იქაურობა. თითქმის მოფრენილიყო რომელიღაც რკინის ძერა და ის ქოხმახები წიწილსავით წაელო. ეს კიდევ არაფერი, ზღვის ქისრიბა ბალახებით მოფენილი კბოდეები, სანაგვე ორმოები, უხეირო და დატბორებული, ყვითლად მოლაპლაპე არხები, მოხრეშილი სამეზობლო ბილიკები, — ყველაფერი ერთიანად გადასწორებულ-გადათხრილი იყო. მთავარი გზატკეცილიდან ამ საცოდავი ნაქოხმახარისაკენ გადა-

სახვევი მუხლუხობისაგან დაღეჭილი და დაღლეტილი იყო და მიეხვედი, რომ ის ჩვენი დროის ამწეებს, ტრაქტორებსა და ბულოზურებს მიეძღვნა. მე ყოველივე ამის მომსწრე ვარ და მეშინია, მომავალი თაობის არქეოლოგი ოდესმე დოქის ნამსხვრევს თუ იპოვოს, ის არაა მომსწრე „გვიანქვისხანისა და ადრებრინჯაოს“ ან რომელიმე სხვა „ხანის“ ცივილიზაციას. ბევრი ნასოფლარი, ნადაბარი და ნაქალაქარია ჩვენს საოცარ, მუზეუმივით მრავალფეროვან ქვეყანაში. ყველას თავისი უკომპრომისო ისტორია აქვს...

მთვარეულივით დავდივარ და ვნატრობ ვინმეს გამოჩენას, რომ ვკითხო — რა მოხდა აქ, რამ იავარქმნა ფრთამოტეხილი ქოხმახები; უძველესი, ლიბადაკრული ოღრო-ჩოღროები საყვავილე მიწასავით რამ გაახალგაზრდავა.

რა ხდება აქ-მეთქი, ვკითხე შავსათვალებიან კაცს, რომელიც შეუძინევლად მომიახლოვდა.

— არაფერია გასაკვირი, — დინჯად მიპასუხა მან. — სოფელი დაბას ემსგავსება, დაბა — ქალაქს...

შეატყო, რომ სულაც არ ამაღელვა ამ „აღმოჩენამ“, და დაუმატა, — ერთმა დიდმა კაცმა ჩაიარა და თქვა, აქ საქვეყნო აგარაკის აშენება შეიძლებოა.

— მეტი არაფერი?

— არაფერი. — და სპეცშტატივი გამართა.

„როგორ თუ არაფერი“ — გაფიქრე მე. — „სად არის ის გოგო? მადლობელი ვარ ამ ოლიმპიური გულახდილობისათვის, იმ დიდი კაცის სამართლიანი შენიშვნისა და განჭვრეტისათვის, ყველაფრისათვის, კერძოდ, ჩვენი დროის დიდი სიახლეებისათვის, მაგრამ ეს, სამწუხაროდ, არაფერს მეუბნება იმ გოგოს შესახებ. უიმისობა კი თანდათანობით მალელებს და მავიწროებს“.

* * *

დამთავრდა ანკესებით ზღვაზე სიარული, ყრჟოლა და ლოდინი. ძალე მივიღეთ საგულდაგულოდ შეკეთებული თეთრი ტრაულერი და გავედით ზღვაზე. წასვლისას მეზღვაურის რომანტიკითა და გუშანით გამოვეთხოვეთ სანაპიროს ლანდშაფტებს. ეს გამოთხოვება სავსე იყო ზღვაში გასული კაცის სიყვარულითა და მცირეოდენი სევდით, ახლოდან განცდილი სიშორითა და შორეული სიახლოვით.

ზღვიდან სულ სხვანაირი ჩანდა სანაპირო რივიერა. მეთევზეთა ხუხულების გროვა, ზურმუხტისფერში ჩაძირული, მესეფებისა და წყლის შიშველი მაცთუნებელი დაღალების კონცხს რომ ჰგავდა, გაშიშვლებულიყო. მლაშე სინოტივისაგან გაჭოყებულ მიწას მზის სხივებში ორთქლი

ასდიოდა და კანდელის გაღვიძებული სურნელებით ეხვეოდა თავს —
რილ ბულდოზერებს, მშენებარ სახლთან დადგმულ ვერტიკალურ ასე-
ნებს, ახალ კედლებთან აჩხინდრულ არმატურებსა და კარკასებს, ^{გაღვიძებული}
და ზღაპრული კოშკი უნდა აეგოთ...

არა, ის გოგო მაინც სად გადასახლდა? ფარდალალაში თუ ისეთი
გოგონები გაიზრდებიან, ოღონდაც... უბრალო ჩითის კაბა ეცვა, შვეხო-
და ყველაფერი — ბილიარდის ლუხებივით გამოხვეულ მკერდზე ლაგამი-
ვით მოდებული ატლასის ტმასნილობაცა და მალალ შიშველ წვივებზე
დაწვდენილი ჩითისავე ფურჩალაც. ნუთუ მისი მოვალეობა მხოლოდ წი-
გნის კითხვა და თეთრეულის რეცხვა იყო, — გავიფიქრე და სიგარეტი
ამოვიღე. რადისტის ხმა გავიგონე: „მექანიკოსი კახაბერ კახაბერიძე —
კაპიტნის პირველ თანაშემწესთან!“. მიხმობდნენ, მე კი აქ ყოფნა ათას-
ჯერ მერჩია. აკი მექანიკოსისათვის გემბანზე დგომა ზღვისა და მიწის კავ-
შირის ხილვებითაა სავსე და მით უფრო სასიამოვნოა. ეს ხილვები ხან-
დახან სიზმარივით აუხდენელი და მით უფრო ლამაზია, მაგრამ ბრძანება
უნდა შესრულდეს! ერთხელ კიდევ მოვავლე თვალი იჭაურობას, გუშანით
გამოვეთხოვე და გავსწიე კაპიტნის პირველი თანაშემწის კაიუტისაკენ.

ტრაულერი თავდაჯერებითა და პრინცის პეწით, თანაც სუფთა სი-
ნდისით მიარღვევდა ტალღებს. უკან რჩებოდა ათავჩქამებული კვალზო-
ლი. სივრცეს თოლიები სერავდნენ და ირეოდნენ. ნაპირის შორეული სი-
ლუეტები, რომლებიც თოლიების ფრთების რხევაზე წამიერად გამოკრ-
თებოდნენ, ნელნელა იძირებოდნენ მტრედისფერ სივრცეში.

ნახვამდის მშვენიერო, მშენებარე კოშკო!

* * *

ეს იყო ხანგრძლივი და ბარაქიანი რეისი. ბევრ, ძალიან ბევრ ხავსად-
გურში ჩავუშვით ღუზა, დავჭიმეთ ბაგირები, ვიშრომეთ და ვიგვეწეოთ,
ბაგირზე ჯამბაზებივით ვეკიდეთ. როცა ტრაპზე ჩამოვლა მოგვიწევდა
თავისუფალ დროს ქალაქში გასასეირნებლად, სწორედ მაშინ ვემსგავსე-
ბოდით თმადავარცხნილ ინტელიგენტებს.

უცხო ნაპირთან მიახლოებული ჩემი ღვთაებრივი დალალების კონც-
ხის სილუეტებს ვეძებდი. იმ ჩემს წვივებშიმეველა და თმებგადმოჩახჩქე-
რებულ ქალდალას ვეძებდი, თევზაობისას შორიდან რომ ველაციცებო-
დი და მის ოლა-ქობმახთან ერთად რომ დამეკარგა. ნაცვლად ამ სიზმარე-
ული სილამაზისა მხედებოდნენ და ვინ? — პირში სიგარეტგამოჩრილი,
ხმადაბოხებული შარვლიანი აშხლეკილები. მათ ვერ ვიტანდი და მშობ-
ლიური სანაპიროებისაკენ ჩქარა დაბრუნებას ვნატრობდი, მითუფრო,
მომბეზრდა ყველაფერი ამ რვათვიანი რეისის შემდეგ. ჯიუტად მქონდა
გადაწყვეტილი, რომ დაბრუნებისას დაუყოვნებლივ მოვძებნიდი ჩემს
ზღვისფერთვალა მესეტს, მოვძებნიდი და, თვალით კი არ ავკენკავდი ოც-

ნებაში გაბნეულ ხვითოს, არამედ გამოვეჯგიმებოდი და ვეტყოდი... უბედ-
ნოდ არ შემიძლია-მეთქი“.

რა ყოფილა მაინც მშობლიურ კუთხესთან მოშორება! როგორ გაკეთილშობილდება და გალამაზდება, როგორ გაცხადდება სიყვარული მისი?!

უცხო ნავთსადგურებში თვალი რა სიჭარბე-უკმარობით იღლებოდა, ეს უპირველესად იყო რიქშა და გაწიწკინებული კომფორტული მახქანა, მათხოვარი და მილიონერი, სასახლე და ქოხმახი. ასე დაღლილი და შინაგანად უწონასწორობის გრძნობანაჩხვლელი დავბრუნდით უკან და გამოვეშურეთ მშობლიური სანაპიროსაკენ.

ტრათლერს ზურგის ქარი ედგა და ილეოდა ბოლო კვირა, ბოლო დღე... გამოჩნდა ჩემი მშობლიური კონცხი — პოსეიდონის ზღაპრული თავსაწთუმალი. მომენატრა ჩემი ანკესები, ავტობუსის ფანჯრიდან დანახული ღრიჭე ჭიშკარი, ჭიშკართან წვივებშიშველა დალილა, მაგრამ... მიწას თევზის ლორწოსა და სუნში გაჟღენთილი ტანსაცმელი გამოუტყლია, ახალი, სამეჯლისო ჩაუცვამს, პრიმიტიულობა უბრალოებით შეუცვლია, უბრალოება — სილამაზით, სილამაზე — შინაარსითა და სიდიდით. ქათქათა ცათამბვენი დაუსრულებიათ ცისფერი ფანჯრებით. გვერდით ერთი პატარა სახლიც არ ჩანს სიმაღლის სიბრძნის შესაცნობელად. მხოლოდ მაღლივი კომპლექსი — შეცნობილი სიბრძნე ჩემი მღელვარე დროისა.

* * *

ვდგავარ ახალი სახლის წინ. გაზონში, და ვცდილობ დაახლოებით მაინც წარმოვიდგინო — სად იყო ის სახლი, ის ეზო, ის ღრიჭე ჭიშკარი, სადაც ხშირად ვხედავდი იმ ლამაზ ქალიშვილს. უნებურად მაღლა ავიხედე. მეოცე სართულის ცისფერი ფანჯრის მინაზე მზე ლაპლაპებდა. ჩემს წინ პალმებში გამოცრილი სხივებისაგან კი ჩრდილი დაფლეთილი თორანით ეგდო.

მოგებულ ომივით სუფევდა სიახლე და სიჩუმე.

* * *

სასახლის წინ ჩემი საუკუნის სამოცდაათიანელთა ყოფილ დეტალებში შეჟონილი მოდერნის პეწით იდგა ფრთებგაშლილი, ტალღების იმიტაციით შემინანქრული მოსაცდელი და ზედ ეწერა — ავტობუსის გაჩერება. მეორე მხარეს მენდელეევის ცხრილივით დატოვებული სიცარიელე ახალ წარწერებს ელოდა. ალბათ, ალქიმიკოსებისა და „საკუთარი“ ტაქსების ჯინაზე, იქ ახალი ტროლეიბუსის ნომერი ან მეტრო-სადგურის ემბლემა გამოისახებოდა.

ავტობუსი გაჩერდა და ხალხი აფუსფუსდა. მე სკვერში, ძელ-სკამზე

ვიჯექი. იქაურობას ვუმზერდი და სიზმარში მეგონა თავი. ჩემს უკან ახალი სახლის პირდაპირ, თეთრწვერა მთიელი ბერიკაცი ჩამოჯდა და სახლს თვალი აღმა შეაყოლა — თითქოს სართულებს ითვლისო. ავტომატურად ჩერებიდან მასთან ერთი შპინგალეტა ბიჭი მოვიდა და, გარკვევით გავიგონე, თქვა:

— სპიჩკა ხომ არა გაქვს, ბაბუ?

მოხუცმა უარის ნიშნად თავი გააქნია. ბიჭმა სახლს ახედა და ბერიკაცის გასაბრძოლებლად თქვა:

— აზრზე არა ვარ, ტო! რა შტერები არიან. ამხელა სახლი ააშენეს და კიბე დავიწყნიათ. მთებში სახლებს სულ გარედან აქვს კიბეები. ასე არაა ბაბუ?

— შენი აზრით დავიწყდათ, ჰო? რაფერ ავლენ?

— სახლს დააწვენენ და გამოვა გრძელი, ორსართულიანი სახლი. შევლენ და იცხოვრებენ, მიწისძვრის არ შეეშინდებათ და გაქანების...

მოხუცი გაჯავრდა. ხმა არ ამოუღია. ველარ მოვითმინე, მივედი და ამ ბიჭს თვალებში გამაფრთხილებლად ჩავხედე. მონტევიდეოში თუ მინახავს ასეთი გამხდარი, სექსისა და წეკოსაგან წახრილი ყინჩა ქარაფშუტები. მოშვებულ თმებში ვწვდი და დავაბზრიალე. მუნიანივით გავაგდე და მოხუცს ვუთხარი:

— ამ სახლს კიბეც აქვს და ლიფტიც, ბაბუ. თუკი ამისთანა სახლში ჯერ არ ყოფილხარ, წამობრძანდი, დაგათვალიერებინებ.

— გმადლობთ, შვილო. სახლს დააწვენენ და ოცსართულიანს ორსართულიანად გადააკეთებენო — ვითომ გამაბეჩა იმან. ცოდვა იყოს მასზე მისი ყილილი და ახალგაზრდობა.

— აქ ვისთან ჩამობრძანდი მთებიდან, ბაბუ?

— ამ სახლში ჩემი ბაღიში ნა ცხოვრობდეს. მამამისი ომში იყო. ჭრილობანაჭამი ჩამოვიდა და ხეირი ვერ ქნა, მალე გედღეხედა იმ ქვეყანას... ბაღიში მე გავზარდე. ხელობის სწავლა გაათავა და მშენებლობის საქმეში გეიყვანეს. მისმა ბრიგადამ ააშენა ეს სახლი. ის კი არ ვიცი რომელ სართულზეა.

— წამობრძანდი, მოგანახვინებ შვილიშვილს. მეოციდან დაუწყვეთ ქვემოთ, უფრო ადვილია...

— ეს რა არის?

— ეს ლიფტია, ბაბუ. აი აქ დააჭერ თითს და...

ლიფტი დაიძრა.

სართულს სართულზე ტოვებდა. მეცამეტე. მეოთხმეტე... რომელიღაც სართულზე ახალმოსახლობას იხდიდნენ. მოისმა სიმღერა — „შავი ზღვისპირას კოშკი ავაგე“. უცებ ლიფტში რაღაც გაჩხაკუნდა და...

— მეოცე სართულზე ვართ, ბაბუ, მოგწონს?

— ცაში ამიყვანე, ჰო? — მითხრა და გადასახედს თვალი მოარიდა.

შევატყვე თავბრუ დაესხა. ცოტაც და... რატომღაც გაფერმკრთალდა კე-
ბეზე ჩამოვდა და წყალი მოითხოვა. რომელიღაც ოთახის კარებზე დავა-
კაკუნე და ჰიქა-წყალი ვთხოვე. შევხედე და სახტად დავრჩი. იქვე უნდა
ცისფერთვალემა დალილა იდგა.

— გამარჯობათ! — წავილულულე და სახეზე აღმურის შემონთება
ვიგრძენი.

— შემობრძანდით! — თქვა და ბერიკაცს ხელკავი გამოსდო. — ნუ
გეხათრებათ, შემობრძანდით!..

ოთახში აღმოვჩნდი.

უხერხულობის თავიდან ასაცილებლად ვთქვი:

— ერთ კაცს ვეძებთ და...

— არა უშავს რა, არა უშავს. — თქვა ქალიშვილმა და მოხუცს წყა-
ლი მიაწოდა. მოხუცი სავარძელში გასწორდა და ჰკითხა:

— რა გქვია, შვილო შენ ამის სიმაღლეზე რომ ამოგიყვანეს? ჰელ-
ბეთ დიდი ქალი ხარ.

— დალილა მქვია, ბაბუ. ბავშვთა ბაღში მრეცხავად ვმუშაობ და თან
გსწავლობ.

— ამ ბიჭს იცნობ? — ანიშნა ჩემზე.

— შორიდან...

— ეგ ტყუილი და სხვა მართალი! — ნიშნის მოგებით თქვა და შოში-
ბრუნდა:

— გიყვარს, რაც ძალა, ჰო?

— კი, ბაბუ, კი!..

— ღმერთმა გაბედნიეროთ! — თქვა და მხრებზე ხელები გადაგვხვია-
— სულ ასე მაღალზე და მაღლები ყოფილიყავით.

მომეჩვენა თითქოს ფრთები მესხმებოდა...

დალილას უნებლიედ ხელი გავუშვირე...

საიდანღაც ისევ მოისმა სიმღერა — „შავი ზღვისპირას კოშკი ავა-
გე“. ზღვაზე გადავიხედე. ნავსადგურში ქათქათა გემი შემოდიოდა...

ბასაშბრმბა საკუთარ აჩრდილთან

რაც თავი გახსოვს,
 ნიადგ დამდევე,
 ხან წინ გამირბი,
 ხან უკან მრჩევი,
 ძალიან გინდა ყველაფრით მგავდე,
 მაგრამ საერთო რა არის ჩვენი?
 ვიცი, შენ ჩემგან არ ითხოვ ლუკმას,
 არც სახელს ელი,
 არც გამოსარჩენს,
 ერთგულ ძალღივით დამყვები უკახ
 და ჩემს მეორე კაცობას აჩენ.
 გაკვირვებს შენი თავის თაობა,
 მოუსვენრობა,
 ცახცახი,
 შიში,
 ვერ დაიჩემებ შენ ჩემს რაობას,
 თუმცა რაღაცით მაინც ხარ წილში.
 ხან მოჩანჩალებ ჯუჯა კაცივით,
 მაშინ შეხედვაც მრცხვენია შენი.
 მინდა ვიყვირო:
 — რას ჩამაცივდი?
 მაგრამ უჩუმრად კვლავ ჩემთან რჩევი.
 ხანაც კი ისე აღიმართევი,
 ლამის მთებს მკლავი გადააწვდინო,
 და მიკვირს, მიკვირს,
 რა გემართება,
 რად ფერიცვალობ ასე, ყმაწვილო?
 ძმადნაფიცობა მე შენი მჯერა,
 ბევრჯერ ჩემი გზის შენ ხარ გამკვლევი,

და რადგან ჩემი ხარ ბედისწერა,
და საფლავშიაც ვიცი ჩამყვები,
ჩემი სიკვდილით შენც გინდა მოკვდე,
რომ ჩემი ხვედრი გაიზიარო.
რადგან ჩემს შემდგომ,
რაც უნდა მოხდეს,
ამ ქვეყნად არა,
არ გსურს იარო!
მაგრამ თუ მაინც ხარ მოზიარე,
და მეც რაღაცით
ამ ქვეყნად მაჩენ,
მინდა ჩემს შემდგომ
კვლავაც იარო,
აქ ჩემი სულის
აჩრდილად დამრჩე.

* * *

შენ შენი ხნული გაგაქვს,
მე ჩემი ხნული გამაქვს,
გული იხარჯვის უფრო.
(დაუხარჯავი რა მაქვს!)
ვიჩქარი,

ვიდრე თავი
არ დაეხრება თავთავს,
მერე ამ სიბრძნის მარცვლებს
მზის დასავლამდე ვფანტავ.

* * *

მიწიდან ამოვიჭერი
ვითარცა ჯადო მიწის,
ერთ გზას ვიტოვებ მხოლოდ,
სხვებს, ვითარც ტოტებს, ვიჭრი.

მიწაზე ფეხი მიდგას,
ვიდრე ძალას ვგრძნობ მიწის,
მე არაფერი მომკლავს,
მე არაფერი მიჭირს.

გივი ჯონაძე

საგუჟრა გალახისა და გვიგრის ზღაპარი

შორს, მთის წვერზე, ერთი პატარა ღრუბელი აგორგოლდა და ნიაჲმა იქით გაიტაცა, სადაც იბი ბუნქებში ჩაჩოქილი სხვადასხვა ბალახის ფოთლებს, ძირხვენებს, ღეროებსა და კორჩიოტებს აგროვებდა. მზე შუბის ტარზე იყო წამოწეული და ისე აცხუნებდა, თითქოს დედამიწის და ცის შედუღაბება უნდაო ერთმანეთთანაო. იბის სახე და შუბლი ოფლს დაეცვარა და მალი-მალ მკლავით იმშრალებდა ხოლმე. პაპანაქება იყო და სქელფოთოლა ბალახებს, რომლებიც თამამად წამოზრდილიყვნენ მიწდორში, ფოთლები დაემრგვალეზბათ და სიცოცხლის გადარჩენას ამით ცდილობდნენ.

იბი ცდილობდა რაც შეიძლება მეტი ძირხვენები და ფოთლები, კორჩიოტები და ბალახის ღეროები მოეპარაგებია და აინუნშიაც არ აგდებდა ამ მომაკვდინებელ თაკარებას.

სულ პატარა ბავშვი იყო იბი, როცა პაპამისმა, სახელგანთქმულმა ვარსკვლავთმრიცხველმა, აქიმმა და შემლოცველმა ეტიმ, ცხოველთა და ფრინველთა, თევზთა და ქვეწარმავალთა ენა და მოთვინიერება ასწავლა, ასწავლა ვარსკვლავთა მონაცვლეობა ცაზე, მზის გზა-კვალი, მისი და მისი ტოლსწორის — მთვარის სახეზე ისეთი რამეების ამოკითხვა, რაც სხვათათვის მიუწვდომელი იყო. ასწავლა ღამის ცის მნათობის რომელი წვერი უფრო წამახვილებული იქნებოდა ახალმთვარობისას, ზედა თუ ქვედა, რომ ამით ამოეცნო როგორ ამინდს უგზავნიდნენ ცის მბრძანებლები. არც ქარისა და ღრუბლების მიმოსვლა ესახებოდა ძნელ გასარჩევად. მან კარგად იცოდა რომელ მხრიდან წამოსულ ღრუბელს ან დაქროლილ ქარს როგორი ამინდი მოჰყვებოდა. ბევრი რამ იცოდა იბიმ, ბევრი რამ.

ასე ასწავლა დიდმა წინაპარმა და მერე როცა წლებს წლები დაემატა, მას კიდევ ბევრი ცოდნა მოჰყვა თან. ძველი და ახალი ცოდნა ერთ ქუჩაში გადაადნო და ნაღნობიც უფრო მტკიცე გამოდგა.

და აი, მას შემდეგ, რაც ეტი ამ ქვეყნად აღარ არის, და ეს ქვეყნად
ან დიდი ხნის ამბავია, იპიმ დაიწყო სახელოვანი პაპის ხელობის გაგონე-
ლება და ისეთივე სახელოვანი გახდა, როგორც მისი წინამორბედი,
ხოლო ისინი, რომელთაც ახსოვდათ ეტი და რომლებსაც მკერდს ქვემოთ
სცემდათ თეთრი, ფაფუკი წვერი და რომლებსაც შეეძლოთ თავიანთი სი-
ტყვა ეთქვათ ხალხისათვის სვენებ-სვენებით, თეთქოს ყოველი სიტყვა
წისქვილის დოლაბის ქვემოდან არის გამოსაძრობიო და ამი-
ტომ გვიჭირსო, იტყოდნენ: ეტი დიდი აქიმი და დიდი წინასწარმეტყვე-
ლი იყო, მისი მსგავსი ცარგვალსა და მზის, იდიდოს მისი სახელი, მისი
ნათება ნუ მოგვშოოდეს, ქვეშ არავინ გაჰყანებულაო. დიდი იყო ეტი,
დიდი მერე ცოტას შეისვენებდნენ, თეთრ, ფაფუკ წვერზე ხელს ჩამოის-
ვამდნენ და დასძენდნენ: მაგრამ უფრო დიდია იპი. დიდია იპი, დიდი!
მზის შვილია და მზეს თავისი შვილი ჰყავს წარმოგზავნილი მიწაზე.
იდიდოს მზის სახელი, მისი ყოვლისშემძლე სხივები!..

ყველაფერი დაივიწყა იპიმ, ყველაფერი ანაცვალა თავის ხელობას.
ამქვეყნად თუ რაიმე სიამტკბილობა არსებობდა, ამის არც გაგებოდა
და არც მისი გაგება და ცოდნა სურდა. უარი თქვა იმაზე, რისთვისაც
სხვა დანარჩენები არსებობდნენ და თავის ხელობაში ხელოვნებას მიაღ-
წია. ამიტომაც ასე რიგად ეთაყვანებოდნენ იმ ქვეყნის შვილები.

ყველა დავრდომილის სალოცავი იპი იყო. სალოცავი ისეთი რომლის
მარტო სახელის წარმოთქმაც კი იმედით ავსებდა გაჭირვებულს და იმედი-
თვე ჰკურნავდა. ჯერ არავის ახსოვდა, რომ რომელიმე ავადმყოფობას
მისი ხელობა დაეჯახა, და ამიტომაც ლოცავდა მთელი ქვეყანა მკურნალსა
და დამრიგებელს, ამიტომაც ავედრებდნენ მის სიცოცხლეს მზეს, მთვარესა
და ვარსკვლავებს.

მას შემდეგ, რაც იპი ხალხმა თავის იმედად დაიგულა, რაც პაპამი-
სის ხელობა — ხალხის შველა, მისი ხელობა გახდა, ორმოცჯერ იცვალა
ბუნებამ ფერი. ორმოცი წელიწადი გავიდა და ამ ხნის განმავლობაში
არ ყოფილა არც ერთი დღეც კი ისეთი, რომ მას თავისთავის გამო, თავი-
სი ცხოვრების გამო ნაღვლობა დაეწყო. ან სხვანაირი ცხოვრება ენატრა,
ან საყვედური წამოსცდენოდეს მზის, მთვარისა და ვარსკვლავებისადმი,
თავისი ბედის ასეთი განჩინებისათვის, ცოდნის ასეთი საწყაოთი მიკერძო-
ებისათვის, მინიჭებისათვის.

თმაც შეევერცხლა იპის, წვერშიც გამოერია ხცე, მაგრამ წელთა
მონაცვლეობამ წელში ვერ მოხარა, თვალის სერი არ ჩაუშტო, იმედი და
რწმენა საკუთარ ძალაში ვერ დააკარგინა. იგი ისევ ისე დააბიჯებდა,
როგორც ოცი წლის ჰაბუკი.

ახლაც იმიტომ იყო გამოსული იპი თავისი ქოხიდან შორს, რომ ძირ-
ხვენები, კორჩიოტები და ფოთლები მოეგროვებინა წამლის მოსადუღებ-
ლად, რომ სოფელში, კლდიდან გადაჩეხილი კაცისათვის ეშველა, დაე-

შოშმინებინა ტკივილებისაგან გატანჯული კაცი. ტკივილები მეტად
ხეხსო, — უთხრეს მოამბეებმა და იპიც ცდილობდა რაც შეეძლო
ზე დახმარებოდა გაჭირვებულს. სოფლად იმ საწყალს ვერავინ
თა და მერე დაჰრიღს ეთქვა — იპის, მზის შვილს მაახლეთო. მისი
კი ძნელი იყო, დაჩეხილი კაცი გზას ვერ აიტანდა. მერე მობოდიშებით
ხლებიან მოამბეები იპის. იპი გაბრაზებულია — ეგ როგორ გაბედეთო,
კაცს უპირს და ჩემი შეწუხება გერიდებოდათო, აქამდე სად იყავითო.
იპიმ ყველაფერი გამოკითხა წვეულებს და დაითხოვა ისინი, სალა-
მომდე მგლოდეთო. მერე მაშინვე მინდორს მიაშურა. არა, ქონში კი
ჰქონდა მალამოები, მაგრამ ისეთი რამ უთხრეს, სულ სხვა რამ სჭირდე-
ბოდა დაჰრიღს და სულ ახალი. პო—და ჩქარობდა იპი, სურდა მალამოს
დამზადებაც მოესწრო და სოფელში ჩატანაც. დრო ძვირად უღირდა
იპის. იპიმ ისიც იცოდა, რომ თვითონ უნდა ემკურნალებია ავადმყოფი-
სათვის თავისი წამლებით, თორემ სხვები მის წამალს ისე ვერ მოიხმარ-
დნენ როგორც საჭირო იყო და შეიძლება წამალი საწამლავადაც გადაქ-
ცეოდათ.

იპიმ აღმაცერად გახედა ცას და პატარა ღრუბელი დაინახა თუ არა,
საქმე წამით შეაყოვნა. არ მოეწონა ღრუბელი. კარგად დააკვირდა. ღრუ-
ბელი ხან ურჩხულის სახეს იღებდა, ხან ღორისას და ხან აბურძღვულ-
აყეფებული ძაღლისას. ასეთი ღრუბელი კარგად არ ჰქონდა დაცდილი
იპის.

— ავი დარი იქნება! — დაბეჯითებით თქვა თავისთვის და უფრო გა-
მალებით შეუდგა დაწყებულ საქმეს. ჩქარობდა, ჩქარობდა იპი.

მოკრიალებულ ცაზე მიმავრად დაიგრუხუნა. იპი წელში გაიმართა, და
კიდევ უფრო დაკვირვებით შეხედა აგორებულ ღრუბლის ქულას. მოწმე-
ნდილ ცაზე დაგრუხუნება მისი ფიქრების დადასტურება იყო. მაგრამ
იქ, ცაზე, მარტოცალი ღრუბელი კი აღარ იყო, არამედ ღრუბელთა ჯარი.
იმ ღრუბლის თეთრ ქულას, როგორც საბუდარში ჩატოვებულ მძევალ
კვერცხს, ისე შემოჯაროდნენ შავი ღრუბლები.

— ავი დარი იქნება! — კვლავ თავისთვის ჩაილაპარაკა იპიმ და კა-
ლათას ჩახედა, მეყოფა თუ არაო.

კრფთა აღარ გაუგრძელებია, ერთი ღრმად ამოისუნთქა და მერე
თავქვე დაეშვა. თუმცა სალამო ჯერ კიდევ შორს იყოს, მაინც ჩამოხნე-
ლდა. აქა-იქ მზის სხივებს ღრუბლების სიბნელე გავბოთ, გამოტყორც-
ნილიყვნენ და ძირს მიივებივით მიმოფანტულიყვნენ.

— უნდა ვიჩქარო! — უთხრა თავისთავს იპიმ და სირბილს უშატა, —
ეს ძირხვენები უდროოდ კალთაში რომ დამისველდეს და მერე ნიაგმა
დაჰკრას, წამლის მოსახარმად აღარ გამოდგება და მერე რაღა ეშველე-
ბა იმ გაჭირვებულს. — იპი უკვე კი აღარ გარბოდა, მიჰქროდა. ხათელს

სიბნელემ აჯობა, აქა-იქ წვიმის მსხვილმა წვეთებმა გამხმარ გაიშხუთლეს.

იპის მგლის ყმუილი შემოესმა. ერთხანს დააყურადა, გაიფიქრა და ვინმეს ხომ არ უჭირსო, მაგრამ მეორედ რომ შემოესმა ყმუილი, იცხო თავისი მგლის ოხუს ხმა. ეს მისი ოხუ იყო, მისი მგელი, რომელიც ჩაცუცქული ქოხის წინ ელოდა, ცას შეყმუილდა და იპის უხმოვდა, ეძახდა.

იპიმ ერთი ძლიერად დასტვინა და ყმუილიც შეწყდა. ოხუშაც იცნო პატრონის სტვენა. ასე ეხმაურებოდნენ მგელი და კაცი შიორი-შორს მავალნი ერთმანეთს და ერთმანეთის მიახლოებასაც ამით ამცნობდნენ.

იპი გზად არაფერს ერიდებოდა, მიარღვევდა წელამდე წამოზრდილ ბალახს, ახტებოდა ჯირკვებს და ლოდებს. მიქროდა და ხელში ლამპარივით დაეკაგებია მოსაფრთხილებელი კალათა, რომ არსად დაბნეოდა მონაპოვარი, რომ არ გახანგრძლივებოდა ტანჯვა იმ საწყალ, დაჩეხილ კაცს. ქვეყნის მზრუნველი და გამკითხველი თავის თავს არაფრად აგდებდა. მიქროდა და ხანდახან დასტვენდა, რომ თავისი ერთგული პირუტყვისათვის ემცნო — მოვდივარ და არსად წახვიდეო, ქოხს არ მოსცილდეო. და ის პირუტყვიც, ის მგელიც რომელსაც ოხუ ერთქვა და რომელიც აღამიანს დაუმეგობრდა, თითქოს თავისი ველური ალლოთი გრძნობდა, რომ რალაც საშინელი დარი ეპირებოდა, ყმუილით პასუხობდა და ყმუილითვე ცდილობდა გარეთ დარჩენილი იპის გამხსნევებას.

იპის ერთი წელწამოხრილი კლდის ქვეშ, გვიმრებით შემოჯავულ პატარა მინდორზე დაედგა თავისი ქოხი, რომელიც გვიმრებისვე ფოთლებით გადაეხურა. ქოხს პატარა ბილიკი მიუყვებოდა. მიმსვლელი, რომელიც ამ პატარა ბილიკს არ იყო შეყოლილი, ქოხს ისე წაადგებოდა, ვერც კი იფიქრებდა, რომ იქ კაციშვილი ცხოვრობდა ვინმე.

იპი დაღლილი მივარდა თავის ქოხთან, ოხუმ პატრონს მიუალერსა და როგორც იცოდა თავისი სიხარულის გამოხატვა ერთი ორჯერ ახტა და ამოტრიალდა, ჯერ შეჰყმუევლა, მერე ფეხებში ჩაუვარდა, ლოკვა დაუწყო.

— კარგი ოხუ, კარგი, გეყოფა! ხომ ხედავ რომ მრვედი და არაფერი მიჭირს, — მგელი უფრო ეტორღილებოდა იპის და ულოკავდა დაკაწრულ ფეხებს. — ვიცი, ვიცი ჩემო ერთგულო მეგობარო, ჩემი დარდი რომ გქონდა, მე რა მიჭირდა, ვითომ პირველადაა ასე? გაჭირვება სხვას ადგას და იმას უნდა ვუშველოთ. — იპიმ თავზე ხელი გადაუსვა პირუტყვს და მერე ისევ განაგრძო, — ქოხში შევიდეთ, თორემ ხომ ხედავ რა ამინდი გვეპირება.

მგელმა თათებით ჩააღო კარები და შიგ შეძუნძულდა. ახალმოსულმა და ოხუმ შუაეცეხლის კერიას მიაშურეს.

თითქოს ქოხის სახურავზე გავარდა მეხიო, ისე ახლოს დაიგზუხუნა ალბათ მეხი მართლაც ახლოს დაეცა, რადგან ირვკლივ ისეთი დამწვრი-

ჩის გავარდნას მერე ისევ ელვა მოჰყვა და გვიმრის ფოთლებზეც დაწყ-
ყო წამოშხაპუნება.

სა და დამპალი შმორის სუნი ავარდა, რომ მგელმა თავი გააქცინა მგელ-
ცაზე გაგულისებული ჭეჭა-ქუხილის ღმერთი დაქროლებდა თავის
ეტლს და მრისხანებას ხან სად სტყორცნიდა და ხან სად.

იზის თავისი ქოხი ისე კარგად დაეხურა გვიმრის ფოთლებით, რომ
წვეთი არსაიდან ვარდებოდა. ესეც არ იყოს კლდეც საკმარისად იფარავ-
და კერიაში გაღვივებულმა ცეცხლმა ქოხი გაანათა, უბრალო, ღარიბუ-
ლი ქოხი იყო სუფთად დალაგებულ-დაწკრალებული. თაროებზე ათას-
გვარი ზომის ქოთნები იყო ჩამორიგებული. ქოთნებში სხვადასხვა მცე-
ნარეების ნაყენი ესხა და ზედ გამოსარჩევი ნიშნები ესვა. ქოხის ორ
კუთხეში ფუმფულა მთის თივა ეგო. ერთს, რომელიც უფრო ნაჯეგი იყო,
პატრონი იყენებდა, ხოლო მეორეს ნაგვიანევი სტუმარი ან ქოხში მოყ-
ვანილი ავადმყოფი. თივას ჭარბი ბალახებისაგან დაწნული ზეწრები და
გადასაფარებლები ეფინა.

გარეთ კი განუწყვეტლივ ქუხდა და ელავდა ისე ძლიერ, თითქოს
ზენაარსს გადაეწყვიტა მიუღებელი ჭევენისათვის ძილის დაფრთხობა და
შიშის ჩანერგვა. ცა მიწაზე ჩამოსვლას ცდილობდა.

—დაღლილი მზეო, დედაო ჩვენო, შენი მოღლილი მუხლების ჭირი-
მე, შეგვაფარე შენს კალთას, ნუ გასწირავ ჭევეანას, საშველი დააყებე.
—ხელები ზევით ალაპყრო იბიმ და ლოცვა-ვედრება დაიწყო. —შენ უშ-
ველე ყველა გაჭირვებულს და რისხვა ააშორე.

თითქოს მავედრებლის ჯიბრზეო, ცაზე ელვის ისრები გაინასკვენ
და დაიგრუხუნა, ზეცის რომელიღაც მბრძანებელს გადაეწყვიტა დედა-
მიწის მკვიდრთათვის ეგრძნობინებია მათი არარაობა და საკუთარი სიძ-
ლიერე. მიწა უჩვეულო რაღაცის მოლოდინში ცახცახებდა. და თრთოდა
როგორც ფოთოლი ნიავის დაბერვისას.

—შენ შეეწიე, მაღალო მზეო, ყველა გაჭირვებულს! —არ ცხრე-
ბოდა, არ ეშვებოდა თავის კერპს მავედრებელი. მაგრამ მზეს ღრუ-
ბელი აფარებოდა და მისთვის ხმის მიწვდენა ძნელი იყო. ოხუც თითქოს
რაღაც შველას ზევიდან ელისო, გვიმრით დაფარულ ჭერს შესჩერებო-
და და საცოდავად ყმუოდა.

—გეყოფა, ოხუ! —უთხრა იბიმ ერთადერთ სულიერს, რომელიც იმას-
თან იყო, და ქოთნების გადმოლაგებას და ცეცხლთან მიტანას შეუდგა. —
აღბათ ჯერ არ გამოიდარებს, ჩვენ კი მაინც ჩვენი საქმე გავავკეთოთ.
—იბი ცეცხლთან ჩაცუცქდა და ჩვეულ საქმიანობას შეუდგა. ოხუც გვე-
რდით მიუჩიჩდა.

დიდხანს ფუსფუსებდა იბი ცეცხლთან, დიდხანს ნაყავდა რაღაც
მარცვლებს და ბალახებს როდინში და როგორც იქნა საწაღელს მიაღწია,

— მაღამო, რომელიც იარებს განკურნავდა და იმ კაცს უსამშვეულებდა, მზად ჰქონდა.

— ესეც ასე, ჩემო ოხუ! — შვებით წარმოთქვა იბიმ და მგელს მომლომარი შეაჩერა. მგელმა რომ იფიქრა როგორც იქნა პატარას გაცხადებდა, ერთი შეყმუვლა და მერე ფეხებთან დაუწყო ლაქტუცი იბის, ყველაზე საყვარელ არსებას.

იბიმ ქოთნები მიაღება. მერე ქოხის კარი ოდნავ გამოაღო და გახრის-ჩებულ ცას შეხედა. ცას პირი არსად გაეხსნა, გამოდარებას ხომ არა და არ აპირებდა. იბი ერთმა რამ გააოცა: ამ ღრუბელჩამოწოლილ უკუხეთ ღამეში თითქოს სულ ძირს, მიწასთან სულ ახლოს ვარსკვლავი რაღაც კაშკაშებდა ობლად. გამოცდილმა ვარსკვლავთმრიცხველმა ბევრი იფიქრა, მაგრამ ვერ გაიხსენა, რომელი ვარსკვლავი უნდა ყოფილიყო ასე ახლოს მისული ცოდვილ მიწასთან. ვერაფერ აზრს მისწვდა. მერე დაასკვნა, სადმე გამოქვაბულში მწყემსები იქნებიან თავშეფარებულნიო და კარი მოიხურა.

— ახლა კი ვივახშმოთ! — მიმართა ოხუს და სანოვავის გადმოლაგებას შეუდგა. მგელმაც, თითქოს ამას უცდიდაო, სიხარულით დაიწყო ცქმეტვა. — რა ვქნათ ჰა, ოხუ? ჩვენ კი ვივახშმებთ, მაგრამ იმ გაცივებულ კაცს როგორ ვუშველოთ? — მგელი მიუხვდა სათქმელს თუ ისე მოუნდა ყმუილი, თითქოს რაღაცას ეუბნებო, შეჰყმუვლა და მერე ჩაჩუმდა.

გარეთ უკუნი, კუბრივით შავი ღამე იდგა. ოხუ ვეება ჯამში ჩამბალ ქერის პურს თქვლეფდა და კრუსუნზე ეტყობოდა, რომ ძალიან სიამოვნებდა. იბი უგემურად იღეჭებოდა და გამხმარ ლუემას ხრიკიდან თითო ყლუბ წყალს აყოლებდა. იბი ჩაფიქრებული იყო. სხვა დროს, როცა საზრუნავი არ ჰქონდა, ყოველთვის ელაპარაკებოდა ხოლმე მგელს. ახლა ამისათვის არ ეცალა, ფიქრს მისცემოდა.

იბის ფიქრიც კი ეშინოდა იმაზე, რომ ზეცის მბრძანებლის არსებობაში ეჭვი შეეტანა, ან მის ძლიერებაში. ეშინოდა რომ თავისი დაეჭვება სხვას არ გადასდებოდა. თუ კი ოდესმე გაიფიქრებდა ამას, მაშინვე მიაყოლებდა: — შენ, შენ ხარ ძლიერი მზეო, შენ ხარ გამრიგე ჩვენი ბედისა. შემინდე უაზრო აზრი.

იბიმ უფრო იმიტომ, რომ მოძალებული ფიქრი გაეფანტა, ოხუს მიმართა:

— არა, ჩემო ოხუ! ასე არ ივარგებს! უნდა ვიღონოთ რამე თორემ ცოდვაა და მზის რისხვა არც ჩვენ მოგვაკლდება. — მგელმა კუდი აპრიხა, თითქოს დაეთანხმაო და ოთხზე დადგა. — ჰო, მართალი ხარ, უნდა წავიდეთ! — და ისე, რომ იქაურობა არც კი მიუღაგებია, წამოავლო ერთ-ერთ ქოთანს ხელი, ბლის დამბალი ქერქი გადაახურა და კარი გააღო.

დიდხანს იარეს კაცმა და მგელმა სიბნელეში, ვიდრე სოფლამდე მიად-

წევდნენ. დალბენ, წყალი და ოფლი სულ წურწურით ჩამოსდიოდათ მაგრამ სოფელში მაინც შევიდნენ.

ავადმყოფის პატრონი არც კი ელოდა თუ ასე გაიმეტებდნენ მკურნალს. მე სულიერი თავს, რომ სხვისი სიცოცხლე ეხსნა.

კაცი და მგელი შინ შევიდნენ. ოხუს — მგელს არავინ ერიდებოდა. რადგან მისი გაწვრთნილობა ყველამ იცოდა. ოხუ იქვე კუთხეში მიიკუნტა, უცხო ოჯახს დაუჩვენებელი. იბი ავადმყოფს მიაშურა.

მთელი ღამე თვალი არ მოუხუტავს. არ შორდებოდა ავადმყოფის სასთუმალს. იარები მართლაც რომ სავიწივო და სავალალო იყო. იბის მალამომ მაინც თავისი ქნა. გამთენიისას დაუამდა ტკივილები, როგორც იქნა მოისვენა ავადმყოფმა.

რატო იყო, როცა იბი და ოხუ, მთისკენ, ქოხისკენ მიმავალ გზას დაადგნენ. ჯერ ბნელაო, ნუ წახვალთო, — უშალეს. არ დაიშალა, — ქვეყნად სხვებისც იქნებიან გაჭირვებულები და ვინ იცის მომაკითხონო, იმათაც ხომ უნდა შეველა, დავვიანება არც იმათთვის ივარგებსო.

იბის ველარ შეეკამათნენ, წინ ველარ აღუდგნენ.

მშვენიერი დილა თენდებოდა. ისეთი დილა, როგორიც ხშირად იცის მთაში, როცა წვიმის შემდეგ გამოიდარებს, როცა ცა მოკრიალდება და ჰაერიც ლურჯია.

მზემ თავისი პირველი სხივები მაშინ სტყორცნა ხერხივით დაკბილულ მთებს, როცა იბი და ოხუმ ქოხის კარები შეადეს.

იბი დაღლილი და ღამენათევი იყო. ქოხში შესვლისთანავე მიეგდო საწოლის ფუმფულა თივაზე და თვალები მილულა. ეძინებოდა. ოხუც იქვე განერთხო და წათვლელმა არც მას გასჭირვებია.

რამდენ ხანს იყვნენ ასე ვინ იცის. იბი ოხუს წამოყმევლებამ გამოაღვიძა.

— რა მოხდა, ოხუ? — შეეკითხა იბი და მგელს მიაჩერდა. — ოხუ, რა მოხდა? — უფრო ხმამაღლა ჰკითხა იბიმ და წამოიმართა. ოხუმ მაინც არ შეხედა პატრონს და ყმუილი განავრძო. კარგი ნიშანი არ იყო.

ოხუ დაიძაგრა, შინდის მოღუნულ სახრესავით ერთბაშად გაიმართა და კარებს ეცა. კარები წინა თათებით ჩააღო და გავარდა. იბიც უკან მიჰყვა. მან საკმაო მანძილზე სდია ოხუს, მაგრამ რას დაეწეოდა, მერე ხელით მზე მოიჩრდილა და ისე ხედავდა ოხუს, რომელიც კამარას კამარაზე კრავდა და ქარივით ევლებოდა კლდე-ღრეს.

— ოხუ! ოხუ! მობრუნდი ოხუ, სად მიხვალ ოხუ!? — მაგრამ ოხუს მისი ხმა აღარ ესმოდა.

იღვა იბი გახევებული და ვერ გაეგო: რამ გატყორცნა ასეთი ძალით მისი ულალატო მეგობარი. მაგრამ ის კი იცოდა, რომ უბრალოდ, უძიხეზოდ არ შეფთვრიანდებოდა მეგობრის გული, ანდა შეიძლება ეს სისხლის ყივილი იყო, ნადირთა უახლოესი ნათესავისა.

დიღანს იდგა იპი ქოხის წინ. იგი გასცქეროდა აბიბინებულ ველებზე-
დვრებს, რომლებზედაც ლორთქო, მოლურჯო ბალახი ხასხასებდა. იდგა
და ჩაფიქრებულს ხანდახან თუ გაახსენდებოდა, რომ დაეძახა: ^{მარცხენა} ^{მარცხენა}
ოხუ! მაგრამ იპის ყურებს საკუთარი ხმისა და მთების გამოძახილის მე-
ტი არაფერი ესმოდა.

— ოხუ! ოხუ! — შესძახა იპიმ მთებს და მისი ხმა კვლავ უბასუხოდ
რომ დარჩა, საბოლოოდ გადაწყვიტა ისევ გაინადირაო და ის-ის იყო ქოხ-
ში შებრუნება დააპირა, რომ შორიდან, თითქოს ქვესკნელიდან მგლის
ყმუილი შემოესმა, მგლის ნაცნობი ყმუილი.

— ოხუ! ოხუ! ჩემო ოხუ, სადა ხარ, სად! — დაიყვირა რაც შეეძლო
ხმადალსა და ყური მიუგდო.

იმ შორიდან კიდეც არ წყდებოდა ოხუს ძახილი. იპი ცდილობდა მო-
ეხმო საიდან მოდიოდა მეგობრის შეშფოთებული ხმა. მერე როცა გო-
ნებაში გამოთვალა ნიავის ქროლვა, ხეების შარიშური და ის დრო,
რაც ოხუს გაგარდნიდან გავიდა, ყველაფერი მოისაზრა, მოზოძა და
თავქვე დაეშვა.

— მოვდივარ, ოხუ!

მირბოდა იპი და სირბილის დროს თავის თავს ეკითხებოდა თუ
რა უნდა მომხდარიყო იქ, რამ მიიზიდა ეს ტყის ყოფილი ბინადარი. ან-
და ასე შორს რას დაჰკრა გეში?

მირბოდა იპი და სულაც ვერ გრძნობდა როგორ უშუშნავდა დი-
ყის ფართე ფოთლები შიშველ კანკებს და როგორ ესობოდა კანკებში
კუნელის ეკლები.

— ოხუ! ოხუ — მალმალე გასძახებდა იგი და სირბილშივე ყურს უგ-
დებდა მგლის მოძახილს, რომელსაც თანდათან უახლოვდებოდა. ალბათ
მგელიც გრძნობდა მეგობრის მოახლოებას, მის ცდილობას რომ იგი ეპო-
ვნა თანდათან უფრო მოკლე-მოკლე და ხშირ-ხშირად უძახდა ყმუილით.

ბევრი ირბინა იპიმ და როგორც იქნა იპოვა. ოხუ მომალე ბორც-
ვზე წამოძვდარიყო. იგი ჩვეული ალერსით შეხვდა პატრონს, მაგრამ
თვალეები ისე არ უტიმციმებდა, როგორც შეხვედრების დროს იცოდა-
ეს მაშინვე შეატყო იპიმ, რადგან ამქვეყნად ამ ორ არსებაზე ერთმანეთის
უკეთ გამგები არავინ იყო. ერთმანეთისა კარგად ესმოდათ კაცსა და ნა-
დირს.

— ოხუ, ჩემო ოხუ! ჩემო კარგო ოხუ! — იპიმ თავზე ხელი გადაუსვა,
მაგრამ მგელმა თავი გააქნია, თითქოს უთხრა ამის დრო არ არისო, და ტა-
ნსაცმლის კალთაში წვდა და გაიწია.

კაცი მიხვდა, რომ მგელს, რომელიც სიცოცხლეს გასწირავდა მისთ-
ვის, ახლა მის საალერსოდ არ ეცალა. და მიჰყვა ნებას. ოხუ წინ გაუძღვა.

ბევრი არ უვლიათ. ერთ კლდის ძირში მიიყვანა, იელის ბუჩქებთან. მგელმა ერთი კიდე შეჰკმევლა და ცალკე მდგომ ბუჩქთან მიდუნდა. იბი ყველაფერს მოელოდა, ერთი ფიქრი ისიც იფიქრა, რა უნდა მოელოდა იმ ან ტყის ნადირი თუ ჩაიჩეხა სადმე წუხანდელი წარღვნის დროს და მოძმის სისხლმა თუ აგრძნობინა ოხუს გაჭირვებაო. მაგრამ საქმე ასე სხვანაირად თუ წარიმართებოდა ეს ყოვლად წარმოუდგენელი იყო მისთვის. ანდა რა აფიქრებინებდა ასეთ ამინდში თუ ვინმე გზა-კვალ ახეუ-ლი, აქ სადღაც ნადირთა და მიკიოტთა სამეფოში კაცის მოდგმისა თუ ვინმე გაბედავდა ხეტილს.

ჰო, ამას სულ არ მოელოდა და მოულოდნელობისაგან გახევდა: — ბუჩქებში მომაკვდავი ქალწული ეგდო.

— ოხუ, ეს ვინ არის, რამ მიიყვანა აქ ეს უბედური?! — იბი არ მოე-რიდა არც გამხმარ ტოტებს, არც ნორჩი ტოტების სახეში ტყლაშუხს, გადასწია ბუჩქი, სულთმობრძანეს თავზე დაადგა.

იბიმ ზევით აიხედა. მის გონებაში უცებ თვალნათლივ წარმოისახა ის ამბავი, რომელიც აქ უნდა დატრიალებულიყო იმ წყეულ ღამეს: ქა-ლი ალბათ გზად მიდიოდა, ჩამოხნელებამ გზა-კვალი აუბნია და ამ ვარ-დნილს შოაყენა.. მერე, მერე ფეხი მოუცდა ალბათ და დიდი სიმაღლი-დან იყო გადმოვარდნილი. დიდი სიმაღლიდან. მაგრამ ეტყობოდა იელის გაბადრულ ბუჩქებს თავისი ტოტები მაშინვე ხელებად დაეხვედრებიათ მისთვის და მერე ნელ-ნელა დაეშვათ მიწაზე, თავისივე ძირში, რბილ და ნოტიო მიწაზე.

— კი, ფიქრობდა იბი, — ეს ასე იქნებოდა, მაგრამ ამ დროს, რა უნ-დოდა, რამ მიიყვანა აქ, რამ დაატანა ძალა? — ამ კითხვისათვის პასუხი ვერ მოეძებნა ყოვლის მცოდნეს, მაგრამ სჯეროდა რომ დრო ამ ამბავსაც ამოახსნევინებდა.

როგორც იქნა იბიმ ქალი ხელებით აზიდა. მერე ნელ-ნელა გადმო-აბიჯა გადათელილ ბუჩქებს და მომაკვდავი პატარა მოშიშვლებულ შინ-დორზე, რომელსაც ხავსა ბალახა მოსდებოდა, დააწვინა.

ქალს არაფერი უგრძნია. იბიმ მკერდზე მიადო ყური, იქიდან ნელი ფეთქვა მოისმოდა. გახარებულმა იბიმ იქვე, ირმის ფეხის ნადგამიდან ჩა-გუბებული წყალი ამოიღო მუჭით და სახეზე აკურა: ერთხელ, კიდეც ერ-თხელ, კიდეც და კიდეც. ქალი შეირბა.

— იცოცხლებს, ოხუ! იცოცხლებს! — წამოიძახა — გახარებულმა იბიმ და მრავალძარღვათი სახე დაუსრისა. ქალმა თვალები გაახილა და გარე-მოს თვალი უაზროდ მოავლო.

— ცოცხალია! ცოცხალი! — კვლავ ხმამაღლა შესძახა იბიმ. პატრო-ნის სიხარული რომ შეიგრძნო, ოხუ ორჯერ ახტა და ამოტრიალდა პაერში. — ყოჩაღ, ოხუ! ყოჩაღ! — შეაქო იბიმ თავისი მგელი.

ქალს ყოველ შეხებაზე სახე ტკივილებით ემანჭებოდა, მაგრამ იბი

ამას ყურადღებას არ აქცევდა. მას ეჭვი არ ეპარებოდა, რომ თუ ვერის ქოხამდე ცოცხალს მიაღწევინებდა ამ ტყის ფერიას, მერე მის სიცოცხლეს ვერაფერი გამოსტაცებდა და ეს იქნებოდა ყველაზე მარტივად მოსაძებნი ტყე, რაც მას მთელი თავისი სიცოცხლის განმავლობაში გაუკეთებია.

ჰო, ყველაზე დიდი მადლი. ასე ეგონა იპის თორემ ისე ვის იცის რამდენი ასეთი მადლი ჩაუდენია. რამდენი დაჭრილი კაცი თუ ნადირი გადაურჩენია. ამიტომაც იყო, რომ მას არც მეტყველი და არც ტყის ნადირი არ ერიდებოდა.

აი თუნდაც ოხუ. ლეკვი იყო ოხუ, როცა იპიმ წელმოწყვეტილი იპოვა. მგლის ლეკვს აგორებული ლოდი დასცემოდა და წელი გადაეძტვრია. იპიმ მაშინვე აიყვანა. ქოხში მას არტახები დაადო. ფსიტის რძეს ალევინებდა. ბევრს იტანჯებოდა ოხუ მაშინ. ბევრჯერ ცრემლნარევი თვალებით შეუხედია იპისათვის, მაგრამ ცხოველური გრძნობა, რომ მისი სიცოცხლისათვის მისი და მისი ჯილაგის ღმერთი იბრძოდა, მოთმინებით იტანდა მკურნალის ტლანქ, მაგრამ შვებისმომგვრელ ხელის შეხებას. ყველაფერმა კარგად ჩაიარა. და აი, ახლა ოხუ, უკვე დიდი შგელი, მისი განუყრელი მეგობარია. აღარც ოხუს უტდია მისი მოცილება, იმ ადამიანისა, რომელიც მის ცხოველურ გონებაში სამუდამოდ ჩაიჭედა როგორც მზის სხივისათვის თვალის პირველი მოკვრა, როგორც ყველაზე ბნელი ღამის შეგრძნება, როგორც თვით სიცოცხლის აღქმა. ეს კარგად ახსოვდა ოხუს და ცდილობდა ამაგი არასოდეს დაევიწყნა, თავისი ცხოველური ერთგულებით მუდამ მხარში დგომოდა, მაგრამ იპიმ ამის გახსენება არ იცოდა. მას სწამდა, რომ ყველაზე უფრო დიდი სიკეთე ის არის, რასაც იმ წუთში ჩაღიხარ. იმ წუთში იპისა და ოხუს წინ მომავლადვი მშვენება იყო.

იპიმ ბუჩქებში კატაპარიას ნორჩი ყლორტები იპოვა, ხელში მოსრისა და მერე ქალს მიუტანა ცხვირთან.

ქალმა კვლავ გაახილა თვალები. მერე მგლისა და კაცის დანახვაზე შეჰკივლა და შიშნარევად იკითხა:

—სად ვარ? ვინ ხარ?

—ნუ გეშინია ქალო, ნუ, ნურაფერს ინაღვლებ. —წყნარად უთხრა დაჩოქილმა იპიმ და ნაზად, ძალიან ნაზად გაუღიმა.

ქალს ეტყობოდა რაღაცას სწუხდა, მაგრამ ძალა არ ჰყოფნიდა თავისი საწუხარი გამოეთქვა. მერე როგორც იქნა მოძალებულ ტკივილებს აჯობა და იკითხა.

—სად, სად არიან ისინი? ვერ მომაგნეს? ისინი ხომ მომდევდნენ, ვერ დამეწიენ? —ქალს სახე წამოენთო, მაგრამ ისინი, რომლებიც მისდევდნენ, იქ ვერ დალანდა და ისევ განაგრძო, —ოღონდ იმათ არა, ოღონდ იმათ ნუ მიმცემთ და აქვე მომკალით, არ მინდა სიცოცხლე!

—დამშვიდდი ქალო, ნუ გეშინია, აქ შენ არავინ არაფერს გაყენებს!
—გაუმეორა იბიმი.

ქალი მიენდო მომღიმარ სახეს და თვალები მილულა. ^{ეროვნული} ^{სტრუქტურის} ცრემლები გადმოუვარდა ლაწვებზე, რომლებიც მზის ცხოველყოფელ სხივებზე მარგალიტებივით აელვარდნენ.

იბიმი ნელა ასწია ქალი, ხელებზე გადაისვენა და დაადგა თავისი ქოხისაყენ მიმავალ ბილიკს. მიდიოდა და თან სათუთად მიჰქონდა სხეული, რომელსაც სული უნდა დაბრუნებოდა.

ოხუ ხან წინ გატუნცულდებოდა, ხან უკან ჩამორჩებოდა, თავის სიხარულს მოკლე-მოკლე წამოყმუვლებით ადასტურებდა.

...ფრთხილად დააწვინა საწოლზე იბიმი ქალი. მერე საწოლის წინ დაიჩოქა და ქალს სახეზე დააქკერდა. დიდხანს დასცქეროდა იბი. მან რაღაც უჩვეულო რამ იგრძნო. გულში თითქოს ერთი ადგილი უფრო აფორიაქდა და მიხვდა იბი, რომ ეს ადგილი ადრე ცარიელი იყო. ცარიელი იყო და ახლა ივსებოდა. ამ შევსებამ და ახლის შეგრძნებამ შესძრა იბი. ტანში ყრუანტელმა დაუარა და სხვა რომ ვერაფერი მოახერხა, ხელები მაღლა ატყორცნა და შესძახა:

—მაღლობა შენ, დიდო მზეო, რომ ამ არსებისათვის არ ჩაქრი.

იბის წუხანდელი ვარსკვლავიც გაახსენდა და ის ბედის თუ უბედობის ვარსკვლავიც ამ ქალში ამოიცნო.

იბი ფიქრებიდან გამოერკვა, თითქოს მოხმარებას ითხოვსო, ოხუს მიმართა: —მზემ თავისი ქნა, ჩემო მეგობარო, ახლა ჩვენც ხომ უხდა ჩვენი ვცადოთ? —და იბი თაროზე შედგმულ ქილებს მიწვდა.

—ეს რა ბალახია?

—ქათამნაცარა.

—აი, ეს?

—ეს, გვირილა.

—რა ლამაზია? —შესძახა სიხარულით უყუმი. —აი, ეს, ეს რა არის?

—ეგ ველის დიყაა, ეს კი ეკალაა, ეს ცხენიოფლაა, აი იქ, ქვევით რომ მოჩანს ლურჯად —ლაქაშია. ჩვენს ქონს გარს რომ არტყია-გვიძრავა.

ქალი ეკითხებოდა და იბი პასუხობდა. თან იმას უხსნიდა თუ რომელი ბალახი რა ავადმყოფობას სჯობნიდა.

—გახსოვს იბი, ოხუმ და შენ რომ მიპოვეთ, — ეკითხებოდა ქალი, —მდევარი რომ წამოგვწეოდა, დაუთმობდი ჩემს თავს?

—მშობლების წინაშე ყველა შვილი ვალდებულია, შვილი მშობლებს ეკუთვნის.

—თავის თავსა არა?

—მშობლების წინაშე ყველა შვილი ვალდებულია.

ქალი დაიბნა, კიდევ უნდოდა რაღაც ეკითხნა, მაგრამ დაიბნა, მერე სახეზე ტანჯვისმაგვარი რაღაც გამოეხატა და ხმამაღლა ჰკითხა:

—კი მაგრამ, იმათ ხომ გამყიდეს?!

—ალბათ ძალიან უჭირდათ და იმიტომ. —მორიდებით მიუგო იბიშ.
გაუჭირებლად მშობელი შვილს არ გაჰყიდდა.

—იმათ უცხო ხალხს მიმცეს, გადამთიელებს!

—სხვა შვილებიც ჰყავდათ, მათი შენახვა უნუდოდათ, ერთ-ერთი
სხვებს ანაცვალეს.

ქალი ჩაჩუმდა, აღარ იცოდა რა ეთქვა.

—არა, მე არასოდეს გავყიდი ჩემს შვილს.

—ადამიანის გაყიდვა-გაცვლა დანაშაულია. თუმცა ცხოვრება გამო-
ცანაა, ამ დაღოცვილი მზის ქვეშ ბევრი რამ ხდება, ნუ, ნუ გახვსჯით
სხვებს, უფრორე მშობლებს.

სიჩუმემ მოიცვა გარემო, სადღაც სერზე მხოლოდ გუგულის,
უნათესაო არსების ხმა ისმოდა.

ახალგაზრდა ქალს ყველა საზრუნავი დაავიწყდა და სახე გაუცისკ-
როვნდა.

— აი, ამას, ამას რა ჰქვია? — ისევ შეეკითხა იბის და მოლიდან ბა-
ლახის ნაზი ღერო მოწყვიტა.

სამყურაა.

—სამყურა! —გაიმეორა ქალმა. —ლამაზია. რა ლამაზი სამი ყური
აქვს, მაგრამ მე სულ სხვა რამეზე გამეცინა.

—რატომ გაგეცინა? —ჩაეკითხა იბი და ისე შეხედა, როგორი ძზე-
რაც ჯერ არცერთ სულიერისათვის არ გაემეტებინა.

—რატომ? აი რატომ: ეს შენა ხარ, ეს მე, ეს კი ჩვენი ოხუა. ხომ
ასეა?

—კარგი, რადგან ასე გინდა ასე იყოს, —იბი ვერ ამჩნევდა, რომ არა
მარტო ახლა, არამედ საერთოდ უჟუჟსთან დამთმობი ხდებოდა.

მერე ორივე ქოხისაკენ წავიდნენ, რომლის წინ ოხუ უზრუნველად
კოტრილობდა.

...წელიწადი მიიწურა, რაც ამ ქოხში ორის ნაცვლად სამი მეგობა-
რი ცხოვრობდა და ერთმანეთს ეხმატებილებოდნენ.

როცა ქალი მოსულიერდა და ფეხზე წამოდგომა შესძლო, იბიშ მა-
შინ ამოისუნთქა შვებით. ამოისუნთქა, მაგრამ მერე სულ სხვა გრძნობა
დაეუფლა. ისეთი გრძნობა, რომელიც აქამდე არ განუცდია და თავი
ავადმყოფი ეგონა. წამალიც ვერ გამოძებნა ამ ავადმყოფობისა სხვათა მკუ-
რნალმა. ტანში ამტვრევდა, გული უფრო გამალბებით უცემდა, 'შორს
წასვლა აღარ ესურვილებოდა, მუდამეჟამს შინ ჯდომა სურდა, უჟუჟსთან
ჭუჭუტკი. თითქოს ოხუც გაიუცხოვა, თითქოს ქვეყანა უფრო დაპატარა-
ვებული და მის ქოხში გამომწყვდეული ეჩვენებოდა.

—უჟუ, ხალხში დაბრუნება არ გინდა?

— არა, არა ჩემო ღმერთო, სხვაგან არ მინდა, არ მინდა თქვენ გავ-
ცალთ, იქ მეშინია.

ეს პასუხი ახარებდა იპის, მაგრამ როცა წყლის დასაღვებად მიმავალი
რაზე დაიხრებოდა და შევერცხლილ თმა-წვერს დაინახავდა, უშუალოდ
გაახსენდებოდა. მისი ნორჩი სახე, მისი მოკასკასე თვალები და ტახში
გააქრუოლებდა.

იპი რწმუნდებოდა, რომ ქვეყანა მარტო ბალახებით, მიწა-მოცვათი
და მარწყვით არ ყოფილა სავსე. ქვეყანაზე კიდევ არსებული ისეთი რამ,
რაც უფრო სანეტარო და სასურველი იქნებოდა, თუ ასე არ დაიგვი-
ანებდა.

გვიან გაჩნდა ეს დროული კაცი ამ ქვეყანაზე. გვიან იშვა და ეს დაგ-
ვიანება უყუეს ამ ქვეყნად, მის სამფლობელოში მოსვლამ ამცნო. კაცს რო-
მელსაც ეგონა სამყაროს ყველა საიდუმლოება ვიციო, ახალი ამოსაც-
ნობი, თავსატეხი გაუჩნდა.

იპი გრძნობდა, რომ რაღაც ძალა დაეპატრონა, შეჰკრა, და ამ ძალის
ყველა მოსართავი უყუეს ხელთ ეპყრა. უნდოდა ეთქვა: შეუშვი ხელი, ეგებ
მეშველოსო, მაგრამ გუბურაში როცა ჩაიხედავდა, თავის ჭაღარას რომ
დაინახავდა, უყუეს სახე გაახსენდებოდა და ვერაფრის თქმას ვერ ბედა-
ვდა.

იცოდა იპიმ ცეცხლს ეთამაშებოდა და ეს ცეცხლი თანდათან ძლიე-
რდებოდა და გულსა და სულს უდაგავდა. მერე კი უფრო თავისთავის
გამოსაცდელად, ვიდრე უყუეს ისევ ჰკითხავდა:

—უყუ, შინ დაბრუნება არ გინდა?

— მე თქვენთან მინდა, იქ მეშინია. აქ კარგია, იპი და ოხუ ყველაზე
კარგები არიან ამ ქვეყნად.

— მაშ სულ აქ იქნები?

— აქ, იპი!

—არ მოგწყინდება?

—ო, არა იპი.

—რა კარგია. უყუ, სულ სამი ვიქნებით: შენ, მე და ოხუ.

—ჰო, შენ, მე და ოხუ!

ოხუს ხშირად მოუსმენია მათი საუბარი და როცა თავისი სახელი
გაუგონია, შეუყმუვლია, შემხტარ-შეკვინტრიშებულა..

—ეს ბაბუაწვერაა!

—ეს?

—ჰო, ეს ბეჭდვისთვალი.

—ეს რაღა არის?

—ეს ცერეცოა, ეს კი მრავალძარღვა.

—ამას რა ჰქვია?

—ეს ხომ გასწავლე, საწყურაა!

—შენ, მე და ოხუ!

—შენ, მე და ოხუ! ხომ კარგად მოვიგონე?

—რა კარგი ხარ, უუუ!

—შენ, მე და ოხუ!

იპის ეშინოდა ეს ხცემორეული კაცი სულ არ გაბავშვებულიყო და ცდილობდა თავისი გრძნობები მარტო თავის საიდუმლოდ დაეტოვა, თუმცა ყოველთვის როდი ახერხებდა ამას. ყველაზე დიდი ღმერთი მზე ცარგვალზე დადიოდა და სულაც ვერ ამჩნევდა, რომ ერთი თმაშევერცხლილი კაცი შეჭხაროდა და ლოცულობდა, რომ მას თავისი სალოცავი მზე ჰყავდა თავის ქოხში და დიდი მზე სულაც არ აგონდებოდა.

და იპიმ შესცოდა. შესცოდა მზეს, შთვარეს და ვარსკვლავებს — მან სულ სხვანაირი სიცოცხლე ინატრა. ისეთი სიცოცხლე როგორითაც ჯერ არ უცხოვრია.

მაგრამ ეს მხოლოდ გულში გაივლო იპიმ.

* * *

იპის იმ დღეს ძალიან შეაგვიანდა. სადილობაგადასულამდე სოფელში დაჰყო ავადმყოფთან, როცა იგი მოამჯობინა, თავისი ქოხისაკენ გამოეშურა, გზადაგზა მაყვლის ბუჩქებს წაებოტინებოდა და კალთაში მარცვლებს იგროვებდა. მოუხაროდა შინისკენ იპის, შინისკენ. სადაც ორი მეგობარი უუ და ოხუ ეგულებოდა.

შორიდან, ქოხს რომ გახედა გულმა რეჩხი უყო. სხვა დროს ქოხის წინ გამოსული უუ და ოხუ ხვდებოდნენ, ეგებებოდნენ. ახლა არც ერთი ჩანდა და არც მეორე. ფარსავი ხომ არა გვჭირს რამეო, გაიფიქრა იპიმ.

სირბილით გასწია, აღმართში არ შეუსვენია. თავისი ქოხის აღმართს რომ შეუდგა, ცხენის ნაკვალევს ჰკიდა თვალი. კიდეც უფრო აუფორიაქდა გული, სირბილს უმატა. ქოხის წინ სამყურა ბალახი, — უუუ, ის და ოხუ გადათელილ-გადასრესილი იყო. ცხენს ყველაფერი დაეტოვრა.

ქოხის კარები სასწრაფოდ ჩამოაღო. ქოხში არაფერი ჩანდა, კერია მიმქრალიყო. იპი მიჩვეული იყო თავის ქოხს და კვარი მოსძებნა. მერე კერასთან ნაკვერჩხალი გამოჩხრიკა და თივა დააყარა. სული უბერა. პატარა ალი რომ ავარდა, კვარი მიუშვია. კვარმა ოდნავ გაანათა ქოხი. იპიმ მოიხედა, თითქოს ყველაფერი თავის ადგილზე იყო, მაგრამ არც იყო. უცებ ყრუ, საცოდავი ყმუილი მოისმა.

—ოხუ! შე საცოდავო, ეს რა მოგვლია? —იპი ეცა მგელს. მგელმა საცოდავი წკმუტუნთი გააბა, ისეთი, აი, სწორედ ისეთი ძაშის რომ აიყვანა, ლეკვობისას. —ოხუ, ეს რა მოგვლია-მეთქი?

ოხუ სისხლში იყო მოთხერილი, ძლივს სწევდა თავს.

—ოხუ, უუუ სად არის?

მგელმა შესაბრალისად შეჰყმუვლა. იპიმ აღარ იცოდა რა ექნა. ეს

კი შეატყო მგელს რომ მას დიდი ხნის სიცოცხლე აღარ ეწერა, —
ჩემო საბრალო ოხუ, ჩემო მეგობარო! — იბიძმ თავზე გადაუსვა ხელი, —
რა ჭრილობა უნახა, და დარწმუნდა რომ იგი არ ცდებოდა, ოხუ მის მოსვ-
ლას უცდიდა და სულიც კბილებით ეჭირა! — რა მოხდა მეგობარო, —
სად არის, ოხუ? — მგელს არაფრის თქმა შეეძლო, თუმცა მისი ჭრილო-
ბა უკვე ბევრ რამეზე ლაპარაკობდა.

ამ დროს კერიაზე ცეცხლი გაძლიერდა და იბიძმ ჯირკვზე დაწყობილი
სამყურა ბალახები დაინახა. მივიდა, დახედა და თავში წაიშინა ხელე-
ბი.

სამფეხა სკამზე ერთგან სამი ღერი სამყურა ბალახი იდო. იბი,
უყუ და ოხუ. ორი მათგანი დამჭკნარი იყო. ერთი სულ ქორფა. მერე
მოშორებით ორი ხმელი სამყურა: იბი და ოხუ, ხოლო კიდევ მოშორებით
ორი ნორჩი სამყურა უყუ და ის. სხვა სინორჩე, რომელიც ცხენზე ამხედ-
რებული მოვიდა და ერთი აქაური სინორჩე გაიყოლია.

იბი ყველაფერს მიხვდა. მიხვდა, რომ ქვეყნად ბალახებისა და წამლე-
ბის გარდა კიდევ არსებობს სხვა რამ, რომ ის სხვა რამის მკურნალობა მას
არ შეუძლია. და იმასაც მიხვდა იბი, რომ უყუ გატაცებული არ იყო,
იგი ნებით წაეტანა მათ ქოხში შემოჭრილს, რომელიც ალბათ ახალგაზ-
რდაც იყო და რომელმაც იცოდა, რომ ქვეყნად ბალახებისა, კენკრისა და
ძირხვენების გარდა არსებობდა კიდევ რაღაც უფრო დიდი, უფრო ამა-
მადლებელი და მას ხალხში სიყვარულს უწოდებენ. და ეს კარგად წაი-
კითხა ჯირკვზე დაწერილ წერილში. და ის კარგად წაიკითხა ოხუს სისხლზე,
რომ მისი ძველი და უცვლელი მეგობარი იცავდა მას, იცავდა იმ გრძხო-
ბას, რომელმაც სამუდამოდ ერთმანეთს დააკავშირა მგელი და კაცი.
და მგელი იცავდა მის კაცობას.

იგი წელმოწყვეტით გამოვიდა გარეთ. მოსწყვეტა მოუჩეგავ სამყურე-
ებში ერთი სამყურა, ხელში ატრიალა, რომელსაც მხოლოდ ორი ყური
ჰქონდა. მერე ნელა გასწია თავისი ქოხის ახლო გვიმრნარისაკენ და იქ ჩა-
ჯდა. ჩაჯდა და ხელში ცალყურჩამოცლილ სამყურა ბალახს დაუწყო
თამაში.

— იბი, ოხუ! ოხუ, იბი! იბი, ოხუ! ოხუ, იბი! — მესამე სახელი არ
უხსენებია, რადგან ბალახს მხოლოდ ორი ყური ჰქონდა.

უცებ მან ვილაცის შეხება იგრძნო, მიიხედა, თავისი მგელი დაიხახა,
ისიც მასთან მოტოცებულიყო გვიმრებში და გვარდზე აკვროდა. კაცი
და მგელი დიდხანს იჯდნენ გვიმრებში.

და ახლაც ამბობენ: უცებ მთებში გაისმა მეხივით შეძახილი — უყუ..
— რასაც მოჰყვა მგლის ძლიერი ყმუილი და მერე ყველაფერი წყვდიად-
მა და სიჩუმემ შთანთქაო...

დილით სოფლიდან ასულან იბის სანახავად. ბევრი უძახნიათ.
პასუხი კი არ მიუღიათ. ქოხში შესულან. ქოხში კაცის ჭაჭანება არ ყო-

ფილა. არც იპი ჩანდა, არც შეკედლებული ქალი და არც მისი ერთგული მგელი. უძებნიათ სამივე. იქვე, გვიმრებში ქვის ორი ლოდი უპოვნიათ. ერთი მუხლებზე თავდამხობილ კაცს ჰგავდაო, მეორე კი მის გვერდით მოკუნტულ ძაღლსაო. კაც-ქვას ხელის მსგავს მტევანში სამუყარო ჩადებული ხის ორყურიანი ბალახი სჭერია. ვერაფერს მიმხვდარან, მაგრამ რაღაც ძრწოლა მაინც დაუფლებიათ და მზისკენ აღუბრიათ ხელები სალოცავად..

* * *

ამ ზღაპარს არც ისე ხშირად ყვებიან იქ, მაღლა, მთათა საყუდებელში, რაღაცის ერიდებათ, რისა—თვითონაც არ იციან. მაგრამ როცა მოჰყვებიან, მთხრობელს მსმენელებიდან ვინმე აღარ აცლის და აგრძელებს:

—ჰო, იმასაც ამბობენ, რომ მთის გვიმრების კორომებში აუცილებლად ურევია ერთი გვიმრა, რომელიც თავისი სილამაზით და ფართო ფოთლებით ყველა გვიმრისაგან გამოირჩევაო. ის გვიმრა აუცილებლად ორ ერთმანეთს აკრულ ორ დიდ ქვათა შორის არის ამოსულიო.

—მართალია, —აგრძელებს მეორე, —იმასაც ამბობენ, რომ საქონელი, ნადირი როცა გვიმრის კორომებში შედის, სულ რომ მიჯვებ-მოჯვგოს იქაურობა იმ გვიმრას მორიდებით უვლის გარსო, ფოთოლს არ გაუშლახავსო.

—მეც გამიგია, —წამოეშველა ზღაპრის მთხრობელს მეორე და გრძელდება ამბავი საოცარი გვიმრის შესახებ. მაგრამ მონათხრობი ისევ იმან უნდა დაამთავროს ვინაც დაიწყო საერთოდ და ისიც აგრძელებს:

—მაგრამ ყველაზე საოცარი ის არის, რაც ბევრმა იცის იმ არე-მარეში, ბევრმა იცის მაგრამ ახსნა ვერ უპოვნიათ, თურმე ათ-თორმეტ წელიწადში ერთხელ ეს გვიმრა ღამდამობით ყვავილს იკეთებს. ყველაზე საოცარი კი ის არის, რომ გვიმრა ყველაზე უფრო ბნელ, ყველაზე უფრო ჯოჯოხეთურ, კუნაპეტ, კუბრივით შავ და ბნელ ღამეს ჰყვავის. ისეთი ყვავილია, ისეთი რომ... თუმცა ახლოს არავის უნახავს, შორიდან კი ბევრს შეუშინევია, ისეთ ყვავილს იკეთებს, როგორიც მზის გვირგვინია. ირგვლივ ყველაფერს ანათებს და ასხივოსნებს, შორიდან ბევრი დაუტყვევებია თავისი სიკაშკაშით. მაგრამ რა?... ახლოს არავის იკარებს, ახლოს კი არა, თუ სადმე მის მოშორებით რაიმე გაფაჩუნდა, მაშინვე ქრება. მერე რაც არ უნდა ეძებო, ვეღარ იპოვი, ყვავილს კი არა მის გვირტსაც კი.

გვიმრის ყვავილის ხელმწვდომი ჯერ არავინ გაჩენილა თურმე. მერე კი აი, ასეთი ამბავი მოაქვს წლებს ჩვენამდე. იმ ორ ქვიდან ერთი იპია, ხოლო მეორე მისი ერთგული ოხუ, ორივე ქვადქცეულები. თვით ამ გვიმრას ერთგულების გვიმრა ჰქვია, ყვავილი კი იპის და ოხუს სიკაშკაშე უნდა იყოსო.

ეს ამბავი, რა თქმა უნდა, ყველამ არ იცის და სიჩუმე როცა დაისადგურებს იქ მყოფთა შორის, ხოლო სიჩუმე შიშნარევე ჟრუანტელად

როცა გადაიქცევა, მსმენელებიდან რომელიმე მათგანი ველარ ერევა ცნობისმოყვარეობას და ისე რომ არც კი იცის ვის მიმართოს იკითხავს.

—კი მაგრამ, ის ყვავილი ან რატომ ანათებს, ანდა მერე ~~რაიდან~~ ^{სიბნელოდან} მეს სიახლოვეს იგრძნობს რატომ ქრება?

სიჩუმე დიდხანს არ ირღვევა, მაგრამ ეს სულაც არ ნიშნავს იმას, რომ ცნობისმოყვარეობით ანთებულ გულს წყალი არ ეპკურება.

—ეს იმიტომ, რომ იპი ყველაზე გონიერი კაცი იყო გონიერთა შორის. მას ყველა, ყველა უყვარდა და თავის სულს სხვის მზისმანათობლად, კელაპტრად ანთებს კუპრივით შავსა და ბნელ ღამეში, ეშინია, ვინმე, ვინც არ უნდა იყოს ის, სულიერი სადმე არ გადაიჩეხოს. — მერე მთხრობელი ჩიბუხის ტარიდან და ტუჩებიდან ერთდროულად გამოაბოლებს მოლურჯო კვამლს და ასრულებს: —ხოლო იმიტომ ქრება, რომ ახლოს არ მიიზიდოს, რომ მერე მის სულსაც და იმ გადარჩენილსაც სიახლოვე სანანებელი არ გაუხდეთ. ალბათ ისევე საწუხებელი, როგორც უყუეს სიახლოვე გაუხდათ თითქოსდა ორ შეუთავსებელ არსებას: კაცსა და მგელს, იპის და ოხუს!

„ბ რ ბ“

მე კარგად ვიცი რას ნიშნავს „არა“,
ო, თუნდაც ერთხელ სატრფოსგან თქმული,
რომ მოისმინო ისიც კი კმარა,
ამ სიტყვის მიმართ თქვა საყვედური.
მე კარგად ვიცი რა ნიშნავს „არა“,
რა მწუხრი სდევს და თუ რა ნაღველი,
და ისიც მაშინ, როცა გსურს რაღაც
და გაცუდებას მისგან არ ელი.
დიახ, ვიცი და არ ვკიცხავ „არას“,
პირიქით, მუდამ პატივს ვცემ კრძალვით,
მე მიმაჩნია სიტყვათა შორის,
რომ იგი არის უძლეველ ძალის.
ვიყავ მტრისაგან გარემოცული,
მეუბნებოდნენ დაგვენბდი ჩქარა,
მე მათთვის მქონდა პასუხი სრული: —
არ დაგნებდები, „არა“ და „არა“.
— ოქროში ჩაგსვამ, ავიგებ კოშკსა,
ბედნიერებას გარგუნებ მარად.
— მე მაგ სიმდიდრე არ მიღირს გროშად,
ეუპასუხებდი: „არა“ და „არა“.
იცით? ეს „არა“ იყო სამშობლო,
რასაც არ ვთმობდი სიკვდილის წინაც,
დიდი აღმოჩნდა ამ სიტყვის ძალა,
მან გამარჯვება მარგუნა წილად.
იცით? ეს „არა“ თვით მე ვიყავი,
როგორც მშვიდობის სიკეთის ფარი,
ჩემს სამშობლოსთან გაურიყავი, —
მისი ერთგული და მეგობარი.

ისევ მახსენდება
 ოღრო-ჩოღრო გზები,
 მოგონებით ისევ,
 ისევ მასთან ვრჩები.
 აბაშის ნაპირთან
 კვლავ ალვები ჩანან,
 ისევ ისეთია,
 არ შეცვლილა ზანა.
 ჰა, ხოხობი სიდან
 გამოფრინდა ნეტავ?
 მონადირე ვარ და
 გამიჩინა ელდა.
 დახტის,
 დაგოგმანობს,
 თავს იწონებს უკვე,
 ეძებს კურკანტელს და
 ჯაგებს დარუგრუკებს.
 ცოდო არის, ცოდო,
 ვერ მოვუსპობ ტრიალს,
 მადლი სილამაზის
 ფრთებზე ახატია.
 გამოვეყვები ბილიკს,
 თოფის ლულას დავხრი,
 ქალებიდან ისევ
 გამოვდენი ნახირს.
 ყველას საკუთარი
 გასჩენია საქმე,
 სარეველ მარცვლებს
 აფრქვევს, აფრქვევს, აფრქვევს.
 ვესალმები მშვიდად
 მოშრიალე ვერხვებს,
 და წისქვილთან მუდამ
 მოსაუბრე გლეხებს.
 დალოცვილი უჩანთ
 სიტყვაცა და საქმეც.

მთელი ქვეყნის ამბავს
გაეცნობი აქვე.
მეც გლეხივით მიყვარს
სველ ბალახში გავლა,
ზოგან ვერცხლი სცვივა.
ზოგან კიდევ ქარვა.
იქნებ ცრემლებია,
ცრემლები ანკარა,
დილის სიო ქარმა
რომ წაუწაგალა.
ისევ მახსენდება
ოღრო-ჩოღრო გზები,
მოგონებით ისევ,
ისევ მასთან ვრჩები.
ვრჩები, მაგრამ რა ვთქვა,
დღეს მე გული მწყდება,
რომ ნაცნობი ხენიც
აღარ მესალმება.
გაუჩეხავთ ტყე და
დაუხოცავთ თევზი,
ნეტავ ამნაირი
ვინ აიღო გეზი?
ზოგან დაკეტილი
მოჩანს ოდა-სახლი,
არც მამალი ყივის
და აღარც ყეფს ძაღლი.
თუმც ტრაქტორი ბრდღვინავს,
შორს დგას ხარი ნიშა,
მაგრამ იცით?
ესეც ყველაფერს არ ნიშნა?
ახალგაზრდებს მინდვრად
თითქმის ველარ ვხედავ.
ვეკითხები ჩემ თავს:
სად წავიდნენ ნეტავ?
სად წავიდნენ, რატომ?
სოფელი რად დათმეს?
ამ კითხვაზე სიტყვა
სწორედ ახლა გვმართებს.

არა მხოლოდ სიტყვა,
სიტყვა ცარიელი,
სიახლესთან უნდა
აღვადგინოთ ძველი.
ეს სიძველე რაა?
განა ვინ არ იცის? —
სიყვარული სოფლის,
მშობლიური მიწის.

მ ი ნ დ ხ ა რ ?

ვინა ხარ **ნეტავ**, უჩინრად და ფარულად რად მსდევ,
ჩემი ოცნების გარეშემო უვლი ირაოს,
როცა სიახლეს ვეძებ ლექსში, შენ ბორკილს მადებ,
მიბიძგებ, ისევ გაჯევილი გზებით ვიარო.

ბევრჯერ სიახლე მგონიხარ და მიხარის ტყვილად,
შენ გეკითხები, ჩემს სიხარულს რისთვის მიმწარებ,
როცა ფრინველთა ყველა ბგერა და ტია-ტია
გაზაფხულს ნიშნავს, გაზაფხული — ქვეყნის სიმწვანეს.

მ თ ლ ზ დ ი ნ ი

გარინდებულა ირგვლივ ყოველი,
მძიმე ღუმელში თვლემენ კედლებიც,
შენს დაბრუნებას ისევ მოველი
და მოლოდინი ჯვარცმას ედრება.

ვიცი ვერ გაძლებ ბოლომდე, ვიცი...
და ერთ დღეს შემძრავს წკრიალი ზარის,
არ დაგპირდება ხვეწნა და ფიცი,
რადგან მოგყვება სიცილი ქარის.

მოხვალ, მოიტან მწვანე კალათას —
ცისფერი სევდით პირთამდე სავსეს.
მერე ოცნება გრძნობას გარანდავს
და ერთგულების სახელს დაარქმევს.

ვიცი ვერ გაძლებ ბოლომდე, ვიცი..
და ერთ დღეს შემძრავს წკრიალი ზარის,
არ დაგპირდება ხვეწნა და ფიცი,
რადგან მოგყვება სიცილი ქარის!

გაუიერ შაჰადაშვილი

ივანე ჯავახიშვილი და „ვეფხისტყაოსანი“

ივანე ჯავახიშვილი ყოველთვის დიდი მოწიწებით ეპყრობოდა ქართველი ერის უძვირფასეს საუნჯეს — „ვეფხისტყაოსანს“. თავის მრავალრიცხოვან გამოსვლაში, სიტყვასა თუ მოხსენებაში, მეცნიერულ გამოკვლევასა თუ სპეციალურ მონოგრაფიაში იგი დიდებულ შოთას ესესხებოდა მხატვრულ სახეებსა თუ აფორიზმებს, ხშირად მოჰყავდა აზრების დასადასტურებლად ადგილები უკვდავი პოემიდან, არც თუ ისე იშვიათად მთელი პასაჟებიც, რათა ამით ეგრძნობინებინა მხატვრული სიტყვის ზეგავლენის ძალა და მისი ფუნქციაც ცნებებით აზროვნების პროცესში.

ივ. ჯავახიშვილი, მიმოიხილავს რა საქართველოს კულტურულ ვითარებას მე-12 საუკუნეში, იმაზეც მიუთითებს, რომ ამ დროი-

სათვის უაღრესად დაწინაურდა ქართული სამეცნიერო - ფილოლოგიური და ფილოსოფიური მწერლობა; გაკვრით ჩერდება ისეთ გამოჩენილ ფილოსოფოსებზე, როგორც იყვნენ: ეფრემ მცირე და იოანე პეტრიწი, არსენ იყალთოელი და ტარიჭისძე; მთავარ ხაზებში ახასიათებს „ვისრამიანს“, „აბდულ მესიასა“ და „თამარიანს“. სპეციალურად ეხება ჩვენი დიდი მეცნიერი „ვეფხისტყაოსანს“ და დასძენს, რომ ამ პერიოდიდან შოთას უკვდავი პოემის მეტი რომ არ შეგვრჩენოდა, ისიც კმარა მაშინდელი ქართული მწერლობის მაღალი დონის ხათელსაყოფად. ივ. ჯავახიშვილის სიტყვით, „ვეფხისტყაოსანი“ არაჩვეულებრივი მოვლენაა იმდროინდელი როგორც აღმოსავლეთის, ისე დასავლეთის მწერლობისათ-

ვის. პირველი სტრიქონებიდან მოყოლებული დასასრულამდე ეს ქმნილება მომაჩადოებელ "შთაბეჭდილებას ახდენს მკითხველზე, მართო იმიტომ კი არა, რომ მისი ლექსი უზაღოა, რომ მისი რიტმა სიმდიდრითა და მუსიკალობით სწორუპოვარია, რომ მისი "შედარებანი ისეთივე მარჯვე, მოხდენილი და ლამაზია, როგორც თვით რუსთაველის ბუნება, — არამედ იმიტაც, რომ თავიდან ბოლომდე მთელი ნაწარმოები მარტო სიყვარულის გრძნობით კი არ არის გამსჭვალული, როგორც ეს ჩვეულებრივ რომანებსა და პოემაში იყო ხოლმე, არამედ იქ თვით მგოსანიც და მისი გმირებიც დიდ საზოგადოებრივსა და სოციალურ პრობლემებსაც დასტრიალებენ, — დასძენს დიდი მკვლევარი.

ივ. ჯავახიშვილის აზრით, "მოთას უკვდავ თხზულებაში ქალისა და მამაკაცის თანასწორობა, რაინდული სიყვარული და ძმადნაფიცობაა შექმნილი ეროვნებისა და მიუხედავად; შემდეგ დიდი ისტორიკოსი იმაზეც ამახვილებს ყურადღებას, რომ პოემის მოქმედი გმირებიდან ქალებიც კი ეროვნული საზოგადოებრივი მოვალეობის შეგნებით დაჯილდოებულ გმირებს წარმოადგენენ; მათი მოქმედება მარტო პირადი ბედნიერების წადილით არ არის ნაკარხაზვი, არამედ უკიდურესი გახსაცდელის დროსაც კი მათ თავიანთი სამშობლოს ბედნიერება არ ავიწყდებათ. საინტერესო ის არის, რომ ივ. ჯავახიშვილის სიტყვით,

„ამ მხრივ იმ დროინდელ მხატვრულ მწერლობაში შოთას ქმნილება ობოლ მარგალიტს შეესაბამება“.

ივ. ჯავახიშვილი "მოთას პოემის არაჩვეულებრივი მომხიბვლელობის მიზეზს ხედავს სამ რამეში — საზოგადოებრივ და სოციალურ პანგებში, ადამიანის ბუნების ფსიქიკის იშვიათ ცოდნასა და ფილოსოფიური სიპრძნით უზვად დაყურსვილობაში. თვითონ პოემა კი აგრეთვე სამ ძირითად პრობლემას აშუქებს: ქალის რაინდულ სიყვარულს, გმირულ თავგანწირულობასა და ძმადნაფიცობის მომხიბლავ სილამაზეს ეროვნებისა და სარწმუნოების მიუხედავად. სწორედ ამით დარჩა დღესაც მომხიბლავი და ახლობელი ყველასათვის ეს შესანიშნავი მხატვრული ქმნილება. ივ. ჯავახიშვილის საბოლოო სიტყვა პოემის შესახებ ასეთია: „ვერც ხნიერებამ, ვერც მსოფლმხედველობის თვალსაჩინოდ შეცვლამ შ. რუსთაველსა და მის ქმნილებას გენიალობისა და უკვდავების შარავანდედი ვერ დაუჩრდილა, იგი ყველასათვის ისევ წინანდებურად ბრწყინავს და მომხიბვლელია“ (ივ. ჯავახიშვილი, საქართველოს ისტორია, XI-XV ს., თბ., 1949, გვ. 92-93).

დღეს არავისთვის სადავოს არ წარმოადგენს ის ფაქტი, რომ ივ. ჯავახიშვილი გახლდათ ფართო ინტერესების მეცნიერი. მისი კვლევის სფეროში შედიოდა არა მარტო ისტორია, არამედ მწერლობა საერთოდ, სიტყვაკაზმული

ლიტერატურა, ქართული და შთის
კავკასიური ენები თავისი კილოკა-
ვებით, პალეოგრაფია, ქართული
ისტორიული გეოგრაფია, არქეო-
ლოგია, სამართალმცოდნეობა, სა-
ქართველოს, კავკასიისა და მახ-
ლობელი აღმოსავლეთის ისტო-
რიულ - ეთნოლოგიური პრობლე-
მები, ქართული წყარომცოდნე-
ობა და მრავალი სხვა. მაგრამ
შ. რუსთაველის პოემა ამ გამოჩე-
ნილი მეცნიერის ხელში მუდმივი
თანამგზავრი იყო და ძალიან ხში-
რად იყენებდა ამ უკვდავ ხაწარ-
მოებს თავისი აზრების კიდევ უფ-
რო მეტი დამაჯერებლობის მისა-
ცემად.

ივ. ჯავახიშვილი შ. რუსთავე-
ლის „ვეფხისტყაოსანს“ სპეცია-
ლურად ეხება და გაკვრიტაც რი-
მელიმე პრობლემის დამუშავება-
სთან დაკავშირებით. ამ მხრივ მე-
ტად საინტერესოა წერილი „შოთა
რუსთაველის დაბადების 750 წლი-
სთავის ზეიმის გამო“, რომელიც
პირველად 1935 წელს „ლიტერა-
ტურული მემკვიდრეობის“ I ტო-
მში დაიბეჭდა იუბილის წიხ.

სახელოვანი მეცნიერი აღნიშ-
ნავს, რომ რუსთაველის პოემას
ძველ საქართველოში ერთნაირად
არ უყურებდნენ — მას თავყვანის-
მცემლებიც ჰყავდა და მოწინააღ-
მდეგენიც, უმთავრესად კლერიკა-
ლურ წრეებში. მათ იმდენი შაინც
გააქეთეს, რომ იმდროინდელი
ცხოვრების ამსახველ საისტორიო
თხზულებებში შოთას ხსენებაც
არ ყოფილიყო. მაგ., თამარის პი-
რველი ისტორიკოსი იოანე შავ-

თელი არ იხსენიებს „ვეფხის-
ტყაოსნის“ ავტორს, არც თამარის
მეორე ისტორიკოსი ^{ქართული} ~~ქართული~~
ეზოსმოდგარი იწუხებს ^{მხოლოდ} ~~მხოლოდ~~
ით... ამასთან დაკავშირებით ივ-
ჯავახიშვილი იგონებს იმ ფაქტს,
რომ ანტონ კათალიკოსმა შოთას
სიტყვიერი და წერილობითი პაე-
ქრობა არ აკმარა და მის პოემას
აუტოდაფე გაუშართა. თხზულე-
ბის დაწვას მოწინააღმდეგის შუ-
რისძიების მიზნით საქართველოს
ისტორიაში მხოლოდ ერთხელ,
უძველეს ხანაში ჰქონდა ადგილი.
მაგრამ ეს საკითხი, ივ. ჯავახიშ-
ვილის სიტყვით, ჯერ კიდევ არ
არის საბოლოოდ გამოკვლეული
და მას ისეთივე დინჯი და გულდა-
სმითი შესწავლა და კვლევა-ძიება
სჭირდება, როგორც შოთას დი-
დებულ სახელს შეეფერებაო. მი-
უხედავად რუსთველოლოგიური
ლიტერატურის დიდად გახვითა-
რებისა, ივ. ჯავახიშვილის მიერ
აღძრული საკითხი საბოლოოდ
დღესაც კი არ არის გადაწყვეტი-
ლი.

ივ. ჯავახიშვილი ეხება „ვეფხის-
ტყაოსნის“ პოპულარობას ძველ
საქართველოში. მისი სიტყვით,
ქართველი ხალხისათვის ლხინსაც
კი ურუსთაველოდ შნო არ ჰქონ-
და. ქორწილში, მაგ., როდესაც
მაყრიონს მხიარული სიმღერა უნ-
და შემოეძახა, წესად იყო მიღე-
ბული: „მეფის წასვლის დროს ას-
ტეზონ ხმამაღლად თვითმაყრუ-
ლები. თქვან მუნასიბი ლექსები,
ბრძენის რუსთველისგან თქმულე-
ბი“, ხალხური „ვეფხისტყაოსნის“

არსებობასაც შოთას პოპულარობით ხსნის დიდი ისტორიკოსი.

როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, „ვეფხისტყაოსანს“ ჰყავდნენ მომხრენიც და მოწინააღმდეგენიც, პირველი — მეტი, მეორე — ხაკლები. ყოველივე ეს კარგად აისახა პოემის ხელნაწერებში, ჩანარბთ ტაეებში, რომლებითაც დროთა ვითარებაში ირყვნებოდა პოემის ხამდვილი დედანი, რომელმაც სამწუხაროდ, ჩვენამდე ვერ მოაღწია. შემდეგ წერილის ავტორი აღნიშნავს ვახტანგ VI-ის დეაწლს პოემის პირველი ბეჭდური გამოცემის საქმეში, მე-19 ს. ქართველ მწერალთა და ინტელიგენტთა წრის ინიციატივას ილია ჭავჭავაძის მეთაურობით „ვეფხისტყაოსნის“ ბეჭდური გამოცემის თაობაზე; საგანგებოდ ჩერდება ივ. ჯავახიშვილი ე. წ. ქართველიშვილისეულ გამოცემაზე, მიხაი ზიჩის დამსახურებაზე და სხვა. მაგრამ მკვლევარი ერთი წუთითაც არ ივიწყებს იმ ფაქტს, რომ რამდენადაც ქართველიშვილის გამოცემა გარეგნულად კარგია, იმდენადმე სუსტია მისი შინაგანი თვისება; ის უფრო ჩვენი ფილოლოგიის დარგში იმდროინდელი ჩამორჩენილობის გამომამულებელია. ამ გამოცემის შინაგანი დირებულება გარეგნულ სილამაზესა და შხოს ოდნავადაც არ შეეფერება. — ასეთია ივ. ჯავახიშვილის ობიექტური შეფასება პოემის ამ ერთ-ერთ მდიდრულ გამოცემაზე.

ჩვენი დიდი ისტორიკოსი ეხება „ვეფხისტყაოსნის“ ტექსტის მეც-

ნიერული შესწავლის საქმეს, მისი თქმით, მხოლოდ მე-20 ს. დაბდევიდან იწყება შოთასეული ქმნილების დინჯი და გულმკერბული შესწავლა. ამ მხრივ აღსანიშნავია ნ. მარისა და იუსტ. აბულაძის დეაწლი, პ. ინგოროყვასა და კ. კეკელიძის, ალ. ბარამიძისა და ზ. ავალიშვილის, კ. ჭიჭინაძისა და სხვათა დამსახურება. მიუხედავად ამისა, ქართული მეცნიერება ვალშია თავისი გენიოს მგოსანთან, რადგან ტექსტის კრიტიკული დეგენის საქმე არასახარბიელო მდგომარეობაშია (ქართული ენისა და მწერლობის ისტორიის საკითხები, თბ., 1956, გვ. 5-12).

ინტერესით იკითხება ივ. ჯავახიშვილის წერილი „პიროვნება და მსოფლმხედველობა რუსთაველისა“, რომელიც გაზ. „იზვესტიაში“ დაიბეჭდა 1937 წელს (17 მარტი). აქ დიდი ისტორიკოსი გადმოგვცემს რუსთაველის ბიოგრაფიის ზოგიერთ დეტალს, მის დაპოკიდებულებას რელიგიასთან, ახასიათებს პოემის (გაკვრით) მოქმედ პირებს და განსაკუთრებით ჩერდება აფორიზმზე: „ლეკვი ლოძიხა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადი“. აშინაარსებს ამ ტაეპს და შენიშნავს, რომ აქ ავტორის ძიერ გატარებულია სქესთა თანასწორობის პრინციპი პოლიტიკურ ცხოვრებაშიო. ამ აფორიზმის გარეშეც მთელი პოემა ქალის საგალობელია. ივ. ჯავახიშვილმა პირველად მიაქცია ყურადღება იმ ფაქტს, რომ შ. რუსთაველი იყენებს ორ სიტყვას — „ქალი“ და „ღიადი“. ესენი სხვადასხვა შინა-

არსის მატარებელია. „მ. რუსთა-
ველი ამ სიტყვებს ხმარობს ძთა-
ვარი გმირებისათვის; საბას განმა-
რტებით, „ქალი დიაცი ჩხელით
ბებრამდე ქალი არს“, „დიაცი დე-
დაკაცი“; ნ. ჩუბინაშვილის მიხე-
დვით „დიაცი გლეხის დედაკაცი;
ЖЕНКА“, „ქალი ასული, „შვილი,
ხოლო ზოგადად ეწოდების მდედ-
რთა მცირიდან ვიდრე ბებრად-
მდე“; დიაცი ჩუბინაშვილისეუ-
ლი განმარტება არასწორია, რად-
გან „ვეფხისტყაოსანში“ ეს სიტყ-
ვა ცხრამეტჯერ არის ნახსენებო.
არსად არ არის ნახმარი გლეხის
დედაკაცის მნიშვნელობით, -- სა-
მართლიანად წერს პროფ. ა. ლლო-
ნტი.

ივ. ჯავახიშვილი 1938 წ. დაბეჭ-
დილ ერთ საგაზეთო წერილში
იხილავს რუსთაველის ეპოქის სა-
ქართველოს სოციალურ კულტუ-
რას, ეხება საქართველოს იმდრო-
ისდელ საზღვრებს, თამარის ჰე-
ფობას; ახასიათებს ზოგადად მა-
ქმედ პირებს და გვაწვდის მეტად
საინტერესო დაკვირვებას.

ინტერესით იკითხება „ვეფხის-
ტყაოსნის“ ახალი გამოცემის ირ-
გვლივ“, რომელიც გამოხმაურე-
ბაა იმ დისკუსიისა, რაც გამოიწ-
ვია „ვეფხისტყაოსნის“ კიკიხაძე-
სეულმა გამოცემამ 1934 წ. (წე-
რილი ბეჭდურად გამოქვეყნდა
1956 წ.). სწორედ აქ არის გამო-
თქმული ვარაუდი დიდი მეცნიე-
რის მიერ, რომ ე. წ. ინდო-ხატაე-
ლთა ამბავი და მასზე უწყობარესა
რამდენიმე ტაეპიც მერმინდელი
დაწართია. ეს აზრი ამჟამად გაბა-

ტონებულია რუსთაველოლოგიაში
ამიტომ არის, რომ 1966 წ. წახმო-
რციელებულ საიუბილეო გამოცემაში
მეგზში არ არის შეტანილ გეგმურად
ვი.

როგორ უნდა გავიგოთ ცნობი-
ლი სტრიქონები: „ესე ამბავი სპა-
რსული, ქართულად ნათარგმანე-
ბი“ განიხილა ივ. ჯავახიშვილმა
სპეციალურ წერილში, რომელიც
პირველად 1956 წელს დაიბეჭდა.
განსვენებული მკვლევარის დაკვი-
რვებით, პოემაში სპარსთა სახელი
ორჯერ იხსენიება. საზოგადოდ
სპარსნი ხანმოკლე დროით ჩნდე-
ბიან ამ ნაწარმოებში და მხოლოდ
იმდენად, რამდენადაც სპარსთა
ბატონიშვილი ნესტან-დარეჯანის
საქმროდ და ინდოეთის მეფის ზე-
დსიძედ უნდა გამხდარიყო. ამი-
ტომ სპარსეთის ხსენებას პოემაში
ეპიზოდური ხასიათი აქვს; აქვე
ივ. ჯავახიშვილი იხილავს ხვარაზმ-
შაჰის მოქმედებას პოემაში, უფა-
რდებს მას ისტორიულ სიხამდე-
ლეს და გამოჰყავს დასკვნა იმის
შესახებ, რომ პოემაში აღწერილი
ამბავი კარგად უდგება XII საუ-
კუნის 90-იან წლებს. მკვლევარი
იქვე დასძენს, რომ „ვეფხისტყაო-
სანში“ თვით ხვარაზმშაჰის უფ-
ლისწულს მეტად უპატიო და და-
მამცირებელი ადგილი აქვს მიუ-
თენებული. მისი მოკვლის გახზ-
რახვა და ასრულება თავისთავად
არავის აშინებს და მოსალოდნელ
შურისძიებაზე გაკვრიტაც არაფე-
რია ნათქვამი. აქედან ჩვენი დიდი
მეცნიერი მშვენიერ დასკვნებს ა-
ეთებს უმთავრესად ისტორიულ

ასპექტში. „ვეფხისტყაოსნის“ ზოგერთი სტროფის ანალიზი კი მას საშუალებას აძლევს იხდოელთა ეროვნული გრძნობისა და ზეარაზმშა-სპარსეთისადმი ძლიერი სიძულვილის ცხადი გამოხატულება დაინახოს. ამ შემთხვევაში, ივ. ჯავახიშვილის სიტყვით, „ვეფხისტყაოსანში“ პოლიტიკური აზროვნების სინამდვილეს გამოხატულების ანარეკლი აქვს... პოემა სპარსელებისადმი პოლიტიკური სიძულვილითაა გამსჭვალული. ეს გარემოება კი დიდ ისტორიკოსსა და დაკვირვებულ მკვლევარს საშუალებას აძლევს გააკეთოს დასკვნა — აქ მოთხრობილი ამბავი საექვოა სპარსული იყოს, „დედა-აზრითა და პოლიტიკური მრწამსით მას სპარსული არაფერი აქვს“, — აცხადებს „ქართველი ერის ისტორიის“ ავტორი ჯერ კიდევ ჩვენი საუკუნის 30-იან წლებში (წერილი დაიბეჭდა პირველად ავტორის გარდაცვალების შემდეგ 1956 წ.). ამ საკითხზე აქ იმიტომ შევჩერდით. რომ დღესაც გაისმის ყრუ ხმები „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტის თუ ფაბულის სპარსულიდან წარმომავლობის შესახებ; მაგ., 1970 წლის 15 სექტემბერს საქ. სსრ მეცნ. აკად. აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტის ირანისტა მორიგ სემინარზე პროფ. მ. თოდუას მოხსენება წაუკითხავს, სადაც ის აზრი გაუტარებია, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ ფაბულა ირანულიდანაა ნასესხებული. ამ „არ ახალია, ძველია“ მო-

საზრებას ჩვენმა მეცნიერებმა საკადრისი პასუხი გასცეს.

ივ. ჯავახიშვილი იწვევდა იმის წინააღმდეგაც, რომ მას შემდეგ რუსთაველი წარმოშობით მესხი ეგონა; ნ. მარი „შენიშნავდა, შოთას ენა მესხური კილოა და მესხური კილო სომხურ-სვანურის გარდა სწორედ არაბულ-სპარსული სიტყვებით იყო უზვად შეძკული. ივ. ჯავახიშვილი მიუთითებს, რომ თვით რუსთაველის ენის თვისებათა შესახებ ნ. მარს სამი სხვადასხვა აზრი აქვს გამოთქმული. თავდაპირველად შოთას ენა ხალხურ ენად ჰქონდა მიჩნეული, რომელშიც საეკლესიო ენის თვისებებიც ჰარმონიულად იყო შეზავებული, 1902 წლიდან რუსთაველისა და ჩახრუხაძის ენა იმდენად ერთგვარი თვისებებით შემკულად მიიჩნია ნ. მარმა, რომ ამტკიცებდა, ჩახრუხაძე და რუსთაველი ერთი და იგივე პირი იყო, ჩახრუხაძე რუსთაველის გვარი იყო, რუსთაველი კი — სადაჟრობის სახელიო. „ვეფხისტყაოსანში“ თურქული სიტყვა ცოტაა. ეს კი მარს აფიქრებინებს იმას, რომ პოემა XIV საუკუნის დასასრულის შემდეგ ვერ შეიქმნებოდა, რადგან სწორედ მე-14 ს-დან მესხეთში გამაჰმადიანებასთან ერთად გათავიკება იწყებოდა და მესხურ კილოში ბევრი თურქული სიტყვა უნდა შეპარულიყო. გარდა ამისა, „ვეფხისტყაოსანში“ სრულებით არ მოიპოვება მონღოლური სიტყვები. „ეს გარემოება, — წერს ივ. ჯავახიშვილი, — მეტად მხიშ-

ვენელოვანია, რადგან ქართული მწერლობის მე-14 ს-ის ყველა რეგლის ენას უკვე მონღოლური სიტყვები შერეული აქვს, შოთას ქმნილებას კი ეს თვისება არ ეტყობა. ამიტომ „ვეფხისტყაოსანის“ მე-14 ს-ის დამლევის ნაწარმოებად მიჩნევა შეუძლებელი ხდება, ხოლო თვით თურქული სიტყვების სიმცირე კი ამ ძეგლის ენას ქართული (ქართული) კლასიკური ხანის ენას აახლოებს და მე-12 ს. უფრო მჭიდროდ უკავშირებს.

ამ მეტად საყურადღებო დასკვნას რუსთველოლოგები იზიარებენ (მაგ., ცნობილი რუსთველოლოგი პ. ინგოროყვა. იხ. თხზ. კრებული, I, 1963, გვ. 73).

სხვა საკითხებზეც ჩერდება ივ. ჯავახიშვილი, ოღონდ ყველას ვერ შევეხებით. მაგრამ აქედან არ შეიძლება არ ვთქვათ აფორიზმის („ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“) შესახებ, რომელიც ნ. მარს არასწორად ესმის. ნ. მარის აზრით, ამ აფორიზმში ნამდვილად მეფეთა სახლის შვილთა თანასწორობაზეა საუბარი, ეს აზრი კი, ნ. მარის სიტყვით, ახალი არ არის, რადგან იგი მე-12 ს. სპარსელ მგოსანს ნიზამისაც აქვს აღნიშნული თავის „ისკენდერ ნამეშიო“. „მე ძუ-ლომი ვარ, შენ ძუ-ხვადი, ნავარდის დროს, ე. ი. ბრძოლაშიო“. ივ. ჯავახიშვილი ამ აზრს ასეთ კომენტარს უკეთებს: „განთქმული პოეტი ნიზამი ძუ და ხვად ლომებს ნავარდში აღარებს ერთი მეორეს და ამით მათ თანასწორობის დამტკიცებას ლამობს.

შოთა, რასაკვირველია, არაფერს ამის მსგავსს არ ამბობს...“ როდესაც შოთა ამ აფორიზმს ეხერხება საქართველოს მაშინდელ მონღოლ ტიკური ცხოვრების სინამდვილე ეხატება თვალწინ... თვით ავტორს თამარის მეფობამ ჩააგონა ეს აზრი. ამასთან დაკავშირებით ივ. ჯავახიშვილს მოჰყავს ფ. გორგიჯანიძის შემდეგი საგულისხმო სიტყვები: „მეფემ გიორგიმ თავისი ასული თამარი მეფედ აკურთხა, აქ თქმულა: „ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, გინა ხვადიაო“...

ივ. ჯავახიშვილი ბევრს ფიქრობდა „ვეფხისტყაოსანზე“. ეძებდა მის პარალელებს ქართულ კლასიკურ ლიტერატურაში, აი, მაგ., ერთი ფრაგმენტი, რომელიც ისტორიკოსს ჩაუნიშნავს სათაურით: „ამირანდარეჯანიანის“ ანარეკლი „ვეფხისტყაოსანი“: „იყო ინდოეთ მეფე აბესალომ. მორტყმული და განგებიანი“. (3).

ნადირობის დროს განმაცვიფრებელი ამბის — ქურციკის ხახვა, მისი დადევნება და უჩიხარქმნა და ამბის უცნობელობის გამო მეფის „დაღრეჯილობა“ და „შეჭირვება“ (4, 5, 6, 7).

ვაზირთ უხუცესის რჩევით შეჭირვებისაგან გამოსვლა და ნადირობა - ნადირობის კვლავ გადახდა (5)“. მართლაც, საგულისხმო ანარეკლია!

ივ. ჯავახიშვილი ფუნდამენტურ შრომებში ხშირად იმოწმებს „ვეფხისტყაოსანის“ ლექსიკას თავისი აზრების დასამტკიცებლად: მაგ., „საქართველოს ეკონომიურ ის-

ტორიაში“ (წიგნი II, 1935) ოთხ-
ჯერაა დამოწმებული „ვეფხის-
ტყაოსნის“ სტრიქონები, ასევეა
„ქართველი ერის ისტორიაში“ და
სხვა.

ივ. ჯავახიშვილი ბევრჯერ გაშო-
სულა ფართო აუდიტორიის წინა-
შე საინტერესო მოხსენებებით,
სიტყვებით რუსთაველის „ვეფ-
ხისტყაოსნის“ შესახებ, განსაკუთ-
რებული პატივისცემითა და სიმპა-
თიით იყო მკვლევარი გამსჭვალუ-
ლი ამ უკვდავი ძეგლისადმი. მე-
ტად სიმპტომატურია ის ფაქტიც,
რომ ივ. ჯავახიშვილის უკახასხე-
ლი მოხსენებაც (1940 წ. 8 ნოემ-
ბერი, 9 ს. და 40 წ.), რომლის
კითხვის დროს მრავალრიცხოვანი
აუდიტორიის წინაშე უეცრად გა-

რდაიცვალა დიდი მეცნიერი, ქარ-
თული ფილოლოგიური მეცნიე-
რების ამოცანებს ეხებოდა, იმდენად
გორც გადმოგვცემენ, ახალგაზრ-
დობაში ივ. ჯავახიშვილი დასწრე-
ბია ერთ ლექციას, რომლის კით-
ხვისას პროფესორი უეცრად გარ-
დაცვლილა. ამას ძლიერ უმოკმე-
დია მასზე და თავისიანებისათვის
ასეთი წერილი მიუწერია: უბედ-
ნიერესი კაცი ყოფილა ის პროფე-
სორი. მან სამუდამო ძეგლი აიგო,
ლექციის კითხვისას, თავისი საყ-
ვარელი საქმის შესრულებისას გა-
რდაიცვალაო. ბედნიერი იქნება
ის, ვინც ასეთ კეთილ სიკვდილს
ელირსებაო.

ეს სიტყვები ბატონ ივანეზეა-
ზედვამოჭრილი.

იოსებ მებეკელიძე

დაზარობის შესახებ

გორის რაიონის ს. კარალეთის ისტორიულ უბან ნაჭარმაგევში 1954 წლის ივლისს ჩვენ ჩავიწერეთ ლექსის ვარიანტი ამინდის (ტაროსის) ღვთაების ლაზარეს შესახებ. ლაზარობის თაობაზე გვიამბო ადგილობრივმა ქალმა, — გვალვიანობისასაო, ქალები შევიკრიბებოდით, ჩამოვივლიდით სოფელს, აგვრეფდით, ვინც რას მოგვცემდა, იმას გავყიდით, ვიყიდით სანთლებს, დავუთნებდით ჩვენი სოფლის ხატს და

„ლოცვით შევსთხოვდით: ღმერთო, მოგვე ნამიო!“...

თუ საშუალება გვქონდა, ბატკანს ვიყიდით და ლაზარეს დავუკლავდით, ხორცს ჩვენ ვჭამდით.

„ასეც ხდებოდა, რომ კაცები უღელს გააწყობდნენ, შიგ 10-12 ქალი შევებოდით, ავხნავ-ჩავხნავდით მდინარის წყალს და თან ელიას შევსთხოვდითო:

ელიაო, ელიაო, რაზე მოგიწყენიაო,
თეთრი თიკან-ბატკანო შენთვის მოგვირთმევიაო.
შენ მოგვიყვან წვიმასაო, შენთვის დავკლავთ ციკანსაო,
ლაზარ მოდგა კარსაო, აბრიალებს თვალსაო,
აღარ გვინდა გორახიო, ღმერთო მოგვე ტალახიო.

ამ სიტყვების შემდეგ სხვებსაც წყლით გავწუწავდით, ბევრსაც ვიცინებდით, წვიმასაც ველოდით“.

ეს ეთნოგრაფიულად საინტე-

რესო მასალა ჩვენ გამოვაქვეყნეთ კიდეც¹ ივ. ჯავახიშვილისა და

1 ცხინვალის სახელმწიფო პედაგოგიური ინსტიტუტის შრომები, ტ. III, თბილისი-ცხინვალი, 1957, გვ. 246.

თ. სახოკიას სათანადო ნაშრომების გათვალისწინებით.²

ჩვენს შემდეგ, ამავე ხეობაში ს. მაკალათიას ისეთი ვარიანტიც ჩაუწერია, რომელიც ივ. ჯავახიშვილის მიერ აღწერილ ლაზარობის კახურ წესსაც უახლოვდება

(შდრ. ქვემოთ). ს. მაკალათიას წერს: გვალვის დროს, სოფელის ქალები ჯოხს გაუკეთებდნენ, ანუ მინის სახეს, ჩააცვამდნენ ბავშვის ტანსაცმელს, დაიჭერდნენ ხელში, სოფელ-სოფელ დადიოდნენ და მღეროდნენო:

„ლაზარ მოდგა კარსაო, აბრიალებს თვალსაო.
მიდგა-მოდგა თარასაო, დამსგავსა მთვარესაო...
თხრილი აგორებულაო, აღარ გვინდა გორბოიო,
ღმერთო, შენის ღიდებითა, ახლა მოგვეც ტალახიო!
ჩვენო წმინდა ელიაო, რაზე მოგიწყენიაო,
ერთი თხა და ციკანო შენთვის მოგვირთმევიაო.“³

ოჯახის პატრონი ხვდებოდა მისულებს და რითიმე ასაჩუქრებდა, ლაზარეს წყალს გადასხამდა, ახმაურებდნენ ზარს ან ურტყამდნენ სპილენძის ჭურჭელს,⁴ რათა ეს ხმა ლაზარეს გაეგონა...

ს. მაკალათია ასახელებს წყლის ახვნა-ჩახვნის წესსაც და ყურადღებას აქცევს იმასაც, რომ ლაზარესადმი მიძღვნილ სუფრაზე „მაკაციის მისვლა აკრძალული იყო“.⁵

ქართლის იმავე ნაწილში გვალვისას სცოდნიათ აგრეთვე „ღვთის ბედობის კალმასი“, — „ფეხშიშველი ქალები სოფლებს დაივლიდნენ და კალმასს მოითხოვდნენ“, შეგროვილ პროდუქტს გა-

ყიდდნენ, ფულით ცხვარს იყიდდნენ, დაკლავდნენ, რომელიმე ბაღში „ღვთის ბედობაზე... სუფრას გაშლიდნენ და აქაც კვლავ ავდარს დალოცავდნენ“ (შდრ. ქვემოთ, ივ. ჯავახიშვილის ვარიანტი). ივ. ჯავახიშვილი იმასაც აქცევს ყურადღებას, რომ მოქარბებული წვიმისას იმავე ღვთაებას დარს შესთხოვდნენ.⁶

ელია ებრაული სახელია. ბერძნები მას ილიას უწოდებდნენ და ტაროსის ღვთაებად სწამდათ, მაგრამ იქ ამ რიტუალს, რამდენადაც ვიცით, ხვნის იმიტაცია არ ახლდა, საქართველოში კი ესეც იყო.

ივ. ჯავახიშვილი ამ წესს აგრე აღწერს: ამინდის (ტაროსის) წარმართული ღვთაების ელიას საშუალებით გვალვისას წვიმის, თუ ავდრობისას „მზის თვალის“ (დარის) შესათხოვნად კახეთში გო-

2 ივ. ჯავახიშვილი, იხ. ქვემოთ: თ. სახოკია, მოგზაურობანი, გურია-აჭარა-სამურზაყანო-ფეხზეთი, თბ., 1950, გვ. 202. შემდეგაც დავებუდეთ უფრო ვრცლად ჟურნ. „პროზი“¹, 1971, № 4, იხ. ქვემოთ.

3 ს. მაკალათია, ლიახვის ხეობა, თბ., 1970, გვ. 74.

4 იქვე, გვ. 75.

5 იქვე.

6 აქ უკვე უახლოეს გამოცემას ვასახელებთ — ივ. ჯავახიშვილი. ქართველი ერის ისტორია, I, 1960, გვ. 76-77.

გოები იკრიბებოდნენ, „ლაზარეს“
გაკეთებდნენ ზოლმე და სოფელ-
სოფელ დადიოდნენ, მღეროდნენ
ლექსს წვიმის მოსაყვანად —
„ახ, ლაზარე, ლაზარე!

და სხვა;

ალარ გვინდა მზის თვალი,

ღმერთო, მოგვე ტალახი!...

გამოსადარებლად კი —

„ახ, ლაზარე, ლაზარე,

ცას ღრუბლები აჰყარე!

ღმერთო, მოგვე მზის თვალი!

ალარ გვინდა ტალახი,

ღმერთო, მოგვე გორახი!“

(იქვე, გვ. 77). ოჯახის პატრონი
მათ კვერცხითა და ფქვილით ასა-
ჩუქრებდა, ხოლო ლაზარესა და
გოგოებსაც წუწავდა (იქვე).

ქართლში კი ლაზარეს არ აკე-
თებდნენო. (ასეც სტოდნიათ; შდრ.
ზემო, ი მ.). ერთ-ერთ ქალს უწო-
დებდნენ ლაზარეს და ჩამოვლის
დროს მას წუწავდნენ. შვედროვილ
დოვლათს გაჰყიდნენ ან პიდაპირ
ბატკანზე გადასცვიდნენ, დაკ-
ლავდნენ და ლაზარობას იხდიდ-
ნენ (შდრ. ქვემოთ).

იმავე მეცნიერის სიტყვებით,
ლაზარეს ორეულები არიან: ხევ-

ლაზარ მოდგა კარსაო, აბრიალებს თვალსაო,

მიდგა-მოდგა თაროშიო, ხელი ჩაყო ქილაშიო...

ცხრილი აგორებულა, წვიმა გაჩქარებულაო,

ჩვენ არ გვინდა გოროხიო, ღმერთო, მოგვეც ტალახიო.

ოჯახის პატრონები წყალს დაას-
ხამდნენ ქალის თასში და მათ ასა-
ჩუქრებდნენ: კვერცხით, ფქვი-
ლით, ფუთით და სხვა“.

ავტორი დასძენს: თუ ეს არ გა-

7 შდრ. ნ. მარო. აფე afé —
громовержец, абхазский языческий
бог — იხ. მისი აფხაზურ-რუსული ლე-

სურული „ცა-ღრუბლისა“
„სეტყვა-ხორხოშელას“
„პირიშე“, სვანური ვოკალიზაცია
ივე — ვ ე ბ ი, ვ ო უ, აფხაზური
ა ვ ე ბ, ა ვ ე, (შდრ. სვან. ვ ე ბ,
აფხ. ა-ვ ე ბ, აფე,⁷ ძივოუ
ძი+ვოუ?) და ასკვნის: „ვობი
იქნებ ზეთურთ „თ ე შ უ ბ ი“-ის
მეორე ნაწილს წარმოადგენდეს
(იქვე, გვ. 79-80).

ვერა ბარდაველიძე ლაზარობის
ხეცსურულ ორეულად გონჯა-
ობას თვლის. მკვლევარი სათა-
ნადო რიტუალსაც აღწერს⁸ და
ჩანს, რომ გონჯობა იგივე ლაზა-
რობაა. მესხეთ-ჯავახეთშიც გაი-
გონებთ: „ლაზარ მოდგა კარსა“...
ან ამავე რიტუალს „კოტი-კოტის“
უწოდებენ.⁹

ს. მაკალათია მესხურ-ჯავახურ
სათანადო წესს აგრე გვაცნობს:
გვალვის დროს სოფლის გოგო-
ბიჭები აირჩევდნენ ერთ ქალ-
წულს, მას თავზე დაადგამდნენ
თასს, ზემოდან შარფს გადაჰუ-
რავდნენ, წინ გაიმძღვარებდნენ,
ოჯახებს ჩამოივლიდნენ და „თან
მღეროდნენ:

სჭრიდა, მაშინ ფეხშიშველი დე-

ქსიკონი, ლენინგრადი, 1926, გვ. 77
(რუსულ ენაზე).

8 В. В. Бардавелидзе, Древ-
нейшие религиозные верования, тб.,
1957, გვ. 153-154; შდრ. მისივე „ქა-
რთველთა უძველესი სარწმუნოების ის-
ტორიიდან (ღვთაება ბარბარ-ბაბარ),
თბ., 1941, გვ. 55-58.

9 ს. მაკალათია. მესხეთ-ჯავახე-
თი, თბ., 1938, გვ. 110.

დე — ყვავილბატონების წარმართული ღვთაება (ვ. აბაევი მას იოანე ალავერდელს უთანაბრებს), აფსათი (შდრ. სვან. აპსათი) — ნადირობის ღვთაება, უასტირჯი — ვასტირჯი (ვასტირჯი) — უას — წმინდა+გიორგი — ვაჟაკთა ღვთაება, უაჩილ — ახალწლის (ვასილ, ქართ. ბასილე) ღვთაება, თუთირ, თოთირ, მგელთა (მტაცებელთა) ღვთაება (წმ. თედორე — ცხოველთა მფარველი, შდრ. ქართ. თეოდორთა), დონბეთათირ — წყლის ღვთაება (პეტრეს წყალი; წმ. პეტრე), საფა — მკედლისა და იარაღთა მფარველი, ფარ — მშვიდობის ძალა, ესხარ — მეომრის მფარველი და სხვა. სამხრელმა ოსებმა, ქართლებთან მეზობლობის გამო, ზოგადად მაინც, იციან ლაზარეც.

ზემოწარმოდგენილ მასალათა მიხედვით, ლაზარობა აღმოსავლურ ქართულ რიტუალად ისახება, მაგრამ არ შემცდარა ივ. ჯავახიშვილი, რომ, ზოგადად მაინც, იმერეთიც ახსენა.

ზემოთ შევნიშნეთ, რომ ლაზარობის კვალზე აჭარაში თედო სახოკია მიუთითებს. იგი, თუმცა, ლაზარეს არ ახსენებს, მაგრამ როდესაც წერს: გვალვისას რამდენიმე სოფელი ერთად იკრიბებოდა და ლოცულობდნენ: „ღმერთო! წვიმა მოიყვანე შჰაპუნა და ძლიერო“,¹³ და ჩადიშს მარ-

თავდენო, — ცხადია, აქ ამინდის ღვთაება იგულისხმება.

ჯ. ნოლაიდელს¹⁴ პირდაპირ ეჭვად ზარობის ლექსებიც აღმოაჩნდა აჭარაში ჩაწერილი. იგი ამბობს: „სოფლის გოგო-ბიჭები დედოფალს აკეთებენ და ცეკვა-თამაშით სოფელს დაუვლიან და თან „ლაზარის“ მღერიან“. ავტორი იქვე შენიშნავს: მ. ჩიქოვანის მიხედვით¹⁵ ანალოგიურ ღვთაებას საქართველოს გარეთაც იცნობენო.

აღნიშნულთა მიხედვით აჭარამ დაგვანტერესა, და მართლაც, იქ ყოველივე ეს დადასტურდა. უფრო გავრცელებული აქაური წესია: ბავშვები შეგავუფდებიან, წაეხმებიან ერთმანეთს ან ისე მიდიან, და მიიმღერიან:

„ლაზარიკო, ლაზო, აზანზალეფ მთასო! ჩვენ არ გვინდა მზისა თვალი, ღმერთო, მოგვეც წვიმა-წყალი!“

ან კიდევ:

„ლაზარიკო, ლაზო, აძანძალეფ ფთასო! ძვენ არ გვინდა წვიმა-წყალი, ღმერთო, მოგვეც ზიზა თვალი!“

ამავე ლექსთა სხვა ვარიანტებიც ჩავიწერეთ და გამოვაქვეყნეთ კიდევ.¹⁶ „აზანზალეფ ფთასო“ რომ აზანზარებ მთას და ზიზა თვალი

14 ჯ. ნოლაიდელი. ნარკვევები და ჩანაწერები, I, 1971, გვ. 131.

15 მ. ჩიქოვანი. ხალხური სიტყვიერება, 1931, გვ. 80.

16 ი. მეგრელიძე. ლაზარობა აჭარაში. — ჟურნ. „ჭოროხი“, 1970, № 4, გვ. 90-92. შემდეგ ისევ ჩვენი ჩანაწერები და წმინდვები იხ. წიგნში ჯ. ნოლაიდელი. ნარკვევები და ჩანაწერები, I, 1971, გვ. 234-235.

13 თ. სახოკია. მოგზაურობანი, თბ., 1950, გვ. 202.

რომ მზისთვის არის, ეს ცხადია. ბავშვთა მეტყველებაში რომ ლაზარე მოფერებითი ფორმით — ლაზარიკო — იხსენიება, ესეც გასაგებია (იქვე).

ყოველივე ამას ამართლებს და აძლიერებს ის შესანიშნავი გარემოება, რომ თ. სახოკიას, ჯ. ნოღაიდელისა და ჩვენს გარეშე, ამინდის ღვთაების შესახებ აქარელთა წარმოდგენაში ჯ. ფრეზერს აღუნიშნავს (იხ. ქვემოთ).

გურიაში ლაზარობა პირდაპირ ელიასთან არის დაკავშირებული, თუმცა აქა-იქ ლაზარეს სახელიც ისმის. აბ. წულაძე ელიას დღესასწაულს — ელიობას (იმართებოდა 20 ივლისს) არა სახელ ელიას, არამედ მცენარე იელს უკავშირებს. ელიობასაო, ლაპარაკობს იგი, ლუკუმის კანშეთლით აჭრელებულ სარს (პაპაჯვარს) შუა ყანაში დაასობდნენ და ძირთან იელის ჯოხს დაურჭობდნენო.¹⁷ არა, იელის ჯოხს ამ ჯვარს მკლავებად უკეთებდნენ.

ჩვენ კი ვთვლით, რომ ელიობა უშუალოდ მცენარე ელთან არ არის დაკავშირებული, ეს ელია — ღვთაების დღეობაა.

ჯ. ფრეზერი სპეციალურად მიუთითებს აქარულ წესს: აჭარლებს ახლაც გააჩნიათ „*обряд купанья куклы во время засухи*“, რათა გაწვიმდესო.¹⁸ დედოფალს გაწუწვის გარდა, ჯ. ფრე-

ზერს ისიც აქვს დასახელებული, რომ ფშაველი და ხევსური ქალები ხვნის ცერემონიასაც ატარებდნენ, ვითომც „წვიმას წავეწვი“-

ამავე დროს გამოირკვა, რომ ლაზარობა ქართველ ფერეიდნელებსაც არ დავიწყებიათ, მათ „საგალობელი“ ტექსტიც კი შემოუნახავთ.²⁰

გაირკვა ისიც, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში ლაზარეს თუ ბატყანს უკლავდნენ, იმერეთ-გურია-აჭარასა, სამეგრელოსა და აფხაზეთში ასეთი ზვარაკი თიკანი (ციკანი) ყოფილა, ოსეთში კი — თხა.

ივ. ჯავახიშვილს ერთ თქმულებაში შეუნიშნავს, ელია ბრმაა, მას წმინდა გიორგი მეთვალთვალებს და არ ანებებს, თორემ რომ ჩადის, იმაზე მეტ ცოდვას ჩაიდენდაო; და მაინც ელია ზოგჯერ უდანაშაულო ოჯახს ან ოჯახებსაც აზარალებს ქუხილითა და წვიმით, ვინაიდან ვერ ხედავს, სად ავლენს ცის რისხვასო.

დასავლური ქართული თქმულებებით, უდანაშაულო ოჯახის ან მწყემსის დაზარალების შემთხვევებში ელიას ეშმაკი აცდენს, ან დამნაშავეს ბედი ელიას საშუალებით სჯისო... ჭოლა ლომთათიძის ნაწერებში ბურმა (ბრმა) ან გელოზი ელიაზე ხალხის წარმოდგენას ას-

17 აბ. წულაძე. ეთნოგრაფიული გურია, 1971, გვ. 109.

18 Дж. Фрезер. Золотая ветвь, I, моск.-ленинград, 1931, гв. 88.

19 იქვე.

20 ზ. შარაშენიძე. ახალი მასალები ფერეიდნელი ქართველების შესახებ, თბ., 1969, გვ. 3.

ახავს.²¹ გურიის ელი-
ობა კუდიანების წინა-
აღმდეგ ბრძოლის სპე-
ციალური რიტუალია
(ამის შესახებ — ცალკე).

ყოველივე ამან ჩვენ მოგვცა
საფუძველი დაგვეცენა: „რაკი
ლაზარობის კვალი აჭარაშიც აღ-
მოჩნდა, ცხადია, რომ იგი არა
მხოლოდ ქართლ-კახური, არამედ
საერთო ქართული რიტუალი ყო-
ფილა“... „მოსალოდნელია, რომ
ლაზარობის კვალი ჭანურ (ლა-
ზურ) ზნეჩვეულებებსა და ფოლ-
კლორშიც აღმოჩნდეს“. ლაზარო-
ბა მთელ საქართველოში — ჭანე-
თიდან ჰერეთის (საინგილოს) ჩა-
თვლით და ტაო-კლარჯეთიდან
სამეგრელო-სვანეთსა და მთელს
ჩვენს მთიანეთში ყოფილა გავრ-
ცელებული („ჭოროხი“, 1970,
№ 4, გვ. 92).

მეტიც, იგი ქართველებისაგან
სამხრელ ოსებსა და სომხებსაც
გაუცენია; თორემ ბუდიზმ ინდო-
ევროპელი ხალხები ასეთ ლაზა-
რეს არ იცნობენ.

ჯ. ფრეზერი დასახელებულ ნა-
შრომშივე წერს: სომხები გვალ-
ვისას დედაბერს ან ხუცის (ტერ-
ტერას) ცოლს შეაბამენ ხოლმე
უღელში, მას სხვა ქალებიც აედე-
ვნებიან და გამდინარე წყალს სა-
წინააღმდეგო მიმართულებით
ხნავენო (იქვე, გვ. 89).

ზღვისპირეთის მცხოვრებნი,

როგორც, მაგალითად, ლაზები
(ჭანები) და მეგრელები, მათთან
ისედაც მოჭარბებული წვეთების
გამო, უმთავრესად გამოდგენილია
შესთხოვენ ამინდის ღვთაებას;
სადაც მეტი გვალვა იცის, იქ კი
— წვიმას.

წვიმის გამოწვევის სხვა რიტუ-
ალებიცაა ცნობილი (იხ. თუნდაც
ჯ. ფრეზერის იგივე ნაშრომი).

მოხსენიებული ახალი მასალები
და დასკვნები არაა გამოყენებუ-
ლი ერთ-ერთ ახალ ნაშრომში,²²
მაგრამ იგი საინტერესოა იმ
მხრივ, რომ ნარკვევის მიხედ-
ვით, გვალვა-წვიმის შესახებ ლექ-
სები საქართველო-კავკასიის გა-
რეთაც არის გავრცელებული (ი.
სნეგორიოვის ჩანაწერები — იხ.
ქს. სიხარულიძე, იქვე, გვ. 50).

ჯ. ფრეზერი ასეთ რიტუალზეც
მიუთითებს: ინგუშები, ჩეჩნები
და აფხაზები გაწვიმებისათვის დი-
დი ზნის წინათ გარდაცვლილთა
ძვლებს თხრიან და ასველებენო
(იქვე, გვ. 89). ასევე იქცევიან
ოსებიც, რაც ჩვენ აღვწერეთ კი-
დეც სამხრელ ოსებშიც.²³

ამგვარად, ლაზარობის წესის
მიხედვით, სამხრელი ოსები და
სომხებიც ეხმაურებიან ქართულ
რიტუალს; ძვალთა დასველების
მიხედვით კი იგივე სამხრელი ოს-

22 ქს. სიხარულიძე. ამინდის
რიტუალი და პოეტური შემოქმედება.
— ჟურნ. „მაცნე“, ენ. ლიტ. სერია,
1974, № 1, გვ. 43-56.

23 ცხინვალის პედაგოგიური ინსტი-
ტუტის შრომები, ტ. VII, ცხინვალი —
თბილისი, 1959, გვ. 115.

21 ცნობილია დარის სხვა ანგელოზიც.
იხ. ნ. რეკვიავილის წერილი
საქ. მუზეუმის მოამბეში XXIV, 1963,
გვ. 190.

ები უერთდებიან ჩრდილო ოსებსა და მათ მეზობელ ხალხებს (ქისტებს, ჩეჩნებს, აფხაზებს).

დიდი აზრია ნ. მარის მიერ გამოთქმულსა და სომხების მიმართ ფართოდ ილუსტრირებულ, ხოლო ოსების მიმართ ვ. აბაევის მიერ განვითარებულ დებულებაში: — ბუდით ინდოევროპელ სომხებს და ირანელ ოსებს აბორიგენ კავკასიელებისაგან იმდენი რამ შეუსისხლხორცებიათ, რომ მეორეთაგან პირველთა მოწყვეტა უკვე აღარ შეიძლება, — სომხებისა და ოსების ენასა და ყოფაში კავკასიური სუბსტრიატი არა მხოლოდ დანაფენი, არამედ შინაგანად შერწყმული მოვლენაა. ჩვენი ზემო აღნიშნული გამოთქმით, ბუდით ირანელი ოსები კავკასიელებული ხალხია და კავკასიის კულტურის, ცხოვრების მონაწილენი არიან.

ნ. მარისა და ვ. აბაევის დასკვნებით, ოსურ ეთნიკურ სახელებსაც კი — ირონ, დიგორ, ტუალ-ს არაფერი აქვთ საერთო ირანთან,²⁴ და წარმოადგენენ ადგილობრივ (კავკასიურ) ძველ ეთნიკურ სახელებს.²⁵

24 Н. Я. Марр. Ossetica-Iap-hetica. — Известия АН, 1918, 33. 2077.

25 В. И. Абаев. Осетинский язык и фольклор, I, 1949, 33. 368, შდრ. ბ. კალაიევი. ციტ. ნაშრომი, 33. 19.

კვლავ ვეხებით ზემოწარმოდგენილ ლექსებში არსებულ სიტყვა მზისთვალს.²⁶

„ღმერთო, მოგვე მზისთვალი, აღარ გვინდა ცისნამი“... (ან ტალახი). და პირიქით — გვალვიანობის „ლოცვაში“ ამბობდნენ: „ღმერთო, მოგვე ცისნამი...“ (ან ტალახი),

აღარ გვინდა მზის თვალი“ (შდრ. ი. ჯავახიშვილი, იქვე, გვ. 77).

გასაგებია, ცისნამში წვიმა და მზისთვალში (აჭარული — მზისთვალი, ზისთვალი ან ზითვალი) მზე იგულისხმება (შდრ. ზემოხსენებულ ხეცსურული პირიმზე).

ნ. მარმა გამოთქვა მოსაზრება, რომ ძველქართული მზისთვალი სომხური არეგაკან, — არევ — აკან (არევ — მზე, აკან — თვალი) სიტყვის წარმოქმნის ტიპისააო. ჩვენ ნაწარმოები სიტყვა დადესტნურ დიდოურ ენაშიც შეგვხვდა: (ბეხეს — ოზური — დიდ. ბუხ — მზე, ნათეს. ბრ. ბეხეს, ოზური — თვალი; ბეხეს-ოზური მზისა მზის თვალი), და, მაშასადამე, ესეც ამ ენების საერთო ნორმით (და არა მხოლოდ — სომხური ენის) წარმოქმნილი კომპოზიტია.

26 იხ. ჩვენი წერილი ჟურნ. „ლიტერატურულ აჭარა“-ში, 1969 წ., № 3, გვ. 67, აგრეთვე „კოროზში“, 1970, № 4, გვ. 92.

ამიტომ დავასკვნით: „მზის
თვალი, სომხ. არეგაკან ან არევა-
კან, დიდ ბ ე ხ ე ს ო ზ უ რ ო ერ-
თნაირად ნაწარმოები სიტყვე-
ბია“. ასეთი კომპოზიტი ქართული
ენისათვისაც დამახასიათებელია
(მზის+თვალი, შდრ. მ ზ ე რ ა —
მზე, მუხლისთვალი, წისკვილის-
თვალი, ბეჭდისთვალი, წყაროს-

თვალი და სხვა). მაშასადამე
მ ზ ი ს თ ვ ა ლ ი არ არის სომხ-
ური არეგ — აკან ფორმის
ხედვით ნაწარმოები სიტყვა, რო-
გორც ამას აკად. ნ. მარი თვლი-
და; მ ზ ი ს თ ვ ა ლ ი ქართული
ენის გრამატიკულ ნორმაში თავს-
დება და ქართულია.

თინა შიოშვილი

აჭარაში შეკრებილი ფოლკლორული ნიმუშები

1897 წლის ზაფხულში თედო სახოკიამ იმოგზაურა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში და მათ შორის აჭარაში. მოგზაურობის შთაბეჭდილებანი დაიბეჭდა ჟურნალ „მოამბის“ 1898, 1900, 1901 წლების ნომერებში, ხოლო 1950 წელს — წიგნში „მოგზაურობანი“.

აჭარაში მოგზაურობისას თ. სახოკიამ მდიდარი ფოლკლორული ნიმუშები ჩაიწერა. მის მიერ ფიქსირებულ მასალებს შორის აღსანიშნავია თამარ მეფის ციკლის საისტორიო ზეპირსიტყვიერება, გარეშე მტრების (თურქების) წინააღმდეგ ბრძოლის ამსახველი ნაწარმოებები, მითოლოგიური თქმულება-გადმოცემები და სხვ.

აჭარაში, საქართველოს ამ უძველეს კუთხეში, როგორც შემკრები შენიშნავს, განსაკუთრებით

მოწიწებით იხსენიებენ თამარ მეფეს. აქაურ მკვიდრთა მეხსიერებაში უამრავი თქმულება-გადმოცემაა შემონახული მისი ცხოვრების, მოღვაწეობისა და სიკვდილის შესახებ. აჭარაში თამარ მეფის ციკლის ნაწარმოებთა სიმრავლეს თ. სახოკია იმით ხსნის, რომ „თამარი აქაური ქართველების მეხსიერებაში აღბეჭდილია, როგორც ღვთის მოშიში, გულმოდგინე მზრუნავი ეკლესიათა გამრავლებისათვის, განაპირა ადგილების მფარველი და გამმაგრებელი, მტრისათვის რისხვის დამცემი, ქვრივ-ობოლთა გამკითხავი, ძიუკერძველი მოსამართლე და, ყოველივე ამის დასასრულ — წმინდანი და უბიწო“.¹

1. თ. სახოკია, აჭარა, მოგზაურობანი, თბ., 1950, გვ. 197.

„ქართული საისტორიო ზეპირ-
სიტყვიერების არცერთ ციკლს
არა აქვს ისე დიდი გავრცელების
არე, როგორც თამარ მეფეზე შექ-
მნილ ნაწარმოებებს“ — წერს
პროფესორი ქსენია სიხარული-
ძე.²

თ. სახოკიას მიერ ფიქსირებუ-
ლი თამარ მეფის ციკლის ზეპირ-
სიტყვიერების ძირითადი თემებია:
ბრძოლა აგრესორთა წინააღმდეგ,
ეკლესია - მონასტრების მშენებ-
ლობა, გარდაცვალება და დაკრძა-
ლების საიდუმლოება.

თ. სახოკიას გადმოცემით, თამა-
რის კულტი გავრცელებულია
მთელს აჭარაში და განსაკუთრე-
ბით კი სოფელ ფურტიოში. სწო-
რედ ამ სოფელზე გადის სხალთის
ტაძრისაკენ მიმავალი გზა, რომ-
ლითაც თამარ მეფე სალოცავად
ღაბიოდა; „დაწვრილებით ავკიწე-
რენ გზას, რომლითაც სულმნათი
ჯორით დადიოდა; გვიჩვენებენ
ადგილს, სადაც ლამე უთევია;
წყაროს, სადაც წყურვილი მოუკ-
ლავს; ქვას, რომელზედაც ფეხი
შეუდგამს... ისეთი ზედმიწევნი-
ლობითაც მოგვითხრობენ, თით-
ქო გუშინდელი, საკუთარი თვა-
ლით ნანახი და ყურით გაგონილი
ამბავი იყოს და არა რვა საუკუ-
ნის წინანდელიო!“³

როგორც მკვლევარი გვაუწყებს,

2 ქს. სიხარულიძე, საისტორიო სიტყ-
ვიერება, ქართული ხალხური პოეტური
შემოქმედება, ტ. II, თბ., 1968 წ., გვ.
189.

3 თ. სახოკია, დასახ. ნაშრომი, გვ.
197-198.

მას იმთავითვე წმინდა მოვალეო-
ბად მიუჩნევია, სისრულით ჩაეწე-
რა ყოველივე განაგონი და გვიჩვენე-
ველისთვისაც ეგრძნობინებინა, რომ
სიამოვნება, რაც თვითონ განიცა-
და ამ კუთხის ზეპირსიტყვიერე-
ბის მოსმენის შედეგად.

ფურტიოში მოგზაურობისას თ.
სახოკიას გამყოლად ხლებია ამავე
სოფლის მცხოვრები ვინმე იუნუს
ბერიძე, „თავაზიანი, წმინდა ქარ-
თულით მოლაპარაკე, უებრო შო-
ამბე“, რომლისგანაც მოუხმენია
და ჩაუწერია მრავალი ისტორიუ-
ლი ლეგენდა-გადმოცემა თამარ
მეფეზე.

თამარის სახელთან არის დაკავ-
შირებული ტოპონიმური თქმუ-
ლება „ვერცხლა“ სერის შესახებ.
ამ სერს, იუნუსის თქმით, ეს სა-
ხელი იმიტომ დარქმევია, რომ
„ძველად თამარ მეფეს იქ ვერცხ-
ლის მადანი ჰქონია, რაც ვერცხ-
ლი სჭირდებოდა, სულ აქედან გა-
ჰქონდა თურმე“.⁴

„აქარლები, — მოგვითხრობს
თედო სახოკია, — ყოველ ძველს
ნაშთს ამ მხარისას... თამარის
დროში აშენებულად სოფლიან-
თუმცა მათ ნათქვამში ანაქრონი-
ზმები ხშირია, მაგრამ ლეგენდას
ხომ ასეთი შეცდომა უფრო ადვი-
ლად ეპატიება ხოლმე...“

თამარის დროინდელად მიაჩნი-
ათ აჭარაში უძველესი ხიდები,
რომლებიც თავიანთი სიმტკიცით
დღესაც აოცებენ მნახველს. ხალ-
ხის გადმოცემით, მახუნცეთის, და-

4 იქვე, გვ. 199.

ნდალოს და ფურტიოს ხიდები ერთდროულად აუშენებია თამარს.

ფურტიოს ხიდს აჭარღები „დედოფლის ხიდს“ ეძახიან. სხალთაში მიმავალი თამარი ამ ხიდზე გაივლიდა ხოლმეო. „ხიდს რომ მიადგებოდა, ძირს ჩამობრძანდებოდა და ფეხით გაბრძანდებოდა მეორე ნაპირასო“. ხიდის მარცხენა მხარეს უჩვენებენ შიშაში ღრმად ჩაფლულ ოთხკუთხა ლოდს, რომელსაც „დედოფლის ქვას“ ეძახიან. „თამარ მეფე ყოველთვის ამ ქვაზე შესდგამდა ფეხს და ისე შებრძანდებოდა თავის ჯორზეო“. ფურტიოდან სხალთაში მიმავალი გზისათვის კი, თამარის პატივსაცემად, „დედოფლის გზა“ შეურქმევიათ.

იუნუს ბერიძისავე თქმით ჩაუწერია თედო სახოკიას თამარ მეფის სახელთან დაკავშირებული ტოპონიმური თქმულება „დედოფლის წყაროს“, „სიმონაურისა“ და „დოლიაურის“ შესახებ. სხალთაში მიმავალი თამარი, როცა შემოალამდებოდა, ფურტიოში ისვენებდა ხოლმე. ერთხელ ერთ შეძლებულ გლეხს, სახელად სიმონას, სწვევია იგი. გლეხს ძალიან გახარებია და დიდებულად დახვედრია სასურველ სტუმარს. სიმონას შვილისათვის ღვინო გაუტახებია წყაროში ჩასაცეבלად. თამარს ძალიან მოსწონებია ჩაციებული ღვინო და უკითხავს, ასეთი ცივი წყარო სად არისო. უჩვენებიათ წყარო. „ამის შემდეგ აქეთკენ სიარულის დროს დედოფალი ამ წყაროს ისე არ გაუვლიდა,

წყალი არ დაეღლიაო, და წყაროსაც მისი სახელი 'მერჩენია' თამარ მეფის გულუბნე მასპინძლის სახელიც არ დაუკარგავს ^{მეფის} ~~ხიდის~~ მისი ნამოსახლარისათვის „სიმონაური“ უწოდებია. თამარი განმეორებითაც სწვევია სიმონას. მის შვილებს ძვირფასი სტუმრისათვის „დოლია“ (ურქო ძროხა) დაუკლავთ და „ამ ადგილსაც დაუვიწყარი მეფის სტუმრად წვევის მოსაგონებლად „დოლიაური“ დაპრქმევია...“

საინტერესო ტოპონიმური თქმულება ჩაუწერია თ. სახოკიას „ხალობიევისა“ და „ნახუცარის“ შესახებ: „ერთხელ თამარ დედოფალს კვირა დღეს მოუხდა თურმე ფურტიოში გაჩერება, — ჰოგვითხრობს იუნუს ბერიძე, — ბრძანა, რაკი სხალთაში ვერ ჩავუწვარ, თქვენს ეკლესიაში უნდა მოვისმინო წირვაო. მთელი სოფელი შეიკრიბა, თამარ ბატონმა ეკლესიაში ინება ჩვენთან ერთად წირვის მოსმენაო. წირვის დაწყების უამი გახდა, მაგრამ მღვდელი აღარსადა სჩანდა. დიდებულმა მღვდელმა მოიკითხა: ხუცესი რა იქნაო? კრძალვით მოახსენეს: ნუ გავგრისხავთ, დიდებულო! მღვდელს შეეშინდა, მეფის საკადრისი წირვა მე სად შემძლია ვსწიროვო და დაიშალა. ფრიად ეწყინა თურმე და ბრძანა, საცა იყოს, მოძებნეთო. იქით ეცნენ, აქეთ ეცნენ და გლეხს ნიკოლა შანთაძეს ლობიოში კი უნახავს დამალული მღვდე-

ლი. მას აქეთ ეს ადგილები ისტორიული შეიქნა: ერთს „ნახუცარი“ დავრქვა და მეორეს — „ნალობივევი“.⁶

თამარ მეფის ციკლისაა აგრეთვე ტოპონიმური ლეგენდა „მავიტბის — „ყარა-გიოლის“ (ყარა — მავი, გიოლ — ტბა) შესახებ.⁷

თამარ მეფის სახელთან არის დაკავშირებული ხირხათის ციხის აშენება აჭარაში. „ეს ლეგენდა, — წერს თედო სახოკია, — თამარს წარმოგვიდგენს ხირხათის ციხეში შეფარებულს „უსჯულოთა მეფის“ აღერსისაგან თავის დასაღწევად“.

ლეგენდის შინაარსი ასეთია:

„უსჯულოთა“ მეფემ თამარს მოციქული გამოუგზავნა და ცოლობა სთხოვა. „თამარს გადაწყვეტილი ჰქონდა, უბიწოდ დარჩენილიყო და, ეგეც არ ყოფილიყო, უსჯულო მეფეს მაინც არ გაჰყვებოდა, თუმც ამ მეფეზე ძლიერი და მდიდარი ცის ქვეშეთზე არავინ იყო“. ამიტომ უარი შეუთვალა — „იმედი ნუ გაქვს, როდესმე ცოლად შემიერთოვო“. თავმოყვარეობაშელახულმა მეფემ გადაწყვიტა, ძალით შეეპყრო თამარი. შეკრიბა აურაცხელი ჯარი და მუსრი გაავლო საქართველოს. თამარი აჭარაში ივლტო და სასწრაფოდ ააწენა ციხე ხირხათის მიუღდომელ მთაზე. შიგ შეიყვანა თავისი

ჯარი და რამდენიმე წლის სამეფო საარჩო შეიტანა.

მტერი ხირხათის მოპირდაპირე

მთაზე დაბანაკდა. ციხე ვერაფრით რომ ვერ აიღო, უსჯულოთა მეფემ ბრძანა, ზრამი ბამბით ამოეცსოთ. სურდა, ამით ერთი მხრით — თამარისათვის ეჩვენებინა თავისი სიმდიდრე და მეორე მხრით — ხიდი გაეკეთებინა ციხეში შესასვლელად. ამოავსეს ზრამი. მაშინ თამარმა ბრძანა, ბამბის ხილისათვის ცეცხლი წაეკიდებინათ. „ასე რომ შრომამ და ხარჯმა ფუჯად ჩაუარა მის მოტრფიალეს“.

გარემოცვაში მყოფმა ქართველებმა, თამარ მეფის სურვილის თანახმად, ხირხათსა და ზარზმას შორის გვირაბი გაიყვანეს. ღვთისმომში დედოფალი ამ გვირაბით დადიოდა ზარზამში სალოცავად.

უსჯულოთა მეფეს თამარის შეპყრობის იმედი გადაუწყდა, მაგრამ, როგორც მტემელი აღნიშნავს, „ციხე შიგნიდან გატყდა“. თამარი გასცა ოქროს დახარბებულმა დედაბერმა და, ზარზმისაკენ მიმავალი, მტერს შეაპყრობინა. თამარმა, „რაკი დაინახა, რომ გამჩეცებულ მტერს ხელიდან ვეღარსად წაუფიქროდა, გადასწყვიტა, თავი თუ არ მკვდარი, ცოცხალი არ დაენებებინა და შეევედრა: „ერთსდა გთხოვ: ერთი დღე თავისუფლება მომეცი, რომ ოთახში მარტო დავრჩე და უკანასკნელად გილოცო ღმერთი. მერე რაც გენებოს, ის მიყავიო“. მეფემ ნება

⁶ იქვე, გვ. 204-205.

⁷ იქვე, გვ. 212-213.

დართო. მეორე დღეს კი ოთახში თამარის გვამი დახვდა.⁸

როგორც ვხედავთ, ლეგენდა გარეშე მტრებთან ბრძოლის თემას გასეკუთვნება; იგი ქრისტიანული სარწმუნოების იდეოლოგიითაა გამსჭვალული და თამარის უბიწოების ცნობილი მოტივის "შეძველია"; ეს ლეგენდა ერთგვარი გამოძახილია ისტორიული ფაქტისა — ნუქარდინ სულთნის თამარ მეფის ცოლად შერთვის სურვილისა.

ზემოთგანხილული ლეგენდის საინტერესო ვარიანტი ჩაუწერია აჭარული ფოლკლორის ცნობილ მკვლევარს ჯემალ ნოლაიდელს. ამ ვარიანტით თამარის ხელს „ერთ-ერთი შაჰი“ ეძიებს. ზირხათის ციხეში გამაგრებულ მეფეს მისივე ამალის წევრი დედაკაცი გაჰყიდის. დასასრული აქაც ისეთივეა — თამარ მეფე თავს მოიწამლავს და ურჯულოს ხელში კი არ ჩავარდება.⁹

თ. სახოკიას ჩაუწერია აგრეთვე ამ ლეგენდის მეორე ვერსია, რომელიც თამარ მეფის გარდაცვალებასა და მისი დასაფლავების ადგილზე მოგვითხრობს. ლეგენდის მიხედვით, უსჯულოთა მეფემ, რაკი საწადელს ვერ მიაღწია, დაიფიცა, თუ ცოცხალს არა, მკვდარს მაინც ჩავიგდებო ხელში თამარს.

თამარ მეფე მოხუცებულია და ეპალებოდა მტერს. სიკვდილის მოახლოება რომ იგრძნობდა, თორმეტი ერთგული მონა და უდაბნოში დაიმალა. მისი გარდაცვალების შემდეგ თორმეტმაცე მოხამ საწანილავი დალია, რათა ცოცხალი არავინ გამოსულიყო იქიდან და უნებლიედ არ წამოსცდებოდათ, თუ სად განისვენებდა ქართველთა უწინდესი მეფე. „აქ, ამ უდაბნოში, — დასძენს ლეგენდა, — დიდებული გვირგვინოსანი ოქროს აკვანში განისვენებს და შვიდი სამეფოს განძი გარშემო შემოქმედებული აქვსო“.¹⁰

ლეგენდის მესამე ვერსიის თანახმად კი, როგორც თ. სახოკია გადმოგვცემს, აჭარლებს სწამთ, რომ „თამარ მეფე არ მომკვდარა, ცოცხალია და ერთ დღეს ისევ გამოჩნდება და მეთაურად დაუდგება თავის საყვარელ ხალხს“.¹¹

თამარ მეფის საფლავის საიდუმლოებით მოცულ ისტორიას, როგორც მკვლევარი მიუთითებს, „სრულიად ეთანხმება... ის ხალხური ლექსი, რომელშიაც გამოთქმულია ის აზრი, რომ არავინ იცის თამარ მეფის საფლავი თუ სად არისო:

„დაბნელებულა ქართლის მზე —
დღდა ქართლისა თამარი,

8 იქვე, გვ. 223-224.

9 ჯ. ნოლაიდელი, თქმულებები და გამოცემები აჭარაში არსებულ ისტორიულ ძეგლებზე, ნარკვევები და ჩანაწერები, ბათუმი, 1971 წ., გვ. 206.

10 თ. სახოკია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 224-225.

11 იქვე, გვ. 225.

სიმშვენიერით მოსილი,
ამომავალი მზის დარი,
სიკვდილის შემდეგ მშობლებმა
მკვდარიც ვერ ჰპოვეს საღ არი".¹²

თამარის ციკლის ეს უსათაურო
ლექსი როგორც დავინახეთ, თ. სა-
ხოკიას ხალხურად აქვს მიჩნეული.
სინამდვილეში კი იგი **ხალხოსანი**
პოეტის — იოსებ დავითაშვილის
ორიგინალური შემოქმედებაა, რო-
მელიც შემდეგში გახალხურდა და
ვარიანტები გაიჩინა. ამას ადას-
ტურებენ ი. დავითაშვილის თანა-
მედროვენი: ზ. ჭიჭინაძე¹³ და
შ. გულისაშვილი.¹⁴

აჭარაში, ქობულეთელი აზხაუ-
რის, მაჰმადიანი ქართველის ყუ-
რშუმ-ალა ჭყონიასაგან ჩაუწერია
თ. სახოკიას, მისი თქმით, „თამა-
რის ანდერძისებური“ ლექსი:

„ათასი კაბა ყმა მყავდა:
უველანი ოქროს ღიოთა,
ვაჭმევდი დედალ ხოხობსა,
ვასმევდი ბროლის ჭიქითა.
ვინცა შემება, შეეგბო
აღალითა და ჭიქითა,
აწი თქვენ იცით, მეფენო,
ვინც დარჩით ამას იქითა...“¹⁵

თამარ მეფის სახელთან არის
დაკავშირებული აგრეთვე სხალ-
თის ტაძრის აშენება. მის შესახებ

ხალხში ორი თქმულებაა დარჩე-
ნილი. პირველი ტოპონიმური ხა-
სიათისაა და ტაძრის სახელდებას
თანაა დაკავშირებული. იგი
ვითხრობს იმის შესახებ, თუ რო-
გორ უნებებია თამარს ტაძრის აშ-
ენება დიდ მსხალთან. სახელიც
„სხალთისა“ ტაძარს აქედან დარ-
ქმევია.¹⁶

მეორე ლეგენდა ზეპირსიტყვი-
ერებაში კარგად ცნობილ — ოს-
ტატისა და შეგირდის ურთიერ-
ობის მოტივზეა აგებული. „ტაძ-
რის მშენებლად გამოჩენილი ოს-
ტატი ყოფილა მოწვეული. ოს-
ტატს საჭირო ჰქვის მასალას შეგი-
რდი უმზადებდა ერთ კლდის ძი-
რას, სხალთიდან ნახევარ ღდის სა-
ვალზე. გამოჩენილ ოსტატს შე-
გირდიც შესაფერი ჰყოლია. უკა-
ნასკენელს წინდაწინ გამოუახგარი-
შნია, რამდენი ქვაც დასჭირდებო-
და ტაძრის დამთავრებას და სწო-
რედ იმდენი მოუშზადებია, არც
მეტი და არც ნაკლები. ოსტატს
შენება რომ დაუმთავრებია, გამო-
საცდელად შეგირდისათვის შეუ-
თვლია, ქვა დამაკლდა და მოძა-
წოდო. შეგირდს თამამად შემო-
უთვლია: რაც გამოგეჯახენე, ის
ეყოფოდა, მეტი საჭირო არ არი-
სო. ოსტატს სწყენია თავისი შე-
გირდის მიხვედრილობა. ახლავე
რომ ასეთი ნიჭი გამოიჩინა და მა-
ჯობა, მერე რაღა იქნებაო? არა,
ჩემი სიცოცხლე არა ღირსო. აუ-

12 იქვე.

13 ზ. მთაწმინდელი, იოსებ დავითაშ-
ვილი, 1887 წ., გვ. 30-31.

14 „ივერია“, 1887 წ., № 65, გვ. 3.

15 თ. სახოკია, დასახ. შრ., გვ. 225.

16 იქვე, გვ. 236.

წევია და ეკლესიის სახურავიდან
გადმოშვებულა და თავი გაუფუ-
ჭებია.¹⁷

მკვლევარი თამარ ოქროშიძე ამ
ლეგენდას უკავშირებს ქართულ
ფოლკლორში ფართოდ გავრცე-
ლებულ სვეტიცხოვლის ტაძრის
მშენებლობასთან დაკავშირებულ
ლექსს:

ხეკორძულას წყალი მისვამს,
მცხეთა ისე ამიგია,
დამივირეს, ხელი მომჭრეს,
კარგი რისთვის აგიგია.

და ვარაუდობს, რომ „შეიძლება
ორივე ლეგენდა ერთი და იმავე
წყაროდან მომდინარეობდეს და
ეს წყარო კი არ უნდა იყოს სვე-
ტიცხოვლის ტაძრის გამოსახუ-
ლება“.¹⁸

თ. სახოკიას მიერ აჭარაში ფიქ-
სირებული ამ ორი თქმულების
კონტამინირებული ვარიანტი ჩაუ-
წერია ზურაბ თანდილავას 1958
წელს აჭარაშივე, სოფ. ყიხჩაურ-
ში, ხუსეინ შახის ძე შაინიძისა-
გან.¹⁹ სხალთის ტაძრის სახელდე-
ბის მოტივი ამ ვარიანტითაც თი-
თქმის ისეთივეა, როგორც თ. სა-
ხოკიასეულ ვარიანტში, ოღონდაც

აშენების დრო არ არის მოთიე-
ბული და არც თამარ შეფე სწანს
მისი აშენების ინიციატორად
ტატისა და შეგირდის ურთიერ-
ობა კი ზუსტად ისეთივეა: „შე-
გირდის სიბრძნით გაბოროტებუ-
ლი ოსტატი თავს იკლავს.

სხალთის ეკლესიის მშენებლო-
ბასთან დაკავშირებული აჭარაში
გავრცელებული გადმოცემის გრ-
თი ვარიანტი ჩაუწერია აგრეთვე
ჯემალ ნოღაიდელს. ამ გადმოცე-
მით, სხალთის ეკლესია ორ ძმას
აუშენებია. ერთი მშენებელი ყო-
ფილა, ერთი კი — ქვის დასამზა-
ლებელი. ძმებს შორის, ისევე
როგორც ოსტატსა და შეგირდს
შორის, პროფესიული შერის ნი-
აღაგზე აღმოცენდება კონფლიქ-
ტი, რაც მშენებელი ძმის თვით-
მკვლელობით მთავრდება.²⁰

* * *

თ. სახოკიამ აჭარაში იმ დროს
იოგუზაურა, როცა თურქი დამპყ-
რობლების უღელი ახალმოსახლე
ჰქონდა ამ მხარეს, მათგან მიყენე-
ბული ჭრილობები კი — ჯერ კი-
დეც მოუშუშებელი და გახსაკურ-
ნები. ბუნებრივია, ხალხში ცხო-
ველყოფელი ძალით ცოცხლობდა
გადმოცემები და თქმულება-ლე-
გენდები.

აჭარის გამაჰმადიანების, აგრე-
სორთა მიერ ხალხის აწიოებისა
და დარბევის შესახებ თ. სახო-

17 იქვე.

18 თ. ოქროშიძე, თედო სახოკია და
ქართული ფოლკლორი, თედო სახოკია-
სადმი მიძღვნილი კრებული, თბ. 1969 წ.,
გვ. 31.

19 ჯ. ნოღაიდელი, ნარკვევები და ჩა-
წერებები, წიგნი I, ბათუმი, 1971 წ.,
გვ. 203.

20 იქვე, გვ. 204.

კიამ ხალხური სიტყვიერების მრავალი ნიმუში ჩაიწერა, რაც ერთგვარი ეტყუარი ისტორიაა საქართველოს ამ უძველესი კუთხის მძიმე წარსულისა.

აჭარაში თ. სახოკიას მიერ ფიქსირებული ისტორიული ზეპირსიტყვიერების ერთ-ერთი ძირითადი თემაა ხალხის ბრძოლა თურქი დამპყრობლების წინააღმდეგ, რაც იმავე დროს სარწმუნოებისათვის ბრძოლის ხასიათსაც ატარებს.

აჭარის მრავალრიცხოვან ტოპონიმს თუ ბუნების ამა თუ იმ მოვლენის ნაშთს აჭარლები ქრისტიანობის დროინდელად მიიჩნევენ და მათზე უამრავ თქმულებას ეყრდნობა.

მაჰმადის რეულის შემოსვლას აჭარაში ღვინის აკრძალვა და ვაზის კულტურის გადაშენება მოჰყვა. ზემო აჭარის ერთ-ერთ სოფელში, ფურტიოში, დარჩენილა ასეთი გადმოცემა: ერთ დედაცას, გვარად ცენტერაულს, ძმა სტუმრებია სოფელ ჭვანიდან. ძმას გასაშვებ ღვინო მოუთხოვია. ქალს ტირილი დაუწყია: „ჩემმა შვილებმა ღმერთი დაივიწყეს, ჭური და მიმტრდნენ. ღვინოს არ ემსახურებან“.²¹

საინტერესო თქმულება ჩაუწერია თ. სახოკიას ზემო აჭარის სოფელ ყადი-ოღლის (ყადი — სასულიერო მოსამართლე, ოღლი — შვილი) შესახებ: მღვდლის შვილს რეგულა გამოუცვლია და მაჰმად-

ანი ვაჟდა. გულდაწყვეტილმა მამამ უაღრესად შეილისათვის წინაპრებს ნასწავლებს, როგორ უნდა და ყველანი მღვდლები უნდა იქნა. რაკი, შვილო, ძველი რეული უარაყავი, იმდენი ისწავლე, რომ წიხაპართა სახელი მაინც შეგრჩესო“. შვილს შეუსრულებია მამის თხოვნა, უსწავლია და თურქებს ყადობა მიუციათ. მის შთაბრძნავლებს ყადი-ოღლები (ყადის შვილები) დაერქვათ, სოფელს კი — ყადი-ოღლი.²²

სოფ. ყადი-ოღლის მახლობლად, კლდის თავზე, უზარმაზარი კონკრეტული (თ. სახოკიას დასკვნით, ცთომილი) ლოდის ატახას ხალხური თქმულება ქრისტიანობის დროს ექვს ძმას (მეორე ვერსიის მიხედვით სამ ძმას) მიაწერს.²³ ამით ხალხი ერთგვარად აიდეალებდა ქრისტიან ვაჟაკთა სიძლიერეს.

ქრისტეს რეულისათვის მებრძოლ ვინმე ხინიკაძის გმირულ სიკვდილზე მოგვითხრობს ტოპონიმური თქმულება „ლორთა ვაკის“ შესახებ: ხინიკაძეს ღორის კოლტი ჰყოლია. გათურქებული თახასოფლელები ასჯანყებიან, — ღორები გაწყვიტე და შენც ჩვენსავით გათურქდიო. ხინიკაძეს წინააღმდეგობა გაუწევია და თავისი კოლტითურთ ვაკეს შეხიზვნია თანასოფლელები გამოსდევნები-

21 თ. სახოკია, დასახ. შრომა, გვ. 175.

22 იქვე, გვ. 194-195.

23 იქვე, გვ. 196-197.

ან და მოუკლავთ. იმ დღიდან ამ ვაკეს „ლორთა ვაკე“ დარქმევია.²⁴

მოძმეთა შორის სისხლისღვრის ტრაგიკულ ისტორიას შეიცავს გადმოცემები „შეიდის წყლისა“ და „ზურალის“ შესახებ. სარწმუნოებრივი უთანხმოებით გამოწვეული შეტაკების დროს ქრისტიან ზურაბას მაჰმადიან ქარველთა ბელადი მაჰმედ-ალა სასიკვდილოდ დაუჭრია. „დაკოდილს წყალი მოსწყურებია და ღვთისათვის შეუთხოვნია, შენს მადლსა, წყალი გააჩენო. ერთბაშად წყაროს ამოუხეთქნია, მომაკვდავს წყურვილი მოუკლავს და გარდაცვლილა კიდევ“. ამ შეტაკების აღსახიშნავად მაჰმადიან ქართველებს წყაროსათვის „შეიდის წყალი“ (წმინდანის წყალი) დაურქმევიათ, იმ ადგილისათვის კი, სადაც ქრისტიან ზურაბა მდგარა, — „ზურალი“.²⁵

შინაური შუღლის ამსახველია აგრეთვე თქმულებანი „საბრუხავის სერის“, „აბაზაურის“, „ფარნაშვილებისა“ და „ჯორის საზოხავის“ შესახებ.²⁶

თ. საზოკიას საინტერესო თქმულება ჩაუწერია ფურტიოს ქრისტიანული ეკლესიის შესახებ: „გამაჰმადიანების დროს ეს ეკლესია დაუნგრევიათ. ერთი ქვაღა დარჩენილა. ჯერ კიდევ მალულად ქრისტიანად დარჩენილი სოფელნი

მიდიოდნენ ამ ქვასთან, სახთელს ანთებდნენ და ღმერთს ევედრებოდნენ. ერთს გამაჰმადიანებულ ქადაგებს ეს ქვა რკინის ზურავად დაუმსხვრევია, რათა უკანასკნელი ნუგეშიც ხელიდან გამოსცლოდათ ქრისტეს მსახურთ. როცა ქვას ამსხვრევდა, ერთმა მოხუცებულმა დედაცაცმა ბევრი უშალა. მაჰმადიანი გაბრაზდა და იმდენი სცემა მ დედაცაცს, რომ სიკვდილის პირად მიიყვანა. ლოგინად ჩავარდნილმა ქალმა ასე დასწყევლა მკრეხელი: „მოწყალეო ღმერთო, ვინც ზე ჩემი სალოცავი დაძმავებრია, გაუხმე ხელი და მის გვარს პურით ნუ გააძღებ და ნუ ახეირებო“. წყევლამ გასჭარო, — ამბობენ სოფელნი, — და ქადაგებს ხელი შეახმაო. ხელშეშხარი თავისავე თანამორჩულესთან მისულა და რჩევა უკითხავს: ასე და ასე დამემართა და ნეტავ თუ რაჲ მეშველებო. იმასაც რჩევა მიუცია: ისევ იმ დედაცაცთან მიდი და თავი დაალოცვინეო. ქადაგებე წასულა, მაგრამ დედაცაცი მკვდარი დახვედრია. ქადაგების გვარის კაცნი დღესაცა არიან ფურტიოს ახლო სოფ. მკედლურში. არც იმ დედაცაცისაგან დაწყევლილ ქადაგების ნამრავლს გაუხარიაო, — მოგვითხრობენ აქაურნი, — მკედლურის ქადაგებე სულ მშიერ-მწყურვალი დაიარება, პური რომ ჰქონდეს, ლობიო აკლია, ჩოხა რომ როგორმე ჩაიცვას, ახალუხის შოენის სახსარი არა აქვსო. ასე წვალეებით მოათრევენ თავი-

24 იქვე, გვ. 199.

25 იქვე.

26 იქვე, გვ. 206-207.

ანთ დღესაო. დედაკაცისაგახ დაწყველილ გვარს ან და რა ახეირებ-სო!...“²⁷

მოძალადე თურქების თავაშვე-ბული თარეშის მწარე მოგონებად შერჩენია აჭარის სოფელ „კუტი-ჯვარს“ ეს სახელი: რთელის დროს სოფელში მარტოდმარტო დარჩე-ნილ ავადმყოფ ქალს შეუნიშ-ნავს, რომ სოფელს მტერი დაეს-ხა. გაჭირვებით ასულა სერზე და მთელი ძალით დაუკივლია, რათა თავისიანებისათვის ხმა მიეწვდი-ნა. ხმა კი მიუწვდენია, მაგრამ თვითონ დაკუტებული და მის შო-საგონებლად სოფელს „კუტიჯვა-რი“ დაარქმევია.²⁸

აგეიწერს რა აჭარელთა გატან-ჯულ ცხოვრებას თურქთა ბატო-ნობის ხანაში, როცა ჰაპანწყვეტი-თა და ტანჯვა-წვალებით ბუნები-საგან ძალით წართმეულ ლუქას აჭარელს პირიდან გლეჯდნენ ხო-ნთქრის მსახურნი, თ. სახოკია აშ-ბობს: „აბა სწორედ მაშინ შეეძ-ლო აქაურ გლეხს თავის ქართ-ლელი თანამოქმის მიერ გამოთქ-მული ლექსი თავისი ეკონომიური უმწეობის შესახებ აჭარაზეც ზედ გამოეჭრა:

„ქართლი იმიტომ შემოჰლდა,
თოვლს დასდებს, აღარ აიღებს;
რაც მოსავალი მოუვათ,
ყველას ბატონი წაიღებს!...“²⁹

ბატონყმობის სამარცხვინო იეს-ტიტუტის მამხილებელი უს უს/სი მრავალ ვარიანტად არის გავრე-ბილი ქართულ ხალხურ ზეგონებაში

* * *

აჭარაში, არსიანის მთის მიდა-მოებში, თ. სახოკიას ჩაუწერია უძველესი მითიური ელემენტების შემცველი ტოპონიმური თქმულე-ბა „ბულ-გიოლის“ (ბულ — ბულა, გიოლ — ტბა) შესახებ. თქმულე-ბის მიხედვით, „ტბიდან ზაფხულ-ობით ბულა ამოდიოდა და ძრო-ხებს ამავებდაო: წითელი ფერი-სა იყო, შავწამწამიანი... და შე-ტად ღონიერი. ხარები სულ გაუ-წყვეტია. სხვა ვერაფერი რომ ვერ მოუხერხებიათ, ერთ კაცს თავი-სი ხარისათვის წამწვეტებული რკინით მოუჭედნია რქები. როცა ბულა ტბიდან ამოსულა, რქაპოჭე-ლილი ხარი გვერდებში დასძგერე-ბია და დაუჭრია. დაჭრილი ბულა ტბაში ჩავარდნილა და იმის სისხლს მთელი ტბა შეუღებნია. ამოსვლით კი მას დღეს აქეთ არ ამოსულაო.“³⁰

ხარი, დიონისური რელიგიის თანახმად, დიონისეს ერთ-ერთი ჰიპოსტასია; დიონისე ამ ქვეყნად ხარის სახითაც დადის (ზოგ შემ-თხვევაში კი მას გველის, ახდა ბავშვის სახე აქვს). საინტერესოა

27 იქვე, გვ. 207-208.

28 იქვე, გვ. 212.

29 იქვე, გვ. 179.

30 იქვე, გვ. 212.

ის ფაქტიც, რომ იგი ხარის მკვლე-
ლი ხარია.³¹

დიონისური ანგარიშსწორების
(ხარის მიერ ხარის მოკვლის, ე. ი.
დიონისეს თვითმკვლელობის) შე-
სანიშნავი სურათი დავიხატა კ.
გამსახურდია რომანში „დიონი-
სოს ღიმილი“: ტაია შელიას ჯო-
გში ღვინისფერი და წაბლისფერი
ხარები შეიბნენ. ღვინისფერმა და-
სძლია მეტოქე და რქებით გაძო-
შიგნა. ადვილი შესაძლებელია,
ზეპირსიტყვიერების ბრწყინვალე
მცოდნე მწერალმა ეს ეპიზოდი
სწორედ ხალხში გავრცელებული
თქმულებიდან აიღო.

ცნობილია, რომ დიონისეს დღე-
სასწაულზე სახალხოდ ხდებოდა
ფალოსის, როგორც ბუნების სა-
წარმოო ძალთა სიმბოლოს, დე-
მონსტრირება. აჭარული თქმუ-
ლების წითელი ხარის ტბიდან ამ-
ოსვლაც მიზანმიმართულია: იგი
ძროხებს ანაყოფიერებს.

ამრიგად, თ. სახოკიას მიერ ფი-
ქსირებული თქმულების წითელი
ხარი, რომელიც წყლიდან ამო-
დის, ძროხებს ანაყოფიერებს და
რომელსაც ისევ ხარი კლავს, დი-
ონისეს კულტზე მიგვანიშნებს.

საინტერესოა აგრეთვე აჭარაში-
ვე, სოფ. ფაჩხმატში, ფაჩხმატელ-
ის კლდის შესახებ ჩაწერილი
თქმულება: კლდე შუაზე გაქსდა-
რა. მისი ერთი ნაწილი დღე-დღე-
ზე ჩამოქცევას ეპირებოდა და
იძახდა: „მოვდივარ, მოვდივარ“.

ერთი დედაკაცი მის ძირას სტ-
რეცხს რეცხდა. მთელი დღის მთელი
მავლობაში კლდეს იმდენი უთქვამ-
ნია, რომ დედაკაცს მოთმინება
დაუჯარგავს და შეუტევია: „რა
თავს იგდებ! ყურთა სმენა კი წაი-
ლე! სულ იძახი „მოვდივარო“ და
ამდენ ხანს რითი ვერ მოხვედრი?“
კლდეს სწყენია ქალის სითამამე,
მომსკდარა და ქვეშ მოუყოლე-
ბია. „ეს დედაკაცი დღესაც ამ
კლდის ქვეშ არისო, — დასძენს
ხალხის თქმულება.“³²

გვიჭრობთ, ეს თქმულება უძვე-
ლესია და ადგილის დედის კულ-
ტთან არის დაკავშირებული.

* * *

აჭარაში მოგზაურობისას თედო
სახოკიამ დიდი რაოდენობის პრო-
ზაული ჟანრის ზეპირსიტყვიერე-
ბა ჩაიწერა. რაც შეეხება პოეზიას,
ამის შესახებ იგი გვაუწყებს: „ლე-
ქსი თუ კიდევ სადმე დარჩენილა,
ისიც მეტად დამახინჯებული და
ლექსის ღირსებას მოკლებული
რამ არის...“³³ რასაკვირველია, მი-
სი დასკვნა გადაჭარბებულია და
ეყრდნობა მის მიერვე ფიქსირე-
ბულ რამდენიმე ნიმუშს.

საინტერესოა ცნობას გვაწვდის
მკვლევარი აჭარაში ლექსისა და
სიმღერის ურთიერთმიმართების

31 ვ. ივანოვი, Дионис и прадни-
сийство, 1923 წ., გვ. 139.

32 თ. სახოკია, დასახ. ნაშრომი, გვ.
233-234.

33 იქვე, გვ. 185.

შესახებ: „...აჭარელი ლექსს ვერ იტყვის, თუ სიმღერაც არ ააყოლა. ლექსი და სიმღერა განუყრელი შექმნილა მისთვის“.³⁴ ამის მაგალითი კი ცოცხალ ყოფაში უნახავს. სოფ. ფურტიოში იგი შეხვედრია „ქოსად“ წოდებულ ერთ განთქმულ მოლექსეს და ლექსის თქმა უთხოვია. ბევრი ხვეწნის შემდეგ ქოსას სიმღერა დაუწყო ქართლური „ოროველას“ ხმაზე. როცა თ. სახოკიას მოუნდომებია ლექსის ჩაწერა, ადარ გაუძეორებია: „მოხუცი ვარ, რა ჩემი საქმეა ლექსის თქმა, ლექსი ახალგაზრდებმა უნდა სთქვანო“.³⁵

თ. სახოკიასეული ცნობა მელოდიისა და ტექსტის მთლიანობაში შესრულების შესახებ, როგორც თავის დროზე თამარ ოქროშიძემაც შენიშნა, განვითარების უძველეს საფეხურზე — მის სინკრეტულ ხასიათზე მიუთითებს. აღსანიშნავია ის ფაქტიც, რომ აჭარაში, თურქთა სამასწლიანი ბატონობის უღელქვეშ მოქცეულ მხარეში, დაცულ იქნა ქართული ოროველას მელოდია.³⁶

გულისტკივილით შენიშნავს მკვლევარი, რომ აჭარაში ლექსთან ერთად მისი განუყრელი სიმღერაც ქრება. „მთელი ერთი თვის მოგზაურობის განმავლობაში სხვადასხვა ადგილას განგებ თვალყური გვეჭირა და წამლად ერთი

სიმღერა არ გავვიგონია, თუ ანგარიშში არ ჩავადგებთ ზედიზედ ხიშნულ მოხუცს, რომელსაც ქვეყნის სურვილის წინააღმდეგ თითქმის ძალდატანებით ვათქმევინეთ ერთი ნაწყვეტი სიმღერისა“ — წერს იგი.

მეტად მინორულ ფერებში გვიხატავს თ. სახოკია აჭაურ მკვიდრთა ყოფას: „ცხენით თუ ქვეითად მიდის აჭაური, ლეწავს კალოზე თუ თივასა ჰთიბავს — ხმას არ იღებს, საერთო დუმილს არ არღვევს, თითქო საერთო რამ მწუხარება გადასწოლია მთელ მხარესა და მის მკვიდრთაო“. ამ ვითარებას იგი ხსნის სამი მიზეზით: აჭარელთა მძიმე ხვედრით თურქთა უღელქვეშ ყოფნის ყაძს, მათი უკიდურესი სიღარიბითა და მაჰმადის რჯულის მიერ აკრძალული ღვინის უქონლობით.³⁷

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, გადაჭარბებული ჩანს თ. სახოკიას დასკვნა, როდესაც იგი უარყოფს ლექსისა და სიმღერის არსებობას აჭარაში. აკი აჭარული საქორწილო ჩვეულების აღწერისას თვითონვე გვაუწყებს, რომ ვაჟისას მიმავალი მაყრები „გზის სიმორეს სიმღერითა და ლექსით იადვილებენო“.³⁸

ლექსსა და სიმღერასთან ერთად, როგორც თ. სახოკია გადმოგვცემს, ხალხურ მუსიკალურ საკრავებსაც ივიწყებენ აჭარაში.

34 იქვე.

35 იქვე, გვ. 185-186.

36 თ. ოქროშიძე, დასახ. ნ აშრომი, გვ. 35.

37 თ. სახოკია, დასახ. ნაშრომი, გვ. 186.

38 იქვე, გვ. 189.

„ერთადერთი საკრავი და აქაური მცხოვრების სულიერი მდგომარეობის გამომხატველია — ტიპონი (რაჭული საზანდრის მსგავსი)... რომლითაც აჭარელი ათასში ერთხელ თავის სევდასა და დარდ-ვარამს გამოსთქვამს ხოლმე“.³⁹

მიუხედავად გამოთქმული საყვედურებისა, თ. სახოკიას ძაიხც ჩაუწერია რამდენიმე ნიმუში აჭარული ხალხური პოეზიისა. როგორც უკვე ვნახეთ, მან ჩაიწერა თამარ მეფის ციკლის რამდენიმე ლექსი. ამას გარდა, აჭარაში, სოფ. ქედის მცხოვრებ გულა დიასამიძისაგან მას ჩაუწერია „ყურძხი ლექსი“:

„ვენახმა სთქვა: მე ვარ გრძელი
ზამთარ — გამონარები.
გვეცხვავილებ,
რომას უკან დავყუდებო.
ქე მოვა მომკრეფელი.
მოაქვს ჭრელი გიდელი:
მოვიდა ძირში, ზედ ამოვიდა,
ერთი წამომწვავდა ხელი.
წამწიკვა კისერი,
სულ მთელსა მომწყვიტა წელი.
ამწია და ძირს ჩამიშვა.
ჩამყარა თელი გოდორში.
ამწია და შინ წამიღო.
ჩამბარვა თელი ჯარაში.
ზევიდან ყაზახი შემდეგბა,
ქვეშ ჭიჭინაში მიიძვრება.
ორ ყურ ქვაბში მომაქცევენ,
შეცეხლოთ წამოვდუღდები.
ხანდახან კაი ბიჭი ვარ,
ხანდახან წამოვბუნძულდები“.⁴⁰

ლექსს უძღვის ჩამწერის კომე-

ნტარი: „მართალია, ლექსს თავისი პირვანდელი ღირსება არ ჰქონია, ხან რითმა ჰკოტლინდა, ხან ზომა აკლია, მაგრამ საინტერესოდ ვცანით, როგორც შებღალული ენის შებღალული ლექსი, ოდესღაც ალბათ ლამაზად შექმნილი ხალხის მიერ“.

ლექსი გვიხატავს დასავლეთ საქართველოში გავრცელებული ძალღარი ვენახის კრეფის სურათს; მასში თანმიმდევრულად არის მოთხრობილი ყურძნის თავგადასავალი დამწიფებიდან დაღვივებამდე.

როგორც მკვლევარი ჯემალ ჩხეიძე მიუთითებს, უკანასკნელი ორი ათეული წლის მანძილზე მარტო ქედში რამდენჯერმე მოეწყო ფოლკლორული ექსპედიცია, მაგრამ თ. სახოკიას მიერ ფიქსირებული ამ ლექსის ვარიანტს ვეღარ ძიავს ვლიეს. როგორც ჩანს, ვაზის კულტურის გადაშენებასთან ერთად, 90-იან წლებამდე ჯერ კიდევ შემორჩენილი ეს ერთადერთი სავენახო ლექსიც დაიკარგა.⁴¹

მეცხრამეტე საუკუნის 90-იან წლებში თედო სახოკიას მიერ აჭარული ზეპირსიტყვიერების შეკრებასა და გამოქვეყნებას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა საქართველოსთან ახლადშემოერთებული ამ კუთხის სულიერი კულტურისა და ტრადიციების გასაცნობად.

³⁹ იქვე, გვ. 186.

⁴⁰ იქვე, გვ. 176-177.

⁴¹ ჯ. ჩხეიძე, შრომის პოეზია ქართულ ფოლკლორში, აჭარული მასალების მიხედვით, ბათუმი, 1973 წ., გვ. 106.

იური ღავითაძე

აზერბაიჯანის ხეობაში შემთხვევით აღმოჩენილი ადრებრინჯაოს ხანის მასალები

ადრებრინჯაოს ხანა საქართველოს ძველი ისტორიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პერიოდია. სწორედ ამ ეპოქიდან ფართო მასშტაბით ვითარდება მეტალურგია. ქართულმა საბჭოურმა არქეოლოგიამ მეტად მდიდარი და მრავალფეროვანი ნივთიერი კულტურის ძეგლები მოიპოვა ამ პერიოდის მოსახლეობის საქმიანობისა და სულიერი კულტურის შესახებ.

საქართველოს სხვა რაიონებთან შედარებით სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ადრებრინჯაოს ხანის კულტურა სუსტადაა შესწავლილი. ენეოლით-ადრებრინჯაოს ხანის კულტურის შესწავლისათვის ამ ბოლო წლებში აკადემიის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის არქეოლოგიურმა ექსპედიციამ საინტერესო მასალები მოიპოვა ისპანში და ჩაქვის მიდამოებში (ქობულეთის რაიონი).

აჭარისწყლის ხეობაში შემთხვევით აღმოჩენილი ადრებრინჯაოს ხანის მასალები მცირერიცხოვანია, მაგრამ ჩვენის აზრით, მათი დროული პუბლიკაცია გარკვეულად შეუწყობს ხელს ზემოთ უკვე აღნიშნული ხარვეზის შევსებას.

პირველ რიგში შევჩერდებით ხულოს რაიონის სოფ. ნაომარში 1955 წელს შემთხვევით აღმოჩენილ ცულზე, რომელიც ინახება აჭარის ასსრ სახელმწიფო მუზეუმში. მას აქვს მკვეთრად დაქანებული ფერდებზეწეული ყუა, სატარე ხერელი მრგვალია, ტანი — სოლისებური, პირი — შედარებით ფართო და მომრგვალებული. ცულს ემჩნევა ლესვაგამოყენების კვალი. ნაომარის ცულის სიმაღლე 11,5 სმ., ტანის სიფართო — 4,5. პირი 5 სანტიმეტრია. ნაომარის ცულის მსგავსი ცულები საქართველოში სხვაგანაცაა აღმოჩენილი. ამ ტიპის იარაღების განვითარებაში შეინიშნება შემდეგი ტენდენცია: თანდათანობით სიმაღლის მომატება, ტანი შედარებით სწორი ხდება, ყუის დახრილობა უფრო და უფრო მკვეთრადაა გამოხატული. ეს ნიშნები ახასიათებს ნაომარში აღმოჩენილ ცულს. იგი აჭარის ტერიტორიაზე ნაპოვნ ლითონის ნაკეთობათა შორის ყველაზე უძველესია და ამიტომ მკვლევართა დიდ ინტერესს იწვევს. (დ. ქორიძე, ა. რამიშვილი და სხვა).

აჭარისწყლის ხეობაში ადრებრინჯაოს

ხანის მასალებს შორის განსაკუთრებით საინტერესო მონაბოვართა რიცხვს განეკუთვნება ქედის რაიონის სოფ. კოლოტაურში 1970 წელს აღმოჩენილი თიხის ქილა და კოჭობი. ეს ჭურჭლები მთლიანადაა დაცული. მათი აღმოჩენის სოფ. კოლოტაურის მცხოვრებ ნ. ფარტენაძის ცნობებით ირკვევა, რომ ჩვენ საქმე უნდა გვექონდეს სამარხეულ ინვენტართან. ჭურჭლები ჩაწყობილი ყოფილა ქვის სამარხში. გზის გაყვანისას სამარხი დარღვეულა, სხვა ნივთები დაზიანებულა. ჩვენამდე მოაღწია მხოლოდ და მხოლოდ თიხის ზემოთ დასახლებულმა ჭურჭლებმა.

თიხის ქილა ხელითაა ნაძერწი, აქვს ვიწრო, ოდნავ შეზნექილი ძირი. არც თუ ისე მაღალი, მომარგვალეული და კოპებით (ხუთი) შემკული ტანი, თანაბრად შევიწროებული მეტად მაღალი (16 სმ) და ფართო ყელი, რომელიც ბოლოვდება მკვეთრად გარეთენ გადაშლილი პირით. თიხა ღია მოყვითალო ფერისაა, კარგად გამომწვარი, ჭურჭლის ზედაპირი საგულდაგულოდაა გაპრიალებული. ქილის სიმაღლე 25 სანტიმეტრია, პირის დიამეტრი — 10 სმ., ძირისა — 6 სმ.

თიხის კოჭობიც ხელით ნაძერწია, სქელკედლიანი, ბრტყელძირიანი. აქვს მომარგვალეული ბიკონუსური მოყვანილობის ტანი. შედარებით მაღალი, თანაბრად შევიწროებული ფართო ყელი, რომელიც ბოლოვდება გარეთენ გადაშლილი პირით. ყური ბრტყელგანივკეთიანია, მიძერწილია ყელს ქვემოთ. თიხა უხეშია, მონაცრისფროდ გამომწვარი. ზედაპირი კარგადაა გაპრიალებული. კოჭობის სიმაღლე 15 სანტიმეტრია, პირის დიამეტრი — 8,5 სმ., მუცლისა — 11,5 სმ.

ამ ჭურჭლების ზუსტი ანალოგიები ჯერჯერობით არცაა აღმოჩენილი. ცალკეული ნიშნების მიხედვით ესენი ემსგავსებიან დიდუბე-კიკეთის კერამიკულ ნაწარმს. ამ ჯგუფის კერამიკას პროფ.

ოთ. ჯაფარიძე ძვ. წ. მე-4 ათასწლეულის ბოლო ეტაპით ათარილებს. მტ. ჭიბინიშვილი ზოგადად ადრეხანულ ოს საწყის ეტაპში აქცევს. გიგლშიძე

კოლოტაურში აღმოჩენილი ჭურჭლებიც ამ ჯგუფში ერთიანდებიან. ესენი შეიძლება ადრებრინჯაოს საწყისი ეტაპით იქნენ დათარიღებული.

რა თქმა უნდა, ჩვენს ხელთ არსებული მცირერიცხოვანი და ისიც შემთხვევით აღმოჩენილი მასალების მიხედვით ვრცელი დასკვნების გაკეთება შეუძლებელია, თუმცა ამ მონაცემების მიხედვითაც აშკარად ჩანს, რომ აჭარისწყლის ხეობა დასახლებული ყოფილა ჯერ კიდევ ადრებრინჯაოს ხანაში. უფრო მეტიც, აკადემიის ბათუმის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტის სადაზვერვო არქეოლოგიური ექსპედიციის მიერ აქ ქვის ხანის დროინდელი ადამიანის ნაკვალევიც იქნა აღმოჩენილი.

როგორც ჩანს ადრებრინჯაოს ხანიდან აქაურ მკვიდრთა საქმიანობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი დარგი ყოფილა მე-საქონლეობა. ადრეიდანვე უნდა დაწინაურებულიყო მიწათმოქმედებაც.

ჩვენს ხელთ არსებული არქეოლოგიური მასალები უკავშირდება მტკვარ-არაქსის ცნობილ კულტურას, ოღონდაც კოლოტაურის ჭურჭლები ჯერჯერობით მაინც ვერ პოულობს ზუსტ ანალოგიას. არაა გამორიცხული, რომ აქაური მკვიდრნი ადრეიდანვე იყვნენ დაკავშირებული წინა აზიის კულტურებთან. ამაზე უნდა მიუთითებდეს ყუადაქანებული ცულების გავრცელება აჭარისწყლის ხეობაში.

აუცილებელია ამ ძეგლების შესწავლა თანმიმდევრული, გეგმაზომიერი არქეოლოგიური გათხრების გზით. მხედველობაში მისაღებია ის გარემოება, რომ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში ლიონის უძველესი ნაკეთობისა და სამარხების არსებობის ფაქტებს სწორედ ეს ხეობა იძლევა.

შოთა კუჭუხიძე

წიგნი ზნეობრივი აღზრდის შესახებ

შარშან გამომცემლობა „საბჭო-თა აჭარამ“ დასტამბა დოც. აღ. გობრონიძის ნაშრომი „კომუნიზ-მის მშენებელი ახალი ადამიანის ზნეობრივი აღზრდა“. „მესავალში ავტორი მოკლედ აშუქებს ამ თე-მის თეორიულ და პრაქტიკულ ღირებულებას, იმ უდიდეს მხიშვე-ნელობას, რაც დღეს საბჭოურ სინამდვილეში ზნეობრივ აღზრ-დას აქვს. იგი მართებულად აღზი-შნავს, რომ პიროვნების ყოველ-მხრივ განვითარებაში განსაკუთ-რებული ადგილი უჭირავს ზნეო-ბრივ აღზრდას, რომ ზნეობრივი განვითარება განსაზღვრავს ადამიანის როგორც სოციალური არ-სების საზოგადოებრივ ღირებუ-ლებას, მის ავტარგიანობას. უდა-ვოა ისიც, რომ ადამიანის მიერ კეთილი და საზოგადოებრივად გა-მართლებული მიზნების დასახვა, მათი განხორციელებისაქენ შეუ-ნელებელი ლტოლვა მთლიანად

დამოკიდებულია ჯანსაღ ზნეობ-რივ აღზრდაზე. აქვე ავტორი ზო-გადად ეხება აღმზრდელის პედა-გოგიური კულტურის, პედაგოგი-კის, როგორც აღზრდის მეცნიე-რების, ცოდნის დიდ მნიშვნელო-ბას პიროვნების ზნეობრივ აღზრ-დაში.

ავტორი მეცნიერულად სწორ პოზიციაზე დგას, როდესაც მოი-თხოვს ზნეობრივი აღზრდის (და საერთოდ აღზრდის) ურთულესი პრობლემატური საკითხები „მეს-წავლილ იქნეს დანაწევრებულ-ად, ცალკეული კონკრეტული რგოლების, მხარეებისა და საკით-ხების სახით, ანალიზისა და სინ-თეზის გზით, კონკრეტულიდან ზოგადზე და ზოგადიდან კონკრე-ტულზე გადასვლით. იგი იშველი-ებს ფრიდრიხ ენგელსს და აღზიშ-ნავს: საზოგადოებრივ მეცნიერე-ბაში სუფევს ურთიერთობათა და მიზეზობრივ კავშირთა ისეთი ძრა-

ვალგარობა, რომ არამართო თითოეული გადაწყვეტილი საკითხი წამოჭრის მრავალ ახალ საკითხს, არამედ თითოეული საკითხი შეიძლება გადაიჭრას უმეტეს შემთხვევაში მხოლოდ ნაწილების მიხედვით, რავი გამოკვლევის გზით, რაც ხშირად მთელ საუკუნეებს მოითხოვს (გვ. 8).

ნაშრომის პირველ თავში ავტორი მკითხველს აცნობს მორალის ან ზნეობის რაობასა და როგორობას, მის კლასობრივ-ისტორიულ ხასიათს. იგი მართებულად აღნიშნავს, რომ მორალი, როგორც საზოგადოებრივი ცნობიერების ფორმა, ასრულებს ზოგად სოციალურ ფუნქციას: არეგულირებს ადამიანთა ქცევას. შემდეგ განაგრძობს, რომ ქცევის მორალურ ნორმებს, სხვა ნორმების საპირისპიროდ (სამართლებრივი, შრომითი), რომელთა რეგულირება, როგორც წესი, კანონმდებლობით ხდება, ადამიანები ნებაყოფლობით ასრულებენ (გვ. 11), რასაც, რა თქმა უნდა, უაღრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს და თავისი ზვედრითი წონით სამართლიანად დგას ყველა ნორმაზე მაღლა.

პირველი თავის ქვეთავი „ბურჟუაზიული მორალის კრიზისი“ დათმობილი აქვს ბურჟუაზიული მორალის კრიტიკას. კაპიტალისტური ქვეყნების სინამდვილიდან აღებული უტყუარი ფაქტების მორაჯგებიტა და წარმოჩენით ავტორი ნათლად ცხადყოფს ბურჟუაზიული მორალის სულ უფრო მზარდ ხრწნასა და დეგრადაციას,

ბურჟუაზიული საზოგადოების კარა ზნეობრივ გადაგარებას.

მეტად საგულისხმოა, რომ ავტორი თავის ნაშრომში იძლევა ბურჟუაზიული ზნეობის კრიტიკას და ამ ზნეობის მავნეობასა და სიბილწეზე თვით კაპიტალისტური სისტემის აპოლოგეტებს აღაპარაკებს. იგი მოხერხებულად იყენებს აგრეთვე საზღვარგარეთის პროგრესულად მოაზროვნე პედაგოგთა და მკვლევართა აზრებსაც. „ბავშვთა დანაშაულებანი — ეს არაა ცალკეული ოჯახებისა და ბავშვების ავადმყოფობა, — ამბობს ირვინგ ადლერი, — ეს სოციალური პრობლემაა, რომლის ფესვები ღრმად გამჯდრა ჩვენს საზოგადოებრივ წყობაში. ახალგაზრდობის მორალური დაავადება — ეს არის შედეგი და ასახვა ჩვენი საზოგადოების ავადმყოფობისა. სწორი იქნება ვილაპარაკოთ არა დამნაშავე ბავშვებზე, არამედ ბავშვებზე დახაშულ ბრივ საზოგადოებაში“ (ხაზგასმა ჩვენი — მ. კ.). ამიტომ ჯერ კიდევ ადრე, ვ. ი. ლენინი თავის ერთ-ერთ გამოსვლაში ახალგაზრდობის წინაშე, პასუხად ბურჟუაზიული თეორეტიკოსების ცილისწამებისა, ხაზგასმით აღნიშნავდა, რომ ჩვენ კომუნისტები წინააღმდეგი კი არა ვართ მორალისა, საერთოდ, არამედ წინააღმდეგი ვართ ბურჟუაზიული მორალისა, რომ კომუნისტური მორალი — ეს არის ბრძოლა ყოველგვარი ჩავერისა.

და ექსპლოატაციის წინააღმდეგ.

მომდევნო ქვეთავი ნაშრომში ეთმობა კომუნისტური მორალის რაობასა და შინაარსს. ავტორი მართალია, როდესაც აღნიშნავს, რომ დღეს კომუნისტურ მორალს ეკისრება მნიშვნელოვანი სოციალური ფუნქცია; იგი ჩვენი საზოგადოების პროგრესის, სოციალისტური ურთიერთობის კომუნისტურში გადაზრდის შემადგენელი ნაწილი და ამ პროგრესის ერთ-ერთი ძირითადი პირობაა (გვ. 23).

ნაშრომის ამავე ქვეთავში მოკლედ და ლაკონურად არის გაშუქებული დღეს ისეთი კარდინალური საკითხი, როგორიცაა „მაშათა და შვილთა“, „თაობათა ბრძოლის“, „თაობათა კონფლიქტის“, ახალგაზრდობის ზნეობის ე. წ. „გლობალური“ კრიზისის საკითხი, რომელზეც დიდი ხმაური აქვთ ატეხილი ბურჟუაზიული იდეოლოგიის ამოლოგეტებს.

ნაშრომის მეორე თავი ეთმობა ზნეობრივი აღზრდის ადგილს კომუნისტური აღზრდის სისტემაში. მასში განხილულია შემდეგი საკითხები: „აღზრდა, როგორც რთული მართვადი პროცესი“, „ზნეობრივი აღზრდის პროცესის მამოძრავებელი ძალები“, „ზნეობრივი აღზრდის პროცესის თავისებურებანი“.

ავტორი ლაპარაკობს ზნეობრივი აღზრდის პროცესის მამოძრავებელ ძალებზე და სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „ზნეობრივი აღზრდის პროცესი რთული და წინააღმდეგობრივია, მასში წარ-

მოიშობა და მას წინ სწევს მრავალრიცხოვანი შინაგანი და გარეგანი წინააღმდეგობანი“ (გვ. 24) და რომ ზნეობრივი განვითარების ერთ-ერთი ძირითადი პირობა არის ასეთ წინააღმდეგობათა დაძლევა.

ყურადღებას იპყრობს ნაშრომის ამავე თავში განხილული საკითხი მოთხოვნილებათა შესახებ.

ადამიანის ქცევა-მოქმედებას საფუძვლად მოთხოვნილება უდევს. მოთხოვნილებათა აღზრდა აღზრდის ერთ-ერთი ძირითადი და მთავარი ამოცანაა. ავტორი მართებულად აღნიშნავს, რომ „მას შემდეგ, რაც წარმოიშობა მოთხოვნილება, მოსწავლე ხალისით ღებულობს მასწავლებლის სიტყვასაც და ყოველგვარ პრაქტიკულ წინადადებას, რომელიც აახლოვებს მას სასურველ მიზანთან“ (გვ. 43).

როდესაც ლაპარაკია მოთხოვნილებათა აღზრდაზე, აქ, რა თქმა უნდა, იგულისხმება საზოგადოებრივად გამართლებული, ძალადი და ჯანსაღი მოთხოვნილებანი. მოთხოვნილებათა ფართო და უკიდევანო წრეში უდიდესი ადგილი უკავია პიროვნების სულიერ და ზნეობრივ მოთხოვნილებებს. ამ მოთხოვნილებათა აღზრდა უაღრესად მნიშვნელოვანი საქმეა. ამ მიმართულებით დიდი მუშაობა მართებს ოჯახს, სკოლასა და საზოგადოებას.

მოთხოვნილებათა აღზრდა როდი ნიშნავს იმას, რომ ბავშვისა და მოზარდის ყველა მოთხოვნილება

დავაკმაყოფილოთ ან არ დავაკმაყოფილოთ.

თუ როგორ დაძლიოს აღმზრდელმა ბავშვისა და მოზარდის მოთხოვნილებათა აღზრდის დროს ეს ორი უკიდურესი პედაგოგიური პოლუსი, როგორ გადაწყვიტოს ეს ერთგვარი პედაგოგიური დილემა, ნაშრომის ავტორი მკითხველს მიანიშნებს პროფ. ი. სვადკოვსკის შეხედულებაზე: აღმზრდელმა და პედაგოგმა უნდა დავაკმაყოფილოს ბავშვისა და მოზარდის „ყველა კანონიერი მოთხოვნილება“, ხოლო ბავშვის სურვილი და საქმიანობა, რომელსაც მოაქვს ზიანი, და სხვას უსიამოვნებას აყენებს, უნდა სისტემატურად და მტკიცედ აკრძალოთ, ყოველმხრივ შევეცადოთ არ დავუშვათ ამ სურვილებისა და მოთხოვნილებების განხორციელება (გვ. 44).

გარკვეული ადგილი აქვს დათმობილი ნაშრომში ზნეობრივი აღზრდის თავისებურებათა მიკვლევა-დადგენას. ამ საკითხს ავტორი მეცნიერულად ძირითადად სწორად და მართებულად აშუქებს და ცდილობს სრულად შოგვცეს ზნეობრივი აღზრდისათვის დამახასიათებელი სპეციფიკური ნიშნები და თვისებები.

ნაშრომის მესამე თავი დათმობილი აქვს ზნეობრივი აღზრდის მიზანს, შინაარსსა და ამოცანებს. ავტორი მართალია, როდესაც აღზრდის მიზნის შინაარსს ცხოვრების ობიექტურ კანონზომიერებათა კარნახით ხსნის, მის კლასობ-

რივ ისტორიულ ხასიათზე უკმაყოფილო იგი იძლევა ცხოვრების მკვლევარების შეხედულებას (ნ. კ. გონჩაროვი, ი. ტ. ანდრონიკოვი, ბ. გ. ანანიევი, ნ. ი. ბოლდირევი, გ. ი. შჩუკინა და სხვ.) კრიტიკას უშუალოდ ზნეობრივი აღზრდის მიზნის დადგენის საკითხზე და სამართლიანად აღნიშნავს, რომ აღნიშნულ მკვლევართა მოსაზრებებში „მაინც არაა კონკრეტულად მოცემული ზნეობრივი აღზრდის მიზანი“ (გვ. 58), და შემდეგ განაგრძობს: „ჩვენ ვფიქრობთ, ზნეობრივი აღზრდის მიზანი ორგანულად უნდა დავუკავშიროთ (და არა გავაიგივოთ) აღზრდის საერთო მიზანს“ (გვ. 59). აქვეა მოცემული ზნეობრივი აღზრდის მიზნის ავტორისეული გაგება, რომელიც, ვფიქრობთ, მეტ სიცხადესა და სისრულეს მოითხოვს.

ზნეობრივი აღზრდის მიზნისა და ამოცანების გარკვევის შემდეგ ავტორი ლოგიკური თანხმიანობით იხილავს ზნეობრივი აღზრდის შინაარსს. აქ ავტორი ზოგადად და მოკლედ განიხილავს საბჭოთა პატრიოტიზმსა და სოციალისტურ ინტერნაციონალიზმს, კოლექტივიზმსა და შეგნებულ დისციპლინას, შრომისმოყვარეობას, სოციალისტურ ჰუმანიზმსა და ქცევის კულტურას.

ნაშრომის მეოთხე თავი ეძღვნება ზნეობრივი შეგნებისა და რწმენის ჩამოყალიბების საკითხებს. ცნობილია, რომ ადამიანის სწორ ქცევას, საზოგადოებრივად

გამართლებულ მოქმედებას საფუძვლად უდევს მისი სწორი მსოფლმხედველობა, ცხოვრებაზე, საგნებზე და მოვლენებზე სწორი და ჯანსაღი წარმოდგენა, სწორი ზნეობრივი შეგნება და რწმენა. ეს ჰქონდა მხედველობაში რუს რევოლუციონერ - დემოკრატს ნ. ა. დობროლიუბოვს, როდესაც წერდა, რომ „დანაშაულთა და უზნეო ქცევათა უმეტესი ხაწილი ხდება უფიცობის, საგნებზე არასაკმაოდ ჯანსაღი წარმოდგენის გამო... ადამიანების დიდი ხაწილი დანაშაულს სჩადის იმიტომ, რომ არაფერზე, კაცმა რომ თქვას, არა აქვს გარკვეული წარმოდგენა. და მერყეობს სიკეთესა და ბოროტებას შორის“.

ავტორი საესეებით მართალია, როდესაც მოითხოვს, ზნეობრივი შეგნებისა და რწმენის გამომუშავებას სერიოზული ყურადღება დაეთმოს სასკოლო პრაქტიკაში. იგი სინანულს გამოთქვამს, რომ ამ მხრივ სკოლებში არასახარბიელო მდგომარეობაა და საჭიროა ზნეობის საფუძვლები კანონმდებლობის საფუძვლების კურსთან ერთად იკითხებოდეს, რათა ახალგაზრდობას მართებული წარმოდგენა შეექმნას გულისხმიერების, მზრუნველობის, მამაცობის, პატიოსნების, სიკეთის, ქველმოქმედებისა და სხვა ამგვარ ცნებებზე. ამ ცნებებზე დღეს ჩვენი ახალგაზრდობის ერთ ნაწილს არასწორი და ბუნდოვანი წარმოდგენები აქვს, რაც ცხადლივ დასტურდება სარეცენზიო ნაშრომში მოცემული

საბჭოთა ფსიქოლოგიის მიხედვით (გვ. 85). ამის ერთ-ერთი ძირითადი მიზეზი, რომელიც იწვევს ვთქვათ სუსტ კლასიკურ სკოლისგარეშე მუშაობაზე, გაზღავთ გაკვეთილზე აღმზრდელობითი სწავლების პრინციპის უხეიროდ განხორციელება. ამის შესახებ წიგნის ავტორს, რა თქმა უნდა, ევალებოდა თავისი სიტყვა ეთქვა, მით უმეტეს, რომ მოსწავლეებში ზნეობრივი რწმენის დანერგვის თაობაზე იგი გარკვეულ რეკომენდაციებსაც კი იძლევა.

ნაშრომის მეხუთე თავში ლაპარაკია ზნეობრივი გრძნობის რაობაზე, მის ურთიერთობასა და მმართველობაზე ზნეობრივ შეგნებასთან და რწმენასთან.

საგულისხმოა ავტორის აზრი გრძნობისა და გონების აღზრდის საკითხში: არ შეიძლება ერთმანეთს დაეუპირისპიროთ გრძნობა და გონება. „ადამიანის განვითარება ხდება არა მარტო ცნობიერების სფეროს გამდიდრებით, გონების სრულყოფით, არამედ ადამიანური გრძნობების გამდიდრებითაც“ (გვ. 113).

დოც. ალ. გობრონიძე მკითხველს აცნობს ზნეობრივი გრძნობის აღზრდის მეთოდის ზოგიერთ საკითხს და სამართლიანად აღნიშნავს, რომ „ზნეობრივი გრძნობების აღზრდაში ჯერ კიდევ ბევრი ნაკლოვანება აღინიშნება. ეს განსაკუთრებით მაშინ გვხვდება თვალში, როცა ზნეობრივი გრძნობის ნამდვილი აღზრ-

და შეცვლილია ჭკუის სწავლებით. დარიგებებითა და გაკიცხვით“ (გვ. 112). ჩვენ აქ მოველოდით, რომ ავტორი გაცილებით მეტ შემავარგებელ სიტყვას იტყოდა ზნეობრივი გრძნობების აღზრდის მეთოდების საკითხებზე, და ამით თავის წიგნს, რომელიც ესოდენ საჭიროა მშობლისა და პედაგოგისათვის, კიდევ უფრო ქმედით ხასიათს მისცემდა. არაფერია ხაოქვამი აგრეთვე გრძნობების ზომიერების, გრძნობათა, მათ შორის ზნეობრივ გრძნობათა და ემოციათა მოზომვის უნარის აღზრდაზე, რასაც დღეს ჩვენს ეპოქაში, სუბერინდუსტრიალიზაციის სიხამღვილეში უაღრესად დიდი მხიმენელობა აქვს.

საინტერესოა სარეცენზიო ნაშრომის მეექვსე თავი, სადაც ლაპარაკია ზნეობრივი ქცევის ჩვევებისა და ჩვეულებების აღზრდაზე. ავტორი მართებულად აყენებს საკითხს, რომ ზნეობრივ აღზრდას ქმედითი ხასიათი მხოლოდ მაშინ აქვს, როდესაც ზნეობრივი ქცევა-მოქმედება ჩვევად და ჩვეულებად იქცევა. აქვე ავტორი მკითხველს მოკლედ აცნობს იმ მეთოდებს, გზებსა და საშუალებებს, რომელთა მეშვეობით ეს ჩვევები და ჩვეულებანი უნდა გამოვუმუშაოთ მოსწავლე ახალგაზრდებს.

ნაშრომის VII თავი ეძღვნება საბჭოთა სკოლას, როგორც ზნეობრივი აღზრდის მთავარ კერას. მოსწავლეთა ზნეობრივი აღზრდა სკოლაში ორი ძირითადი მიმ-

ართულებით უნდა წარიმართოს: გაკვეთილზე აღმზრდელობითი სწავლების პრინციპის შემუშავება და კლასგარეშე და სკოლისგარეშე ღონისძიებებით. ერთიც და მეორეც, ამბობს ავტორი, მაღალ ორგანიზაციულ ფორმებში უნდა ხორციელდებოდეს. ავტორის აზრით, თუ სკოლა ის მთავარი კერა და მიკროგარემოა, სადაც მთელი ძალით მიმდინარეობს მოსწავლეთა ზნეობრივი ფორმირება, მაშინ, ბუნებრივია, ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ ეს გარემო თავისი ფორმითა და შინაარსით უაღრესად ჯანსაღსა და მტკიცე ხასიათს ატარებდეს.

წიგნის მეგრე და მეცხრე თავები დათმობილი აქვს ისეთ მნიშვნელოვან საკითხებს, როგორიცაა მასწავლებლის ავტორიტეტი, მომთხოვნელობა, ასაკობრივ და ინდივიდუალურ თავისებურებათა გათვალისწინება აღზრდაში და სხვ.

ავტორი სავსებით მართალია, როდესაც აღნიშნავს, რომ ზნეობრივი აღზრდის სისტემაში დიდ როლს ასრულებს მასწავლებლის მორალური სახე, მისი ქცევები, დამოკიდებულება ბავშვებისადმი და იმის უნარი, რომ ჰქონდეს მათთან კეთილსასურველი ურთიერთობა (გვ. 154). გარკვეულ ადგილს უთმობს ავტორი ამ თავში პედაგოგიური ტაქტიკის აღმზრდელობით ღირებულებას.

პედაგოგიურ მომთხოვნელობაზე საუბრისას ავტორი სამართლიანად მიგვიჩინებს, თუ რა დიდი

მნიშვნელობა აქვს ზომიერებას, რომ პედაგოგიური მოთხოვნა და მომთხოვნელობა აღზრდა-განათლებისა და სწავლების ფრიად ბასრი და ეფექტური იარაღია მხოლოდ მაშინ, თუ იგი ზომიერების გრძნობას ეფუძნება.

გვაქვს შენიშვნებიც.

წიგნის თემა და სათაური ავტორს ავალებდა მეტი ეთქვა მზარდი თაობის ზნეობრივი აღზრდის მეთოდის შესახებ, მით უმეტეს, რომ ასეთი ლიტერატურით ქართველი მკითხველი როდია განებივრებული. ახალი ადამიანის ზნეობრივი აღზრდის საკითხებზე ზოგადპედაგოგიური და ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური ასპექტით საუბარი, რა თქმა უნდა, მისასალმებელი და საჭირო საქმეა, მაგრამ ვუთხრათ მკითხველს, როგორ გადაჭრას მან პრაქტიკულად ბავშვთა და ქაბუკთა ზნეობრივი აღზრდა, რა მეთოდებით, გზებითა და საშუალებებით გაიტანოს მან ლელო, არახაყლებ (თუ არა მეტი) საჭირო და მნიშვნელოვანია.

ნაშრომის სტრუქტურა, არქიტექტონიკა და საკითხთა სიმწკობრე მოითხოვს, რომ ქვეთემა „ზნეობრივი აღზრდის პროცესის თავისებურებანი“ (გვ. 47), უსწრებდეს ქვეთემას „ზნეობრივი აღზრდის პროცესის მამოძრავებელი ძალები“ (გვ. 40). იგივე შეიძლება ითქვას ზნეობრივი რწმენის რაობის შესახებ მსჯელობაზე (გვ. 99-100). ჩვენს მიერ მინიშნებულ გვერდებზე ავტორი კვლავ უბ-

რუნდება რწმენის რაობასა და მნიშვნელობას, მაშინ როდესაც ამ საკითხს თავისი ადგილი აქვს ბით ლოგიკურად აქვს 94-ე გვერდზე. ასევე ზნეობრივი გრძნობის აღზრდის საკითხი (გვ. 104), ვფიქრობთ, უნდა უსწრებდეს ზნეობრივი შეგნებისა და რწმენის საკითხის გაშუქებას (გვ. 83), ხოლო კომუნისტურ მორალზე, მის შინაარსზე და რაობაზე საუბარი (გვ. 20) ბურჟუაზიული მორალის კრიზისის საკითხს (გვ. 12). ასეთი სტრუქტურულ - ლოგიკური სიზუსტე და დახვეწილობა, ვფიქრობთ, წიგნს მეტ მეცნიერულ ღირებულებას შესძენდა და გამეორებასაც ავიცდენდით, ასეთი გამეორებები კი ნაშრომში, სამწუხაროდ, არც თუ იშვიათია.

ვფიქრობთ, სკოლის აღიარება ზნეობრივი აღზრდის ფაქტორად (გვ. 140), არ უნდა იყოს მართებული, მით უმეტეს რომ ნაშრომის VII თავის დასათაურებაში ავტორს სკოლა გამოყვანილი აქვს ზნეობრივი აღზრდის მთავარ კერად (გვ. 140). აქვე ისიც უნდა ითქვას, რომ VII თავი, ჩვენი აზრით, სათაურს ვერ პასუხობს უშუალოდ და ამომწურავად იგივე შეიძლება ითქვას ნაშრომის VIII თავის შესახებ, სადაც ლაპარაკია მასწავლებლის ავტორიტეტზე.

ცნობილია, რომ აღმზრდელის ავტორიტეტის საკითხი პედაგოგიურ თეორიასა და პრაქტიკაში ერთ-ერთი ფრიად მნიშვნელოვანი და ჯერ კიდევ სუსტად შესწავ-

ლილი საკითხია. ამიტომ ავტორს ევალეობდა უფრო საგულისხმო ეთქვა მკითხველისათვის. გვჩვენა შთაბეჭდილება, თითქოს მასწავლებლის ავტორიტეტი მის ტაქტთან იყოს გაიგივებული (გვ. 154). ტაქტი ხომ ავტორიტეტის ერთ-ერთი აუცილებელი ხიშანთვისება და კომპონენტია.

ნაშრომში არაა გამოკვეთილი ზნეობრივი გრძნობის სპეციფიკა. მისი მოქმედების მექანიზმი. ზნეობრივი გრძნობა ხშირად სხვა გრძნობებთან არის გაიგივებული. გულსატკენია, რომ ავტორმა თავის წიგნში ასე ძუნწად წარმოგვიჩინა ჩვეულებების აღზრდისა და გამოჩუქმების მეთოდიკაც.

კარგი იყო ავტორს მეტი ეთქვა ზნეობრივი რწმენის რაობაზე, მის პედაგოგიურ, ფსიქოლოგიურ და სოციალურ დიოებულებაზე, მის ადგილზე პიროვნების ქცევა-მოქმედების მექანიზმში. წიგნი იმითაც მოიგებდა, მასში მეტი ადგილი დათმობოდა ზნეობრივი რწმენის აღზრდის კონკრეტულ საკითხებს.

თითქმის არაფერია ნათქვამი ოჯახის როლზე ზნეობრივ აღზრდაში.

წიგნი უსათუოდ მოიგებდა. მკითხველს უფრო მეტი გაეგო ავტორისაგან ისეთ მნიშვნელოვან საკითხზე, როგორიცაა მოთხოვნილების აღზრდა (გვ. 43). საკითხის სიმწვავე და მისი დიდი აღზრ-

დებლობითი ღირებულება ქართული სააღმზრდელო სისტემის სპეციფიკითაც არის გაპირობებული. ამ მიმართულებით აქ ძალზე ბევრია გასაკეთებელი და საზრუნავი. ცნობილია, რომ ჯანსაღი მოთხოვნილება ჯანსაღი და საზოგადოებრივად გამართლებული მოტივაციისა და ქცევა-მოქმედების ერთ-ერთი ძირითადი საფუძველია. იგი ჯანსაღი მწარმოებლის და მომხმარებლის აღზრდის ამოცანასთან უშუალო კავშირშია. ყველაფერი უნდა გაკეთდეს იმისათვის, რომ საბჭოთა ახალგაზრდა ბავის ასაკიდანვე ჯანსაღი და საზოგადოებრივად გამართული მოთხოვნილებებითა და მოტივებით აღვზარდოთ.

ავტორს გაცილებით მეტი უნდა ეთქვა კომუნიზმის მშენებლის მორალური კოდექსის ზნეობრივ პრინციპებზე, მით უმეტეს, რომ პარტიის პროგრამაში მოცემულ ზნეობრივ კოდექსს სამოქმედო პროგრამას უწოდებს.

ნაშრომი არაა დაზღვეული ეხობრივი და სტილისტური ხასიათის შეცდომებისაგანაც.

ეს შენიშვნები სარეცენზიო ხაშრომის თეორიულ და პრაქტიკულ ღირებულებას ჩრდილს არ აყენებს. დოც. ალ. გობროხიძის წიგნის დასტამბვით გამოცემლობა „საბჭოთა აჭარამ“ კარგი საქმე გააკეთა.

6 39/82

ფან 40 ჯვ.

ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ
И ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

„ЧОРОХИ“

ОРГАН СОЮЗА СОВЕТСКИХ ПИСАТЕЛЕЙ
ГРУЗИИ И АДЖАРСКОГО ОТДЕЛЕНИЯ
ИНДЕКС 76116